

XII. KÖTET, 3. FÜZET. ÚJ FOLYAM. 1904. JÚLIUS—SZEPTEMBER.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE.

A MAGYAR NEMZ. MÚZEUM SZÉCHÉNYI ORSZ. KÖNYVTÁRÁNAK
KÖZLÖNYE.

A NM. VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTERIUM MEGBÍZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

KOLLÁNYI FERENCZ.

1904. ÉVI FOLYAM.

III. FÜZET.

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM SZÉCHÉNYI ORSZ. KÖNYVTÁRA.

1904.

TARTALOM.

	Lap
Kollányi Ferencz. A Széchenyi országos könyvtár az 1816—1818. években. (Négy hasonmással a szövegben.)	257
Dr. Horváth Cyrill. A bártfai biblia. (Négy hasonmással a szövegben.)	307
Gyalui Farkas. A torinói könyvtári tűzvész és tanulságai	322
Tárcaza. Évnegyedes jelentés a M. Nemz. Múzeum Széchenyi országos könyvtárának állapotáról az 1904. év II. negyedében	334
Az Erdélyi Múzeum-egylet könyvtára az 1903-ik évben	338
A múzeumok és könyvtárak orsz. főfelügyelőségének negyedik könyvtárnoki szaktanfolyama	347
Szakirodalom. Székely Dávid, Magyar írók álnevei a multban és jelenben. Ism. <i>Naményi Lajos</i> . — A társadalomtudományi társaság Pulszky Ágost könyvtárának betűrendes katalogusa. Ism. <i>G. A.</i> — Karl Bücher, Der deutsche Buchhandel und die Wissenschaft. Karl Trübner, Wissenschaft und Buchhandel. Ism. dr. <i>Gulyás Pál</i> . — Mittheilungen des österr. Vereins für Bibliothekswesen. Ism. — <i>ó.</i> — Folyóiratok szemléje. I. Hazai folyóiratok (Budapesti Szemle 330., Grafikai Szemle XIV. 4. 5., Irodalomtörténeti Közlemények XIV. 2.) II. Külföldi folyóiratok. (Deutsche Litteraturzeitung XXV. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 24., Mittheilungen der österr. Vereins für Bibliothekswesen VIII. 1. 2., La Bibliofilia VI. 1. 2—3., Revue des bibliothèques XIII. 11—12. XIV. 1—4., Rivista delle Biblioteche et degli Archivi XV. 1. 2. 4. 5., Zeitschrift für Bücherfreunde VIII. 1. 2. 3., Zentralblatt für Bibliothekswesen XXXI. 4. 5. 6.)	350
A magyar bibliografiai irodalom az 1904. év második negyedében Horváth Ignác-tól	364
Vegyes közlemények. Vidéki könyvtárak állami segélyezése. A nagyenyedi Bethlen-kollégium és az eperjesi ág. ev. kollégium könyvtárai az állami felügyelet alatt. A kolozsvári egyetemi könyvtár-épületének tervpályázata. (— ly—) A brüsszeli Korvin-missale leírása a brüsszeli kir. könyvtár kéziratának katalogusában	367
Változások a magyarországi nyomdáknál 1904 június 1-től augusztus 31-ig	372
Melléklet. A hazai hírlapirodalom 1903-ban. I. A magyar hírlapirodalom id. <i>Szinnyei József</i> -től. II. A hazai nem magyar nyelvű hírlapirodalom <i>Kereszty István</i> -tól. III. Folyóiratok <i>Horváth Ignác</i> -tól. — Függelék: A magyar nyelvű hírlapok és folyóiratok statisztikája 1780—1903-ig. Id. <i>Szinnyei József</i> -től	1—59

A SZÉCHÉNYI-ORSZÁGOS-KÖNYVTÁR AZ 1816—1818. ÉVEKBEN.

KOLLÁNYI FERENCZTŐL.

(Négy hasonmással a szövegben.)

Horvát István kineveztetésével három őrre volt immár a Magyar Nemzeti Múzeumnak: Tehel a természetrajzi osztály élén, Haliczky a régiségtárban és Horvát a könyvtárnál. A kinevezés sorrendjében Tehelt illetve köztük az első, míg Horvát az utolsó helyre jutott.

Az a meleg rokonszenv, majdnem atyai jóakarát, a melyet Miller Horvát István iránt mindenkor érzett, s talán egy kissé a Tehel iránt való ellenszenv is, mások által is ösztönöztetvén erre, arra az elhatározásra bírta, hogy ha lehetséges, megváltoztatja a sorrendet Horvát javára.

1815 december 28-án felterjesztést intéz a nádorhoz, a melyben előadja, hogy néhány kuriai tanácsos és több más előkelő társadalmi állású, tudományos férfiú arra buzdították őt, hogy tekintettel arra, miszerint most már három őr is van a Múzeumnál, eszközölje ki ő fenségénél a rangsorozati elsőséget Horvát István részére a hivatalos névtárban, nemcsak, mert a könyvtár az intézet legjelentékenyebb részét képezi, nemcsak, mert állása is úgy hozza magával, hogy tudományos készültség dolgában a többit meg kell haladnia, a mint tényleg meg is haladja, nemcsak, mert tiz éven át szolgálván az országbíró mellett titkári minőségben, a többinél nagyobb számú szolgálati évet tud felmutatni, hanem mert a Széchényi-féle alapítvány sérelme nélkül sem lehet őt mások után tenni. Ámbár ő, Miller t. i. maga is beismeri ennek igazságát, még sem meri véleményét nyilvánítani, hanem meg fogja várni, milyen helyet jelöl ki Horvát részére

ő fensége a névtárban. Nem hallgathatja el azonban, hogy távolléte esetében, vagy ha megtalálna halni, vagy lemondana hivataláról, valakinek kéznél kellene lenni, hogy a hivatalos levelezéseket vigye, miután az egyik teljesen járatlan a latin nyelvben, a másik pedig nem ismeri ki magát az ügykezelésben.

A nádor azonban nem vette figyelembe a Miller által felhozott okokat, és 1816 január 3-án kelt leiratában azt válaszolta felterjesztésére, hogy az egyenlő állásban lévők mindenkor a hivatalbalépés sorrendje szerint következnek egymásután, ennélfogva bár Horvát István mint köztisztviselő azelőtt is teljesített szolgálatot, a múzeumi örök közt csak a hivatalbalépés szerinti sorrend illeti meg őt.¹

Horvát az első években meglehetősen sokat volt távol hivatalától. Mindjárt az 1816 év tavaszán hosszadalmas, súlyos betegségbe esett. »Május óta — írja augusztus 4-én Horvát Endrének — veszedelmes betegségben, hol harmad-, hol mindennapi hidegtelésben kinlóttam. Ebből csak két napja, hogy háromszori recidívám után kiláboltam. Barátaim féltettek a haláltól, mert hidegem (hideglelése) nem hideg, hanem idegrángatás vala. Oda most kövérségem, alig birom tollamat.«² A mikor pedig visszanyerte egészségét, kénytelen volt az országbíró meghagyásából utazásokat tenni, egészen a tél kezdetéig. A rákövetkező esztendő április havában ismét elhagyja Pestet és az országbíró parancsára megjárja Tolna, Baranya, Bács, Torontál, Temes és Pest vármegyét stb.

E gyakori és rendszeren hetekre, sőt hónapokra terjedő elmaradásai nem okoztak nagyobb fennakadást a könyvtárnál, a mely egy 1815. évi kimutatás szerint a következő gyűjteményeket foglalta ekkor magában: 1. a magyarországi és külföldi magyar vonatkozású nyomtatványoknak, földabroszoknak stb. gyűjteményét 7577 kötetben; 2. a magyar történelmi, érmészeti, régészeti munkák kézikönyvtárát 2222 kötetben, és 3. 21210 darab kéziratot.³

Most, hogy régi kívánsága teljesült, Miller is szívesebben látogatott el a könyvtárba, a hol sem a néhány kutató kiszolgálása, sem a csekély gyarapodás feldolgozása nem járt sok teen-

¹ Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1815. Nr. 1976. Igazgatósági irat-tár. A. 1816. Nr. 1.

² Irodalmi levelezések a múzeumi kéziratárban.

³ Museum Nationale Hungaricum. Budaë, 1815. p. 9.

dővel; úgy hogy az ügyes, megbízható könyvtári szolga, Cseronka András buzgólkodása mellett szinte észrevétlen csendben, nyugodalmas egyhangúsággal dolgozott tovább a könyvtár őrének távollétében is a szerény gépezet.

Az 1816. év tavaszán megjelent végre a Széchényi-féle kéziratok évek óta készülő katalogusa is.

Széchényi gróf még a múlt év decemberében azt a kérést intézte József nádorhoz, hogy miután a három kötetre terjedő kéziratkatalogust kiadta, közölje vele Miller útján, hány példányban kellene ezt a különböző hatóságoknak megküldeni. A nádor, különös tetszésének adván kifejezést azon lankadatlan buzgalom felett, a melyet a gróf a könyvtár fényének emelése czéljából kifejt, meghagyta a Múzeum igazgatójának, hogy a kért adatokat bocsássa a gróf rendelkezésére.

Miller, a nádor utasítására, a nyomtatványoknak régebben szétküldött katalogusai fejében beérkezett köszönőlevelekből és egyéb feljegyzésekből megállapította, hogy a kéziratkatalogus összesen 364 példányban lenne szétküldendő; és pedig, különféle társadalmú állású magánembereknek 198, a megyéknek 52, káptalanoknak 22, szabad királyi városoknak 49, kerületeknek 2, irodalmi társulatoknak 7, levéltáraknak 2, Erdélybe 32 példányban. Midőn erről Széchényit értesítette, kijelentette, hogy ezek szétküldésére készséggel vállalkozik. Intézkedjék azonban a gróf, hogy annak idején a munka megjelenéséről a lapok is megemlékezzenek. Tudatja egyuttal vele azt is, hogy a nádor végre megtette (constitutum haberi) Horvát Istvánt a Széchényi-könyvtár őrévé. Abban a reményben, hogy ezentúl valamivel több szabad idővel rendelkezik, ismét hozzáfog a már megkezdett metszetkatalogus összeállításához, és ha a Gondviselés engedi, be is fejezi azt.¹

A kéziratkatalogus megjelenése azonban, az utolsó pillanatban, némi halasztást szenvedett. Az a rézmetsző, a kit Széchényi megbízott a cím lap elkészítésével, oly rossz munkát adott, hogy a gróf kénytelen volt azt visszautasítani és máshoz fordulni.

Széchényi nem mulasztotta el ezt Millerrel is közölni, kérvén őt, hogy miután reméli, miszerint a katalogus ennek daczára már a legközelebb mégis meg fog jelenni, s miután a magára vállalt

¹ Széchényi levéltár. I. kötet, 13. szám, II. csomag, 95. 96. szám.

kötelezettség értelmében az összes katalogusokat szeretné még életében kiadni, küldje el neki a metszetek, czimerek stb. katalogusát, a mely talán már készen is van, hogy szintén nyomdába adhassa. Az előszót írja meg maga, vagy kérjen fel erre valakit. Egyikük kora és gyenge egészségi állapota sem engedi a késedelmeskedést; ellenkezőleg, arra figyelmezteti őket, hogy a mi még hátra van, mielőbb befejezzék.¹

Minden más ember belenyugodott volna az elkerülhetlen és jelentéktelen halasztásba, hiszen alig egy két hétről volt szó. Csak Miller tekintette ezt saját személye ellen való merényletnek, a melyet minél érzékenyebb módon igyekezett a grófnak megtorolni.

Nagyon fájlalja, — írja márczius 8-án Széchényinek — hogy a kéziratkatalogus oly szerencsétlen helyzetbe jutott, hogy három esztendei huza-vona után ismét újabb halasztás előtt áll. Folytonosan zaklatják már a példányokért, sőt némelyek annyira mennek türelmetlenségükben, hogy a nádort kérik, parancsolja meg neki a gróf által ígért katalogusok megküldését. Könnyű megítélni, mennyire kellemetlen egy tisztességes emberre nézve, ha neve közszájon forog. Kénytelen elpanaszolni azt is, hogy néhány ívet leszámítva, daczára Sopronba küldött leveleinek, még ő sem volt képes a maga használatára egy példányt a katalogusból kieszközölni.

Most azonban már ő is beletörődött ebbe és nem kívánja munkájának, a melyre annyi időt és fáradságot szentelt, gyümölcsét látni.

Hogy a gróf Kriebel tanácsosnak hajlandó megküldeni a katalogusok egy példányát, köszönettel veszi. Ők oly szoros irodalmi összeköttetésben állanak vele, hogy kénytelenek kéthetenkint igen sok könyvet küldeni neki Lengyelországba.

A mi a mappák, metszetek stb. katalogusát illeti, nagyon szeretné a már félig kész munkát még életében a sajtó alól kikerülve látni, de nem tudja a módját, miként lehetne ezt a nem csekély feladatot siettetni. Ehhez ugyanis oly emberre lenne szükség, a ki nincs más oldalról igénybevéve, mint ő, hanem kizárólag ennek áldozza idejét. Ő neki a nádorral, a hatóságokkal

¹ Miller levelezése XIV.

való hivatalos levelezésén felül, felügyelnie kell az összes gyűjteményekre, intéznie kell az egész épület gazdasági ügyeit, vezetnie kell az intézetet stb. Most is két munkát kell egyidejűleg sajtó alá rendeznie; úgymint a Múzeumi Aktákat, a melynek 60 ivnyi terjedelemben sz. István napjáig okvetlenül meg kell jelennie, és Praynak Bethlen Gábor fejedelemségéről szóló munkáját. Ennyi teendő megrendíti egészségét, a mely négy év óta úgy sem a legjobb. A mult télen is két hónapon át őrizte a szobát, sőt jelenleg is orvosi kezelés alatt áll. Ámbár a gróffal közölt tervezet alapján már belefogott a munkába, tovább nem folytathatja, mert előre látja, hogy nem éri meg megjelenését.

Mindezeknél fogva kénytelen arra kérni, hogy a katalogus összeállítását bizza más valakire. De hogy ki legyen ez, azt nem tudná megmondani. Az ő őreit a nádor elhalmozza munkával. Horvátnak 500 oklevelet kell lemásolnia és 40 darab XII—XIII. századbéli kódexet ismertetni. Sőt ezen felül még értekezést is kell írnia. Haliczkynak annyi érmet kell meghatározni, leírni, hogy két évig sem készül el ezzel. Tehel ő fensége rendeletére a magyar köszönet írja le. Mindegyik halaszthatlan teendőire hivatkozik, ő pedig a maga hatalmából egyikre sem rakhatja rá ezt az újabb terhet.

Már többeket felszólított a pesti tudósok közül is, hogy utmutatása mellett vállalják el a katalogus szerkesztését. Azonban senki sem vágyódik e tisztességre. Igaz, hogy munka is nagyon száraz; és ha nem járul hozzá itt-ott egy-egy jegyzet, tudományos kitérés, teljesen élvezhetlenné válik. Még a kik nem rendelkeznek is nagyobb irodalmi képzettséggel, oly nagy árt kívánnak a munka fejében, hogy ezt megírni sem meri. Mindazonáltal, ha tudná, hogy a katalogus Pesten lesz kinyomtatva, mégis szakítana rá időt, de csak oly feltétel mellett, hogy ha valami elkészült a kéziratból, azt azonnal kinyomják. Mert a gróf is beláthatja, hogy más teendők félretevéseivel valamit sietve megírni, azután pedig mindig csak a nyomást sürgetni, nem érdemes. Legyen kegyes tehát értesíteni, mit határozott erre vonatkozólag.¹

Hogy mennyire nem volt oka Millernek e levél megírására, legjobban kitűnik abból, hogy Széchényi már márczius 20-án,

¹ Széchényi levéltár. I. kötet. 13. szám, II. csomag, 98. szám.

tehát alig 12 napra rá, megküldötte neki, szétosztás céljából, a kéziratkatalogus kész példányait. Éppen ez okból nem csodálhatjuk, ha Széchényit is elhagyja a béketűrés és szemrehányásokat tesz Millernek magatartása miatt.

Midőn a kéziratkatalogus kiadásával is igyekeztem az országnak és irodalomnak tett fogadásomat beváltani, — olvassuk leveleiben — lehetetlen meg nem ütköznöm Uraságod márczius 8-án hozzám intézett levelének tartalma felett. Egyébiránt hozzá lévén már szokva, hogy Uraságod részéről ilyen, s még ennél is nagyobb dolgokat tapasztaljak, és halljak, s nyugodt lévén lelkiismeretemben, hogy hazaszeretetemnek és a magamra vállalt köteleességeknek eleget tettem, egyedül az a gondolat szolgál örömömre, hogy én hoztam be Uraságodat, sok más hatalmas ember akarata ellenére, mostani díszes állásába.

Ámbár Uraságod levele szerint attól kellene tartanom, hogy ő fensége neheztelését vontam magamra, miután azonban ismerem az ő igazságos lelkületét, feltételezhetem, hogy a katalógus megjelenésében beállott késedelemért nem fog hibáztatni. S így az Uraságod levelében foglalt ijesztgetéseket, a melyekkel reám hatni próbált, nem veszem semmibe.

A mi pedig a metszetek, földabroszok stb. katalógusának szerkesztését illeti, miután Uraságod erre nem ér rá, és tapasztalásból tudom, mily zokon vette tőlem, hogy a kéziratkatalogus elkészítésére Schwartnert szólítottam fel, nem fogok senkit javaslatba hozni, hanem elmegyek és megkérem ő fenségét a nádort, hogy valamely alkalmas egyénnek e célból való kinevezésével tegye lehetővé számomra, miszerint e magamra vállalt köteleességnek is eleget tehessek még életemben, s a mit az országnak megígértem, azt teljes mértékben be is válthassam.¹

Néhány nappal később, márczius 28-án, Tibolth is válaszol Millernek, a ki őt sem kímélte meg a Széchényi elleni kifakadásoktól. A levél jellemző mindkettőjükre nézve. Az előző évben — írja Tibolth — teljes hét hónapot töltöttem ágyban, úgy hogy nagyon kevés remény volt felépülesemhez. Mindazonáltal meggyógyultam, mert hat szegény gyermekemnek atyára van szükségük. Ez volt oka, hogy két leveledre nem válaszolhattam. A harmadikra

¹ Miller levelezése XIV.

CATALOGUS

MANUSCRIPTORUM

BIBLIOTHECÆ

Nationalis Hungaricæ

SZÉCHÉNYIANO-REGNICOLARIS.

SOPRONI

Typis Macredum Siessanorum

1815.

A SZÉCHÉNYI-KÉZIRATOK KATALOGUSÁNAK CZÍMKÉPE.

azonban nem is akartam felelni, mert ok nélkül lassúsággal, barátságatalansággal vádoltál és a gróf ellen is kikeltél. Ez mindig fájdalmasan esik nekem, mert ő jóltevőm és barátom, a világ minden kincseért sem tenném ki magamat a szemrehányásnak, hogy háladatlan voltam iránta. Széchényi irigyeinek és ellenségeinek minden törekvése daczára is mindig igaz marad, hogy ő vetette meg azon irodalmi intézet alapját, a melyen most nagyobb épületet törekesznek emelni. Nagy fáradságot, kitartást és anyagi áldozatot kívánt vállalkozása, és csak sok nehézség árán koronázta azt siker. Ezt a csekély érdemét, ámbár néhány kortársa, a kik mindent maguknak vagy másoknak szeretnének tulajdonítani, ezt kisebbíteni törekszik, az utókor mégis hálásan fogja elismerni.

A negyedik számú kis ládában küldök egy teljes példányt a katalógusokból, Kriebel számára, és egy velinpapírra nyomott kéziratkatalógust neked. Most majd meggyőződhetel róla, hogy a három kötetre osztás egészen jól sikerült, csak az értekezést kellett a munka végére tenni. Az A. és B. betű az első kötetben nagyon vékony lett volna, a C-t pedig szétválasztani nem lett volna czél-szerű, ennél fogva mind a három betűt össze kellett foglalni egy kötetbe. A papírossal és nyomással azt hiszem meg lesz elégedve, de szép kis összegbe is került. Ha a gróf ezt a Múzeumnak ajándékozza, mindenesetre nagyobb dicséretet nyer, mint így, bár a katalógus ugyanazt a pénzt emésztette fel.¹

A három vaskos kötetre terjedő munka valóban megérdemelte a dicséretet, nem csak az anyag feldolgozását, hanem a külső kiállítást illetőleg is, és a lapok méltán fogadták egyhangú lelkesedéssel megjelenését.² Az előszót végre is Miller, és nem Schwartner írta meg hozzá. Illetőleg, az előszó helyére Tibolth azokat a sorokat tette, a melyeket Miller még 1813 február havában írt meg Széchényihez intézve, s a melyekben következőleg számol be a katalógus létrejöttéről.

Ha szabad kérkedés nélkül dicsekedni, úgymond, kénytelen bevallani, hogy mindenkor szerencséjének tartandja, miszerint ő biza-

¹ Miller levelezése XIV.

² Catalogus Manuscriptorum Bibliothecae Nationalis Hungaricae Széchényiano — Regnicolaris. Sopronii, Typis Haeredum Siessianorum. 1814. Vol. I. A—C. 18+749. Vol. II. 1815. D—M. 2+607. Vol. III. 1815. N—Z. 2+489+LXIII.

tott meg azon gazdag könyvtár rendezésével, a melyet Széchényi gróf az uralkodó iránt való hűségéből, hazája iránti szeretetből, oly czélből ajándékozott az országnak, hogy a többi európai művelt nép példájára a magyar nemzetnek is meglegyen a maga könyvtára. Ha jól emlékszük, már hivatalának elfoglalásakor ígéretet tett arra nézve, hogy a gróf által kiadott könyvtári katalogust rövid időn belül követni fogja a kéziratok katalogusa. Nem is szünt meg azóta ezen dolgozni. A kedvezőtlen viszonyok azonban nem engedték zavartalanul ennek szentelni idejét. Alighogy elhelyezték a gyűjteményt, már Temesvárra kellett menekülnie. Majd felsőbb rendeletre más helyiségbe költöztette át a könyvtárt. Ekkor ismét Váradra kellett az ellenség elől futamodniok. A mikor pedig innen visszatért, boldogult nevének halála annyira megtörte erejét, hogy fájdalmas veszteségét még most sem sikerült elfelednie. Végre ennyi viszontagság után megélte azt az örömet, hogy beválthatta ígéretét. Szabályul tüzte ki azonban maga elé, hogy a katalogus csakis azt foglalja magában, a mit a gróf gyűjtött össze, nagy utánjárással és költséggel. Nem vette fel sem azon kéziratokat, a melyeket mások ajándékoztak az intézetnek, sem pedig a melyeket a Múzeum vásárolt, nehogy azt mondhassa valaki, hogy idegen dolgok szerepelnek a gróf ajándéka gyanánt. A gróf csodálatraméltó áldozatkészsége megkívánta volna ugyan, hogy az előző is méltó legyen az áldozathoz; csak is elfoglaltságának és korával járó elnehezedésének tulajdonítsa tehát, hogy nem foglalkozik tüzetesebben azzal a példával, a melyet romlott korának adott.

De másrésztől a szerénység is tiltja, hogy véleményt mondjon és beszéljen a saját jelentéktelen tollából kikerült munkáról. Mindezt sokkal inkább tudja a gróf, mintsem hogy több mentéséget is kellene erre nézve felhoznia. Ha nagy vigasztalással tölti el, hogy megengedtetett neki a közönség által oly rég várt katalogust jókor elkészíteni, még nagyobb öröme fog szolgálni, ha szerény igyekezete a gróf tetszésével találkozik. Fogadja tehát éjjelezéseinek e gyümölcsét, mint végtelen nagyrabecsülésének bizonyítékát, és legyen kegyes őt továbbra is tisztelői közé számítani.

Miller 1814-ben egy értekezést írt e czímmel: »Dissertatio critica de collectionibus Manuscriptorum ac eorumdem usu et utilitate« oly czélből, hogy ez is a katalogus elé jöjjön. Széchényi

és Tibolth azonban czélszerűbbnek látták ezt a harmadik kötet végén, mintegy befejezésül adni.

Ebben Miller 63 oldalon, 20 fejezetben sok mindenféle szempontból szól a kéziratokról. Elmondja, hogy valamely ország történetének megismeréséhez mennyire szükségesek. A Széchényi-féle igen gazdag kéziratgyűjtemény már át van adva a közhasználatnak. Hazánk régebbi könyvtárai általában gazdagok voltak kéziratokban; az ország könyvtárában ma is szép számmal vannak ugyan, de ez még nem elegendő. Külföldön már rég elkezdték a kéziratok katalógusait kiadni; ezt kellene nekünk is tennünk. Az eddig megjelent katalógusok közt kiválik a Széchényi-féle. Vannak, a kik nem barátjai a kéziratok gyűjtésének. A legkiválóbb magyar írók azonban mindig használták ezeket. Még a nyomtatásban megjelent munkák kézíratait sem felesleges megőrizni. A kéziratokat azonban kellő óvatossággal kell használni. Az oly kéziratok is összegyűjtendők, a melyeknek kinyomatását a cenzura nem engedélyezte. A XVI. és XVII. században sok oly dolgot leírtak hazánkban, a mi soha sem látott napvilágot. A kéziratok a magyar történelem, a köz- és magánjog, statisztika forrásaiul tekintendők. Főleg elmondható ez az oklevelekről. Nyelvészeinknek pedig első sorban ajánlhatók a régi, magyar nyelvű kéziratok tanulmányozása. Gyűjteni kell az orvostudományi, fizikai, hittudományi, bölcsészeti kéziratokat is. Nagy kényelem az írókra, ha különféle tárgyú kéziratok őriztetnek egy helyen. A ki nem foglalkozik a kéziratokkal, annak ismeretei rendszerint nagyon hiányosak. A bőkezű alapítóról elnevezett katalógus a lehető legjobban igyekszik e bajon segíteni. Valóban — ezzel fejezi be Miller értekezését — Széchényi az a jó és bölcs férfiú, a kiről Virgil írja:

» — — — — qualem vix reperit ullum

Millibus e cunctis hominum, consultus Apollo.«

Még jóformán meg sem fürdött eléggé Miller az elismerés azon jóleső sugaraiban, a melyek a kéziratkatalógus megjelenéséből neki is osztályrészül jutottak, már egy újabb kiadványra gyűjt előfizetőket. Tudomására hozza az összes hatóságoknak, hogy a nádor parancsára az országos könyvtárban őrzött gazdag kéziratgyűjteményből, főleg a melyek a hazai történelem megvilágítását hivatják előmozdítani, időnkint bizonyos kiadványok fognak megjelenni.

A folyó, 1816. évben a Pray György által összegyűjtött Bethlen-féle iratok látnak napvilágot 3 kötetben. Az első már meg is jelent; a többi azonnal következni fog, a mint elegendő számú előfizető jelentkezik. Felkéri tehát az alispánokat, hassanak oda, hogy a munka minél szélesebb körben elterjedjen.¹

Valamivel csekélyebb buzgalommal foglalkozott Miller a Kriebel-féle vállalat ügyével.

Kriebel még a múlt év október 18-án tudatta vele, hogy személyesen is eljön Pestre, ha arról értesül, hogy a hatóságok kellő támogatásban részesítik.

A hatósági támogatás azonban nem mutatkozott eredményesnek, bár a jóakarat részükről éppen nem hiányzott. A megyék bizottságokat küldöttek ki, felszólították a megyei főnemeseket, földesurakat stb., hogy a nádor kívánságának eleget tegyenek és a megyében található emlékek összeírassanak. Azonban meglehetősen sűrűn érkeztek vissza az oly jelentések, mint Fehérmegyéjé is volt, hogy t. i. még semmiféle emléket nem találtak, sem előfizető nem akadt Kriebel munkájára.

Miller erre való tekintettel is szükségesnek látta még 1815 december 11-én a nádornak a következőket figyelmébe ajánlani.

A szerző, a mint ez a munka tervezetéből kivehető, nemcsak a magyar nemzet történetét akarja megírni, hanem a hazai földterület történetét is, kezdettől fogva. A mi a szent István utáni kort illeti, ezt nem a vármegyei, hanem a káptalani, városi és családi oklevéltárak segítségével lehet megvilágítani, a melyekben tömegtelen anyag őriztetik ebből az időből. A Herodottól Nagy-Károlyig terjedő eseményekre az egyes kőfeliratok, márványtöredékek, régi pénzek derítenek némi fényt. Ily emlékekkel azonban alig rendelkezik a Nemzeti Múzeum. Erre nézve ismét a görög és római írókat kellene átnézni. Az ő magánkönyvtárában sok ily munka meg van ugyan, de nem a legjobb kiadásban. Ellenben az egyetemi könyvtárban minden feltalálható, sőt megvannak ott a Hevenessy- és Kaprinay-féle kéziratok is. Minthogy azonban az egyetemi könyvtár őre azt állítja, hogy ezeket nem adhatja ki, arra kéri ő fenségét, hasson oda az országbíró útján, hogy a

¹ Az iratokból két kötet jelent meg e cím alatt: *Gabrielis Bethlenii Principatus Transilvaniae Coaevis Documentis Illustratus. Collegit Georgius Pray. Edidit Jac. Ferdin. Miller. Pestini, 1816. I. II.*

Múzeum mindazon könyveket és kéziratokat megkapja, a melyeket a Kriebel-féle munka czéljaira felhasználni kíván. Hasonlóképen óhajtandó lenne, ha a primási könyvtár kiadná a Bél-féle kéziratokat, a melyekben vármegyénként vannak történelmi emlékeink feldolgozva, s a melyekből a Nemzeti Múzeum csak a négy nyomtatásban megjelent kötetet, és kéziratban Abauj és Trencsén megyéket bírja.¹

A nádor 1816 július 26-án arról értesítette Millert, hogy kívánsága szerint felkérte Ürményi országbíró, mint az egyetem elnökét, hogy az egyetemi könyvtár anyagát bocsássák Kriebel rendelkezésére; valamint az esztergomi káptalant is felhívta, tegye lehetővé Kriebelnek Pozsonyban Bél Mátyás kéziratának használatát. De egyúttal arra is utasította Millert, hogy ha Kriebel megérkezik, a Múzeum részéről is mindenben kezére járjanak.²

A nyár folyamán megérkezett Budára az a két láda könyv, mappa és régipénz, a mit Sándor István az Akadémiára hagyott. A nádor azzal értesítette erről Millert, hogy a ládákat vegye át, az ezekben foglalt tárgyakat a Múzeumban őrzött irodalmi gyűjteményektől elkülönítve helyezze el, az átvett tárgyakról pedig adjon elismervényt.

A gyűjtemény sokkal jelentéktelenebb volt, mint várni lehetett. A könyvek vagy olyanok voltak, a melyeket már a Széchenyi-könyvtár is bírt, vagy pedig a melyeket a kézikönyvtárba kellett volna elhelyezni; de még ezek közt is több csonka találtatott. Miller mindössze 9 munkát választott ki; ebből 3-at a természetrajzi osztály örének adott át használatra, 6-ot a könyvtárban helyezett el. A többit pedig ládába rakta és lepecsételte.

Horvát István úgy nyilatkozott, hogy Sándor István könyvtárának tizedrészét sem teszi ez a két láda könyv. A többi közt hiányzott szerinte egy nagyon értékes biblia, valamint Pesti Gábertól Aesop meséi magyarul, a miből még csak a bécsi császári könyvtárnak volt egy példánya; valamint a megboldogult tulajdonosnak több kötetre terjedő sajtókész kézírata. Sőt az is közismert dolog volt, hogy Sándor Istvánnak Lukán is volt könyvtára.

A nádor, a kinek Miller minderről kötelelességszerűen jelentést

¹ Igazgatósági irattár. A. 1815. Nr. 118.

² U. ott. A. 1816. Nr. 41.

tett, meghagyta neki, tudakozódjék a nógrádi alispánnál a lukai könyvtár sorsa felől.

Időközben azonban József nádor a végrendeleti végrehajtótól azt az értesítést nyerte, hogy a rokonok viszálykodása következtében nem képes a hagyatéki ügyet lebonyolítani. Mire a nádor újból leirt Millernek, hogy Rakovszky ügyvéddel lépjen érintkezésbe, a ki talán keresztül tudja vinni az intézetet érdeklő hagyományok kiadatását.¹

Nincs róla biztos tudomásunk, mert sehol nem leltük semmi legcsekélyebb nyomát, de azt kell hinnünk, hogy Széchényi gróf csakugyan beváltotta ama ígétetét, hogy elmegy a nádorhoz, és ki fogja nála eszközölni, miszerint egy alkalmas egyénnek kinevezésével tegye lehetővé a metszetek, fődabroszok és czimerek katalogusának kiadását, mert József nádor 1816. június 27-én, minden más előzmény nélkül, leiratot intéz Millerhez, a melyben értesíti, hogy Kovachich József Miklóst, Márton György fiát, bölcsészeti-tudort, tekintettel atyjának bokros érdemeire, de saját képességeire, valamint a magyar irodalom és diplomatika terén való jártasságára is, kinevezi a Széchényi-országos-könyvtár öre mellé adjunctusnak, július 1-jétől esedékes évi 500 forint fizetéssel, meghagyván Millernek, hogy a kinevezettet erről értesítse és az eskü letévése iránt intézkedjék.²

Elolvasván Miller a nádori leiratot, szokása szerint sietett a kinevezés megtörténtét a budai lapokkal közölni, még pedig úgy, a hogy az okirat hangzott, hogy t. i. ő fensége a fiúban az apa érdemeit is jutalmazni kívánta. Értesülvén erről az öreg Kovachich, levelet intézett Millerhez, a melyben tiltakozott a kinevezésnek ily módon való közzététele ellen, miután nemcsak az ő érdemeivel nem áll arányban ez a jutalom, hanem a fiáéival sem. Miller a levelet felolvasta a többi múzeumi tisztviselő előtt, a kik szintén nagyon megütköztek tartalmán és kérték őt, eszközölje ki a nádornál a szolgálati szabályzat kiadatását, mert ha az apa ily módon felbízta a fiát, nem sok jót lehet tőle várni. Miller, a kit mindenestre bántott az a körülmény, hogy a nádor az ő megkérdezése nélkül hozott egy új tisztviselőt az intézethez, kapott

¹ Igazgatósági irattár. A. 1816. Nr. 28, 46, 56.

² U. ott. Nr. 30.

az alkalmon és az esetet július 31-én a nádor elé vitte, a ki azonban nem tartotta szükségesnek felterjesztésére válaszolni.¹

Az új könyvtári tisztviselő kinevezése lehetővé tette, hogy Széchényi júl. 9-én egy kéressel forduljon Millerhez.

Abból a határtalan buzgalomból kifolyólag, a melylyel semmi-féle áldozattól vissza nem riadva, minden lehető módon igyekezett a könyvtárt gyarapítani, megtörtént, hogy megfelelkezve a saját és családja érdekeiről, oly okleveleket is átengedett az intézetnek, a melyeknek okvetetlenül a családi levéltárban lett volna a helyük, s a melyek hiányából, a mennyiben a Széchényiekkal szorosabb összeköttetésben álló Tököli, Gyulafi, Rozgonyi és Bánffi családokra vonatkoztak, esetleg érzékeny anyagi károsodást szenvedhettek volna utódai. Arra kérte tehát Millert, hogy a mellékelt jegyzéken feltüntetett iratokat kerestesse ki a könyvtárból és a mennyiben ezek eredetiek lennének, hiteles másolatot tartson vissza felőlük, az eredetieket pedig küldje vissza neki. Ha azonban ez nem lenne keresztülvihető, úgy legalább a másolatokat juttassa el hozzá. Nemcsak a felmerülő költségeket viseli szívesen, hanem az ő készségét is meg fogja hálálni.²

Miller a jegyzék alapján megállapítván, hogy eredeti oklevél ezekből nincs a könyvtárnál, július 13-án megírta ezt a grófnak, valamint az is, hogy a másolatokat újból leiratja. Egyúttal kilátásba helyezte, hogy a jövő hó végén esetleg személyesen is tisztelheti őt, miután ő felségéhez egy folyamodványt akar benyújtani, mostoha fia örökbe fogadása ügyében. Azt hiszi, 42 esztendei szolgálat után ezt megteheti. Azonban ennek daczára sem merte volna magát erre határozni, ha a felség 1814. október 26-án meg nem parancsolja neki, hogy Bécsbe menjen, és ha teljesen a saját legmagasabb elhatározásából nem igéri neki, hogy megjutalmazandja érdemeit.³

Széchényi, addig is, mig tetteivel bizonyíthatja be halálját, levélben köszöni meg készségét, hogy a családi levéltárba tartozó iratok kikeresésére vállalkozott. Újból kéri, irassa le számára ezeket, hitelesíttesse a másolatokat a nádori kancelláriánál és küldje el neki. Nagy örömmel értesült arról, hogy legközelebb

¹ Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1816. Nr. 1230.

² Miller levelezése XIV.

³ Széchényi levéltár. I. kötet, 9 szám, III. csomag, 56. szám.

Bécsbe jön és láthatja őt. Kívánja, hogy szerencsével járjon, és kérvénye kedvező elintézését nyerjen.¹

Miller nem annyira tisztelni kívánt Széchényinél, mint inkább nála megszállani. Ezt kerülő úton, Tibolth közvetítésével, tudomására is hozta Széchényinek, a ki azonnal meghívta őt magához, feleségével együtt. Így legalább alkalma lesz — úgymond — iránta érzett őszinte vonzalmát valamiképen tanusítani. Egyszersmind egy újabb jegyzéket is küld, a családi levéltár részére készítendő másolatokról. Ezenfelül egy csomó könyvet vásároltat vele, a maga használatára, Trattnernél.²

Miller augusztus 2-án bejelenti a nádornál, hogy a metszetek, földabroszok stb. katalogusának ügyében több megbeszélni valója lévén Széchényivel, s hogy némileg kipihenje magát, Sopronba kell mennie. E végből augusztus végétől számítandó négy heti szabadságidő engedélyezését kéri, annál inkább, mert a mióta az intézetnél működik, pihenés céljából egy éjszakát sem töltött távol Pesttől. Megnyervén az engedélyt,³ augusztus 18-án válaszol Széchényi levelére.

Örömmel elvállalja az iratok lemásolását, és szerette volna, ha a munka rövid idő alatt elkészül. A mai romlott fiatalság azonban még pénzért sem akar dolgozni; vagy ha elvállal is valamely munkát, legyen ez még oly csekélység, oly árt követel érte, hogy tisztességes ember bosszankodás nélkül nem hallgathatja. A törvényszünet idején több juratust hivatott magához, a kiket felszólított a másolásra. A nebulók azonban nem szégyenlették magukat minden ívért 2, egy nemzetségtábláért pedig 5 frtot kérni. Ezen a követelésen annyira felindult, hogy kikergette őket szobájából. Majd elvégzi a munkát a könyvtári szolgálta, a kinek olvasható írását Tibolth nagyon jól ismeri. Ez szorgalmasan másolgat és semmit sem kér, hanem teljesen a gróf nagylelkűségére bizza a díjazást.

Nem talál szavakat annak kifejezésére, mennyire lekötelezte őt a gróf váratlan kegyességével, a melyet reményleni sem mert volna, annál kevésbé kérni, ha Tibolth meg nem előzi szegénylős voltát.

¹ Széchényinek 1816. július 18-án kelt levele. Miller levelezése. XIV.

² Széchényi 1816. aug. 6-iki levele. U. ott.

³ Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1816. Nr. 1229. Igazgatósági irattár. A. 1816. Nr. 43.

Szeptemberben élni fog jóságával. A nádortól éppen ma kapott négy heti szabadságot. Erre az útra nem a maga érdekében vállalkozik, hiszen reá nézve már minden késő, hanem hogy mostoha-fiával jót tegyen. Kevés vagyonát már ráruházta, szeretné tehát nevét is ráhagyni. Ha tehet valamit érdekében ebben a dologban, ne mulasztja el. Nem hiszi, hogy valaki emiatt azzal a gyengeséggel vádolhatná, mintha még halála után is élni akarna nevében; egyetlen célja, hogy mint tisztességes ember, kötelességeit élte végéig teljesíthesse. A Gondviselés úgy akarta, hogy másodszor is megnősüljön; ez a végzete arra inti, hogy lelkén viselje azok sorsát, a kiknek gondozását magára vállalta. Nagyon szeretné ugyanis, ha a gyermek, a ki atyját nem ismerte, benne találná fel azt.¹

Miller egyuttal könyveket is küldött a grófnak Bécsbe, a melyekért Széchényi augusztus 24-én mond köszönetet. P. Albert könyveért annál nagyobb a köszönete, minél sürgősebb volt reá nézve ennek kézhez vétele. A költségeket majd bécsi találkozásuk alkalmával fogja megtéríteni. Nagy vigasztalására szolgált nagybecsű soraiban olvashatni, hogy elfogadván ajánlatát a lakást illetőleg, nemsokára szerencsétlenül fogja. Megtudván, hogy Sopronnak jön, akként intézkedett, hogy itt is házában szálljon meg, nejjével együtt és méltó fogadtatásban részesüljön.²

Az őszy folyamán Miller csakugyan megjárta Sopront és Bécsset, a hol jóval több ideig élvezte Széchényi vendégszeretetét, mint a mennyire tervezte. Valamikor október végén kerülhetett vissza Pestre; mert csak november 4-én köszöni meg hálálkodó szavakban a gróf jóságát. Biztosítja őt, hogy örök hálájának bebizonyítására minden alkalmat örömmel fog megragadni, hogy kegyeit még jobban kiérdemelhesse. Ez — úgymond — csak szó és beszéd, de szívből fakad. Kéri további támogatását, és főleg pártfogolja ügyét a kancellárnál s a tanácsosoknál. Reményli, az ő támogatása mellett célzott ér, a mikor nem a maga, hanem más javát akarja. Feleségével és gyermekeivel együtt csókolja kezeit. Ne feledkezzék meg róluk s ők is ígérnek, hogy soha sem szünnék meg a Széchényi-ház tisztelői közé tartozni.³

Négy nappal e levél megírása után történt, hogy a természet-

¹ Széchényi levéltár. I. kötet, 9. szám, III. csomag, 56. szám.

² Miller levelezése XIV.

³ Széchényi levéltár. I. kötet, 9. szám, III. csomag, 56. szám.

rajzi tár örét, Tehel Lajost, szélhűdés érte, a ki ennek következtében november 19-én elhalálozott.

A mint a nádor híret vette a halálesetnek, azonnal intézkedett, hogy Miller vegye magához a természetrajzi osztály kulcsait és ügyeljen, hogy a hagyaték leltározása alkalmából az intézet tulajdonát képező dolgok gondosan elkülöníttessenek a boldogult magántulajdonától.

Miller december 6-án számol be eljárásáról. Az osztály kézi könyvtárát, a melyet részint a Széchényi-országos-könyvtár anyagából, részint egyéb ajándékokból válogatott össze, az elhalt ör nem hivatalos helyiségében, hanem magánlakásán tartotta, minek következtében nem egy munka elveszett, a melyeket újból be kell szerezni. Más dolgokban is sok volt a hiányosság, rendetlenség. Átvizsgálván a hagyatékban lévő kéziratokat, semmit sem talált, a mi a boldogult tudásáról, szorgalmáról tanuskodott volna. Mindent más által végeztetett, a mivel életében mint saját munkájával dicsekedett. Sajátkezű írása mindössze 2 ivre terjed, s ez sem egyéb, mint a Múzeum tulajdonát képező ásványok pusztá névsora. A magyarországi kőszénről irt munkálat kézírata Haberle munkája, a ki oly feltétel alatt engedte át ezt Tehelnek, hogy 100 arany fejében a saját neve alatt kiadhatja.¹

Miller érezte, hogy a természetrajzi osztályban tapasztalt rendetlenség miatt, bizonyos mértékben, őt is felelősség terheli. Nehogy tehát esetleg a mulasztás vádja érje, december 29-én ezt a felterjesztést intézi a nádorhoz.

A mult napokban gondosabban megvizsgálván a könyvtárt, régiségtárt és a természetrajzi tárgyak osztályát, bizonyos mulasztások ötlöttek szemébe, a melyeket mindjárt kezdetben ki kell irtani, nehogy elhatalmasodjanak. A tárgyak körül tapasztalható rendetlenség, a késedelmes feldolgozás, a tisztviselők hanyagsága, az értelmesebb látogatók szemében nem ajánlja az illető közintézetet. Nehogy az a szokás, a mely eddig a természetrajzi osztályban uralkodott, a többi osztályban is lábra kapjon, indítatva érzi magát, az általa már számtalanszor kérelmezett szolgálati szabályzat hiányában, esedezni, kegyeskedjék ő fensége a mellékletben beterjesztett javaslatot megvizsgálni, és ha jóváhagyásával találkozik

¹ Igazgatósági irattár. A. 1816. Nr. 96.

küldje le neki rendelet alakjában, utasítván felelősség terhe alatt, hogy ezt közölje az illető örökkel, ellenőrizze szigorú végrehajtását és a munkálatok haladéktalan megkezdését. Ha ez nem történik, kárba vész minden törekvése. Mert ugyan mi haszna van abból az intézetnek, ha a tárgyak összegyűjtetnek, de sem nem katalogizáltatnak, sem le nem iratnak? Horvát István talált egy jötevőt, a kinek pénzén erre a célra három jegyzőkönyvet szerzett be, egyet a könyvtár, egyet a régiségtár, egyet a természetrajzi osztály részére. Ezentúl tehát mindent be fognak ezekbe vezetni, akár ajándék, akár vétel útján jut valami az intézet birtokába. Azonban hasztalan buzdíttatnak az örök nagyobb pontosságra, ha nem ismerik kötelelességeiket. Mindezt nem panaszként mondja, hanem elővigyázatból javasolja, nehogy a mi eddig rosszul volt téve, az a jövőben megengedettnek látszassék. Ő már az új év kezdetén be akarja hozni az új rendet, addig is, míg mindenki megkapja az erre vonatkozó hivatalos utasításokat. Nyugodt lélekkel meri állítani, hogy mindig elkövetett mindent az intézet érdekében, és a jövőben sem fog semmit e tekintetben elmulasztani, de szüksége van az örök közremunkálására. Az ő napjai már meg vannak számlálva, és nem akar rendetlenségeket hagyni utódjára.

A mellékelt javaslat a következő intézkedéseket foglalta magában.

Minekutána az egyes osztályok őreinél lévő könyvek mind az országos könyvtár tulajdonát képezik, a könyvtár órének pedig tudomással kell bírnia az összes könyvek hollétéről, hogy ha keresik valamelyiket, ahhoz tudja utasítani az illetőt, a kinél a könyv található, ennél fogva a régiségtár és természetrajzi osztály őrei pontos jegyzéket állítsanak össze az átvett munkákról, ezt írják le három példányban, írják alá, üssék rá pecsétjüket, és egyet maguknál tartván, a másik kettőt adják át a könyvtár órének és az igazgatósági levéltárnak. A könyveket nem lakásaikon, hanem hivatalos helyiségeikben tartoznak gondosan megőrizni; az intézeten kívül álló egyéneknek nem szabad ezeket kikölcsönözniök, a melyek pedig megrongálódnak, vagy elvesznek, kötelesek sajátjukból megtéríteni.

Minden újabb tárgy, legyen az nyomtatvány, vagy kézirat, ásvány, gépezet, régipéNZ, fegyver vagy más drágaság, akár ajándék, akár vétel útján jutott a Múzeumba, megmutatandó az igazgatónak, azután pedig bevezetendő az illető osztály naplójába, szép, tiszta

és nem elsietett írással, annak kitüntetésével, hol találták, kitől származik, van-e valami benső értéke; továbbá az év, hó és nap, a melyen a bejegyzés történik.

A mint a természetrajzi osztály órének az ásványok, növények, csontok stb. összeírásával kell foglalkoznia, úgy a régiség-tári ór az érnek, szobrok s más régiségek jegyzékét készítse el. A könyvtár óre pedig a könyveket, kéziratokat, földabroszokat, czimereket, metszeteket, szóval mindazt, a mi nem foglaltatik a Széchényi-féle nyomtatott katalogusokban, igyekezzék összeírni.

Ezen munkálatok elvégzésére elegendő idővel rendelkeznek, ha a hivatalos órákat 9—12-ig délelőtt, és télen 2— $1\frac{1}{2}$ -ig, nyáron pedig 3—6-ig délután, pontosan betartják. Tartsák mindig szem előtt, hogy azért van hetenkint két nap a látogatók fogadására kijelölve, hogy a többi napon zavartalanul foglalkozhasanak irodalmi teendőikkel, nem pedig, hogy tétlenségben töltsék el az időt, vagy tetszésük szerint elmaradjanak a hivatalból.

Mindenkinek hat heti szabadságidő jár az igazgató tudtával, pihenés céljából és hogy magánügyeit elintézhesse; kölcsönösen tartoznak azonban egymást a vendégek fogadtatásánál helyettesíteni.

A közönséges látogatóktól meg lehet ugyan kívánni, hogy a kitűzött időben keressék fel a gyűjteményeket; a mágnásoknak, előkelő állású egyéneknek, tudósoknak, külföldieknek azonban, máskor is, a hivatalos időn belül, készséges szivességgel, és nem tunyán, kedvetlenül kell szolgálatukra állaniok. A gondjaikra bizott tárgyakat ne a szolgálta által mutattassák meg ilyeneknek, hanem a szolgálta kíséretében ők maguk adják meg a szükséges felvilágosításokat.

És miután mindnyájan egy közös cél elérésére törekeshnek, szükséges, hogy az örök kellő barátságban, egyetértésben éljenek egymással; irodalmi dolgozataikat egymással közöljék, egymás véleményét kikérjék és az intézet érdekeinek előmozdítása felől az igazgatóval gyakrabban tanácskozzanak; mondják el neki, mit kellene beszerezni, kijavítani stb. és igyekezzenek a nyilvánosság előtt bizonyosságot tenni arról, hogy a hazának nem annyira fizetett munkásai, mint inkább buzgó gyermekei, a kiknek szorgalmától, tudományától függ az intézet jó hirneve és fejlődése.¹

¹ Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1817. Nr. 343. Igazgatósági irattár. A. 1816. Nr. 124.

Körülbelül ebben az időtájban történt, hogy Bécsben döntöttek, Millernek az Appenauer-fió örökbefogadását illetőleg benyújtott kérvénye felett. A válasz elutasító volt. E helyett I. Ferencz király, tekintettel sok évi hűséges szolgálatára, királyi tanácsossá nevezte ki őt.¹

Széchényi 1817 január 2-án ír neki, a kitüntetéssel kapcsolatban. A megkésett jókívánatokat — olvassuk levelében — nem szokás rossz néven venni, főleg ha a késedelem oka nem hanyagság. Az iránta érzett őszinte jóindulat követelményeinek már előbb eleget tett volna, ha csak, amennyiben nagy vigasztalására szolgált a vele szemben tanusított igazságosság, épp annyira el nem tölti őt fájdalommal és megütközéssel a sors gonoszsága. Rosszul esett ugyanis neki, hogy jogos kérelmét csak részben teljesítették. De bízva abban, hogy a mi halad, el nem marad, elhatározta, megtöri hosszas hallgatását és legújabb kitüntetése felett kifejezi jókívánatait, szívből óhajtván, hogy ezután még több is következék, s nem kételkedvén, hogy érdemeinél fogva még az is teljesülni fog, a mit most nem nyert meg. Bár mindazt meghozná az új év, a mi őt és nejét meglegedetté, boldoggá tenné!

Mellékeli azon könyvek jegyzékét, a melyekkel Mocsy pápai postamester újabban ismét gazdagítja a Múzeumot, kérvén hasson oda a nádor ő fenségénél, hogy Mocsynak már oly sok alkalommal tanusított buzgalma figyelembe vétessék, ha valami üresedés nyílik az intézetnél.²

Miller január 18-án hosszabb levélben köszöni meg a gróf figyelmét. Bizonyára csodálkozik — írja — hogy ő, mindhalálig hálás tisztelője, három levelére csak most válaszol. Ennek oka nem elfoglaltsága volt, hanem a veszedelem, a melyben forgott. Az történt ugyanis, hogy midőn Tehel halála után a nádor által elrendelt felülvizsgálatot megtartotta, november 25-én, két nagy szekrényt helyéről elmozdítván, jobb karja oly szerencsétlenül szorult ezek közé, hogy hét héten keresztül nem vehetett kezébe tollat.

Nem lát maga előtt más utat soha nem szünő tiszteletének tanusítására, mint ha a gróf kívánságának megfelelően minél előbb elkészíti a földabroszok, címerek stb. katalógusát. Az első kötetet

¹ A kinevezési okirat február 26-áról van keltezve. Múzeumi kéziratár. Fol. Lat. Nr. 2442.

² Miller levelezése XV.

902 negyedrétfü oldalra írva már elküldötte Tibolthnak; sőt már a II-ból is 2 ivet. Mialatt az első kötetet kinyomják, a II. és III. is elkészül.

A midőn e hó 8-án a nádor megletekintette a Múzeumot, és lakásán őt is meglátogatni méltóztatott, beszéd közben a gróf nevében Mocsyt ő fensége figyelmébe ajánlotta. A nádor kinyilatkoztatta, hogy a pénzalap megnövekedtével, ha elérkezik a három kanczalista kinevezésének ideje, a gróf által ajánlatba hozott egyének különös figyelemben fognak részesülni. A maga részéről sem fog semmit elmulasztani, csak jó írása legyen, birja a hazai nyelveket és ne legyen valamely nyilvánvaló hibája. Előtte mindedig teljesen ismeretlen.

Jól tudván, hogy a mit a gróf oly szerencsésen kezdeményezett, azt nem szünik meg további támogatásában részesíteni nem restell a haza érdekében koldulni. Most első sorban oda irányozza törekvését, hogy a régiségtár részére szükséges kézikönyveket beszerezze. Már több görög szerzőt megszerzett a könyvtárnak, de hiányzik még Strabo munkája, a melynek amsterdami kiadását látta a soproni könyvtárban. Ezt azért bátorodik elkérni, mert tudja, hogy a legfényesebb kiadást most kapta meg nemrég Angliából. Azzal a reménnyel kecsegteti tehát magát vagy inkább a könyvtárt, hogy kívánsága teljesül.

A gróf teljesen zavarba hozta őt jóságával, kifejezván jókivá-natait királyi tanácsossá történt kineveztetése alkalmából. Nem talál megfelelő szavakat köszönete tolmácsolására; s így nem marad más hátra számára, mint hogy kérje Istent, hallgassa meg azon fohászait, a melyeket nemcsak az új év alkalmából, hanem naponta küld az egek Urához a gróf és egész családja boldogságaért, hogy még számos éven át élvezzék jóságát pártfogoltjai.

A királyi tanácsosság őt egyáltalában nem vigasztalja meg; kénytelen ugyanis bevallani, hogy a hír, miszerint az örökbefogadás nem engedélyeztetett, oly mélyen lesujtotta őt, hogy azóta nem képes ezt a hamisságot elfelejteni. A nyilvánosság előtt méltatlannak ítéltetett arra, hogy emléke fenmaradjon. Bárki kénytelen beismerni, hogy a kinevezéssel csakis az intézetet érte kitüntetés; ő azonban elesett a jutalomtól. Eltökélt szándéka volt, megtagadtatván kérelmének azon része, a melyre legtöbb súlyt helyezett, lemondani a hiabavaló czímról. Ezt azonban megtiltotta

neki a nádor, abban a hiedelemben, hogy az igazságtalanság csak is az előadó rosszakaratának tulajdonítható. Reá nézve elég, hogy újból meggyőződött róla, miszerint jobban kell tartani az emberi gonoszságtól, mint az Isten büntetésétől.

Miután a dolog teljesen másként sikerült, mint ahogy reménylette és várta, ügyeit, mint mindig úgy most is az isteni gondviselésre bizza. Csak arra kéri a grótot, tetézze meg iránta való jószágát még azzal az egygyel, hogy sürgesse meg a magyar udvari kancelláriánál a kinevezési okirat elküldését, nehogy szokás szerint egy éven át is elhuzódjék; ugyszintén, fizesse ki nevében a szokásos díjakat, a melyeket azután ő meg fog téríteni. Oesterreicher orvos vállalkozott ugyan ezek kiegyenlítésére, de az igazat megvallva, szégyenli a zsidó szolgálatát igénybe venni és neki bármiként lekötelezettjévé válni.¹

Széchényi január 25-én felel Miller levelére. Megköszöni neki azon buzgalmát, hogy a földabroszok stb. katalógusának kiadását sietteti. Miután azonban úgy vélekedik, hogy a munkát csak mint befejezett egészlet lehet cenzura alá adni, inkább megvárja a hátralévő ívek elkészülését, mintsem hogy kénytelen legyen többször elmenni a felfuvalkodott cenzorokhoz. Mocsy buzgóságának fokozására azt óhajtáná, írja meg neki is Miller azt, a mit vele közölt alkalmaztatására vonatkozólag. Hogy azonban még életében megfoszsza magát a soproni könyvtárban lévő könyveitől, bizonyára nem fogja tőle kívánni, ha ismeri szeretetét ezen kis gyűjteménye iránt, és ha összehasonlítja ezt azzal a gyönyörrel, a mit neki naponkint szereznek a Nemzeti Múzeum kincsei. Majd ki fog tetszeni már elkészített végrendeletéből, mit határozott erre vonatkozólag halála esetére. A kinevezési okmány sürgetése és a díjak lefizetésére vonatkozólag előbb tájékozódni kíván és Oesterreicherrel tárgyalni, miután azóta hogy birtokait átadta gyermekeinek, legjobb emereit sem képes pénzbeli segélyben részesíteni.²

Az 1817. év márczius havában elhalálozott Vitéz József magyar és erdélyországi udvari ágens végrendeleti végrehajtója, gróf Festetich György, a megboldogult akaratának megfelelően, az

¹ Széchényi levéltár. I. kötet. 9 szám, III. csomag, 56 szám.

² Miller levelezése XV.

örökösök hozzájárulásával, két 1000 frtos alapítványt tett a Nemzeti Múzeumnál. A nádor márczius 24-én értesítette erről az igazgatót, leküldvén hozzá az alapítólevelek szövegének másolatát.

Miller a szövegezésben több kifogásolni valót talált. Az egyik alapítólevél szerint az 1000 frt 6 százalékos kamatain, tehát évi 60 frton oly könyvek, kéziratok lettek volna vásárlandók, a melyek a magyar és erdélyi kancellária ismertetésével foglalkoznak. A pénz kezelésére az alapítólevél a múzeumi igazgatót jelölte ki. A másik alapítólevélben pedig az állott, hogy 1000 frt 6-os kamatai valamely Magyar vagy Erdélyország történelmére, földrajzára, statisztikájára vonatkozó értekezés kinyomatására fordítassék, melynek tárgyát a Nemzeti Múzeum igazgatója válaszszá meg. A példányokból tíz darabot a főhivataloknak, tizet pedig a református iskoláknak kell megküldeni. Az elárusítás után befolyt összeget a tőkéhez kell csatolni, hogy idővel nagyobb munkák is kiadhatók legyenek. Az egész eljárás eredményéről az igazgató tartozék beszámolni az örökösöknek.

Miller mindenekelőtt nem tartotta helyesnek az első alapítólevél azon intézkedését, hogy a pénz a magyar- és erdélyországi kancelláriák ismertetésével foglalkozó munkák vásárlására fordítassék. E helyett azt szerette volna, ha a végrendeleti végrehajtók úgy intézkednek, hogy a kamatokon külföldön megjelenő magyar vonatkozású könyvek szereztessenek be, az országos könyvtár czéljaira. De nem értett egyet azzal sem, hogy a pénz kezelése a Múzeum igazgatóját terhelje; hanem ezt is az országos pénztárba kívánta beutalni.

A mi pedig a második alapítólevélben foglalt intézkedéseket illeti, azokat egyszerűen kivihetetleneknek tartotta. Hiszen az ő számításai szerint egy ív nyomdaköltsége, mindent belevéve, meghaladta a 116 forintot. Hogyan lehetne ily körülmények közt a 60 forintból akár a 20 példányt előállítani, akár valami haszonra szert tenni. Emellett nem tartotta elfogadhatónak azt sem, hogy az igazgató magánszemélyeknek tartozék beszámolni. Azt ajánlotta tehát, hogy vagy várjanak addig, míg az 1000 frt a kamatok hozzácsatolásával 2000-re növekszik fel, vagy pedig fordítsák a 60 frtot, mint a Marczibányi-alapítványnál történik, jutalmazásra.¹

¹ Országos levéltár. Acta Musei. A. 1817. Nr. 1818.

A nádor Miller észrevételeit megküldötte a végrendeleti végrehajtónak; mire Festetich György magán úton is felhívta Millert az ügy elintézésére. De Miller nem volt hajlandó engedni álláspontjából, hogy az alapítólevelek, úgy a hogy vannak, sérelmesek nemcsak az intézetre, hanem annak védnökére is; mert szerinte a nádor csak oly alapítványt fogadhat el, a mi a Múzeumnak valamely anyagi, vagy erkölcsi előnyt biztosít. Itt azonban egyik sem volt várható. Azt javasolta tehát Festetichnek, semmisítsék meg az alapítóleveleket és írjanak ezek helyett újakat, oly tartalommal, hogy a 2000 forint évi kamataiból az országos könyvtár 20 forintot kapjon kötésre, vagy kéziratok s nyomtatványok vásárlására, 100 forint pedig a Múzeum igazgatója által kitűzött pályakérdések megjutalmazására fordítassék.¹

Festetich György halálával az ügy a másik végrendeleti végrehajtó, Szűts István udvari ágens kezébe került, a ki az összes kamatokat valamely pályakérdés megjutalmazására szeretne volna szánni. A nádor azonban csak azon feltétel alatt akarta az alapítványt elfogadni, ha a Múzeum is részesül az alapítvány valamely javában. Mire Szűts is meghajolt a nádor akarata előtt, és oly értelemben állította ki az alapítólevelet, a mint azt Miller Festetichnek ajánlotta.²

Több időn keresztül nem írván Miller a metszetkatalogus felől, Széchényi május 16-án néhány, a kinyomtatott katalogus példányainak átvételét elismerő köszönő levelet, a többi közt a római pápáét is, megküldvén az irattárban való megőrzés céljából, értesítést kér Millertől az iránt, hogy mennyire haladt már a katalogus szerkesztésével.³ Majd június 21-én arra kéri, küldje meg neki haladéktalanul II. Lipót 1790/1. évi és I. Ferencz 1792. évi articulusait német fordításban, miután erre elkerülhetlenül szüksége van.⁴

Miller sietett a gróf kívánságának eleget tenni, sőt hogy fokozza örömét, megküldötte neki a munkában lévő katalogus előszánt előszót is.

Széchényi annál inkább lekötelezve érezte magát Miller

¹ Igazgatósági irattár. A. 1818. Nr. 16.

² U. ott. A. 1819. Nr. 95, 103. A. 1820. Nr. 7, 13, 28, 59.

³ Miller levelezése XV.

⁴ U. ott.

készsége által, mert ismerte elfoglaltságát. Hálásan elismeri, hogy az irányában tanúsítandó barátságban nem ismer akadályt. Most arra kéri, a küldött articulusok helyébe szerezzen az ő költségére a könyvtárnak egy példányt és küldje meg neki a többi articulusokat szintén.

Nem csekély vigasztalással töltötte el a metszetek, földabroszok stb. kiadandó katalógusához írt előszava, a melyet megköszönvén, abbeli örömének ad kifejezést, hogy ő — Miller — is megélhette a munka kiadását, sőt az előszót is megírhatta hozzá. Adja Isten, hogy még sokáig alkalma legyen növelni e téren érdemeit. Most már nincs egyéb hátra, mint hogy öneki, a ki annyira szeretné iránta való háláját tanusítani, írja meg őszintén, miben lehetne szolgálatára.¹

Miller olyanformán válaszolt a gróf levelére, hogy mindent elkövet, csak hogy kívánságának eleget tehessen.

Midőn ezért Széchényi neki köszönetet mond, újból kéri, nyújtson neki alkalmat a vizonzásra. Egyúttal megkeresi az iránt, hogy a könyvárust, a ki az articulusok megszerzését magára vállalta, sürgesse meg, mert igen nagy szüksége lenne ezekre.²

Miller nem kérte magát többször, hogy igénybe vegye Széchényi készséges hajlandóságát.

Már régebben tervbe vette, hogy az egyetemi épületben lévő éremgyűjteményt és régiségtárt, a könyvtárral együtt, a legelső kedvező alkalommal áttelepíti a gróf Batthyánitól vásárolt épületbe. A nyár közeledtével hozzálátott a munkához, és mindenek előtt átalakíttatta a régiségtár helyiségeit és a könyvtár befogadására szánt 7 szobát.

Hogy a költségeket erre honnan merítette, elbeszéli maga a július 18-án Széchényihez intézett levelében, a melyben értesíti, hogy eljárt Eggenberger könyvárusnál, a kért articulusok ügyében. Talán vizsgálatására szolgáland a grófnak — írja, hogy nem a mágnásoktól, az egyháziaktól, hanem a szegény nemesektől három év alatt 1300 forintot koldult össze; hozzáadván ehhez a saját zsebéből még 89 forintot, a lakása alatt lévő, elég tágas boltívezett csarnokot átalakíttatta és e tűz és tolvajoktól egyaránt

¹ Széchényinek 1817 június 30-án kelt levele. Miller levelezése XV.

² Széchényi 1817 július 14-én kelt levele. U. ott.

biztos helyen a gróf éremgyűjteményét elhelyezte. Még 865 forintot kell össze kéregetnie, hogy a papnevelőből a könyvtárt is biztonságba helyezze, ámbár jól tudja, hogy ezen buzgalmaért még jó szót sem remélhet legjelesebb honfitársaitól. De emlékében tartván Virgil szavait: »Sic vos non vobis etc.« minden ügyben és minden időben szolgálatára fog állani és szerencsésnek érzendi magát, ha valamiben kívánságát teljesítheti.¹

Augusztus 16-án már arról értesíti Széchényit, hogy minekutánna barátaitól összeszedett 315 forintot, a boltívezett igen tágas csarnoknak a könyvtár céljaira szolgáló átalakítására, s reménye lévén a még hiányzó 500 forint összegyűjtésére is, a jövő héten munkába állítja a kőműveseket. Felhívja azonban a gróf figyelmét a könyvtár bejárata fölé helyezendő emléktáblára. Ha a táblát, a melyről azt hallja, hogy már készen van, mielőbb megkapja, gondja lesz rá, hogy a gróf örökké emlékezetes áldozatának emlékére, méltó, szembeötlő helyre illesztessék. A dicsőség, ha ugyan szabad ezzel kérkednie, mindenesetre őt illeti, hogy a könyvtár és éremgyűjtemény, fáradhatlan buzgalmából megszabadult az állandóan fenyegető tűzveszélytől és megőriztetik az utókor számára.²

Széchényi sietett elismerését, köszönetét kifejezni azon hazafias buzgalom felett, a mit Miller a Nemzeti Múzeum fénye, biztonsága és fennállása ügyében fáradhatlan igyekezettel kifejtett. Tudomására hozza, hogy az emléktáblát még a napokban le fogja küldeni. És miután Tibolth a jövő hónap első napjaiban okvetlenül Pestre utazik, nem fogja elmulasztani általa a könyvtári átalakítás költségeihez is tehetségéhez mérten hozzájárulni.³

Miller nemcsak Széchényi előtt hangoztatta a szükséges költségek hiányát, hanem Csáky László gróf, a nagyváradi káptalan nagyprépostjának nagylelkűségére is igyekezett ily értelemben hatni s nem is eredmény nélkül, mert Csáky gróf szeptember 8-án arról értesítette, miszerint a Nemzeti Múzeumban eszközlendő átalakításokra szükséges 2973 frt 15 kr megfizetését magára vállalja. Csak azt kötötte ki feltételül, hogy a lapok ne közöljék ezen adományát; mert sokan fordulnak hozzá olyanok, a kik arra

¹ Széchényi levéltár. I. kötet, 9. szám, III. csomag, 56. szám.

² U. ott.

³ Miller levelezése XV.

hivatkoznak, hogy ismerik jótékonyságát a lapokból. Ha elengedhetlenül szükséges, hogy ez az ujságokba jöjjön, tegyék be névtelenül. Más okai is vannak ugyanis, a miért így akar eljárni, de ezeket hosszadalmas lenne elsorolni.¹

Tibolth szeptember elején csakugyan megfordult Pesten, de Millerrel nem találkozhatott, mert ez nejével együtt éppen Jászberényben volt két napig. Ennélfogva Sopronból értesíti őt szeptember 30-án, hogy a könyvtár áthelyezésére szükséges 993 frt 10 krajczárt Széchényi kiutalványozta. Tudatja egyúttal, hogy a gróf a Múzeumi Akták egy példányára, vele együtt, előfizet. Lajos grófot is fel fogja erre hívni, a mint Csehországból haza érkezik. A metszetek katalógusának kézírata még mindig Bécsben van, cenzura alatt. A mint innen kikerül, azonnal nyomdába fogja adni. Ujabban ismét becses kéziratokra tettek szert; a mint a könyvkötő elkészül velük, a nyomtatványokkal együtt elfogja küldeni.²

Miller végre október 28-án azt írhatta Széchényinek, hogy a könyvtár átvitele megtörténvén, az összes gyűjtemények ugyanazon tető alatt, tűzmentes, boltíves helyiségekben, vasajtók megett őriztetnek.

Az éremgyűjtemény egy 44 láb hosszú csarnokban lett 20 szekrényben, középen elhelyezve. Oldalt, a falak mentében csinos szekrények állottak, telve régi fegyverekkel, szobrokkal, arany és ezüst régiségekkel.

A könyvtárterem 42 láb hosszú volt. A látogató a folyosóról először egy, a hírneves emberek arcképeivel díszített helyiségbe jutott, a melyben asztalok, székek állottak és olvasótermül szolgált. Itt még 6 képre lett volna hely s Miller arra kérte Széchényit, küldjön egy vagy két ide való képet pl. Koháry herczegét, Teleky Sámuel grófét.

Az olvasószobából a könyvtárterembe nyilott az ajtó, a mely felett az alapítást hirdető emléktábla volt látható. Midón József nádor első ízben tekintette meg a helyiségeket, azt a megjegyzést tette a táblára, hogy ez, összehasonlítva a képek díszes kereteivel, túlságosan szegényesnek tűnik fel, a min azáltal lehetne segíteni, ha a gróf a tábla széleit megaranyoztatná. Miller ezt is közölte

¹ Miller levelezése XV.

² U. ott.

Széchenyivel kérvén, hagyja meg Szentiványinak, egyezzék meg a gróf házában lakó asztalossal, a ki ügyis dolgozik a Múzeumnak, a tábla körül alkalmazandó aranyozott keret költségeire nézve.

I. Ferencz király márványszobra a könyvtári helyiségben két ablak közt állott, kiválóan alkalmas helyen, úgy hogy már az olvasóteremből szembeötlött. A helyiség elég világos volt, mert két ablakkal az utcára, 6 ablakkal az udvarra nézett. A szekrények egészen a bolthajtásig érték. A terem hátsó része azonban üresen állott, nem a könyvek, hanem a szekrények hiánya miatt. Az ide még elhelyezhető 8 szekrénynyel várni kellett, a míg oly jötevők akadnak, a kik erre pénzt áldoznak. Miller a mennyezetet szerette volna kifestetni, és erre a célra felajánlott 100 frtot, Horvát István ugyanennyit. A még szükséges 400 frtra gyűjtést rendeztek. Október végeig azonban nem jött be több 5 frtnál.

Azzal is eldicsekedett Miller Széchenyinek, hogy a nádor, midőn eléje terjesztette a mesteremberek nyugtáit, maga is elcsodálkozott, hogyan volt képes ennyi munkát elvégeztetni a gróf Csákytól kieszközölt 3523 frt 15 kron. A Széchenyi által rendelkezésére bocsátott 993 frtot a gyűjtemények átszállítása, a képek, szekrények felállítása emésztette fel. Sőt még nem is fedezte e kiadásokat, úgy hogy még azt a 150 forintot is kénytelen volt a nádor hozzájárulásával felhasználni, a mit Kubinyi András a könyvtár céljaira megajánlott. De legalább megszabadult az örökös rettegéstől, mert valahányszor égháború volt, vagy tűz ütött ki valahol a városban, mindannyiszor attól félt, hogy valami szerencsétlenség éri a régi papnevelő épületét.¹

József nádor, még midőn július 28-án visszatért Karlsbadból, megtekintette a Múzeumban megkezdett átalakításokat, és a július 1-jén itt elhelyezett éremgyűjteményt.

Miller sem annak előtte, sem azután, nem tett írásbeli jelentést a munkálatokról; csak október 18-án, a mikor úgyszólván már minden befejezés előtt állott, intézett ő fenségéhez felterjesztést, a melyben előadta, hogy sok gond és utánjárás után végre teljesülni fog azok vágya, a kik rég óhajtják az összes gyűjteményeket egy fedél alatt látni. Ő e közóhajt, május hóban, a mikor Csáky László gróf nagyprépost Homonnára igyekezővén

¹ Széchenyi levéltár. I. köt. 9. szám, III. csomag, 56. szám.

Pesten átutazott, tudomására hozta neki, mire azonnal kiutalványozta a helyiségek átalakítására a m. udvari kamaránál számára esedékes 3523 frt 15 krt. A mi ezen felül költség felmerült, azt Széchényi gróf fedezte, s így összesen elköltött 4242 frtot. Hizeleg magának azzal, hogy az intézet érdekében kifejtett eme buzgalma ő fensége tetszésével fog találkozni. Csáky gróf pedig általa jelenti, hogy bármikor kész a Múzeum czéljaira áldozni.¹

József nádor úgy Csáky, mint Széchényi gróf előtt különös megelegetésének adott kifejezést, hogy az átalakítási költségeket magukra vállalták. Sőt október 29-én Millerhez intézett leiratában elismerte, hogy Miller is kiérdemelte ezt buzgó tevékenységével. Mindazonáltal szükségesnek látta a jövőre nézve a következőket előírni.

Miután az országgyűlés a Múzeum felett való legfőbb felügyeletet reá, a nádorra bízta, világos, hogy az ő külön engedélye nélkül itt semmiféle változtatást, a múzeumi épületen semmiféle javítást nem lehet eszközölni. Nem lehet e tekintetben mentségül felhozni azt sem, hogy a költségeket egyes jötevők viselvén, az intézet pénzalapjára ez megterhelhetéssel nem járt; mert az ily közintézetben létesítendő minden változtatást nem csupán pénzügyi, hanem egyéb szempontból is mérlegelni kell; ellenkező esetben megtörténhetnék, hogy tudtán kívül oly átalakításokat végeznének, a melyek a Múzeum rendeltetésével, vagy az intézet fővédnökének későbbi terveivel nem egyeztethetők össze, a melyeket tehát újabb költséggel ismét vissza kellene állítani. Meghagyja ennél fogva Millernek, hogy a jövőben semmiféle átalakítást, javítást ne végeztesen, mielőtt a terveket és költségvetést nála be nem mutatta és hozzájárulását ki nem nyerte volna.

Ezen általános utasításon kívül, még néhány különös észrevétele is volt a nádornak.

Mindenek előtt hibáztatta Millert abban, hogy elnézte Tehelnek, miszerint ez, felsőbb engedély nélkül, átalakításokat eszközöljön a Múzeumban birt lakásán, és erről nem tett jelentést. Mert az nem hihető, hogy ugyanazon épületben lakván, e változtatásokról ne lett volna tudomása. De még inkább hibázott abban, hogy az ott végzett munkálatokat éveken át nem fizette ki. Hogy

¹ Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1817. Nr. 1349.

ez ne ismétlődhessék, elvárja, hogy a jövőben minden hó 5-éig felterjessze a megelőző hó összes kiadásait feltüntető nyugtatványokat. Nem történhetett volna meg továbbá az sem, hogy a könyvtár részére átalakított 6 szoba, Miller saját szavai szerint, oly rettenetes elhanyagolt állapotba jusson, ha ő, mint igazgató, kötelességszerűen több gondot fordít az épület jókarban tartására is. Végül figyelmezteti, hogy csak azon régi közmondást fogja követni: »de mortuis non nisi bene loquendum« ha az elhunyt Tehel emlékének támadásától, a ki már nem védekezhetik, felterjesztéseiben tartozkodik.

A mi a könyvtár céljaira szolgáló szobákat illeti, ha ezek falai netalán kormosak, füstösek lennének, a vakolatot le kell kapartatni és újból bemeszelni. Az ablakok pedig vasalt táblákkal, s a bejárat vasajttal látandó el.¹

Alig hogy beterjesztette Miller — minden mentegetődzés, vagy önigazolás nélkül a nádor által felhozottokkal szemben — a könyvtári ablakokra alkalmazandó vasalt táblák, vasajtók stb. költségvetését, a midőn újabb, a fentebbinél is szigorúbb rendretasításban részesült.

Ezt a Múzeumi Akták kiadása ügyében tanusított eljárása által vonta magára.

Azóta, hogy 1815 szeptember 2-án a nádor elé terjesztette az I. kötet tervezetét, még csak egyszer volt szó az Aktákról, a mikor ugyanezen év november 20-én Miller az ajánló sorokat is bemutatta ő felségének. A nádor néhány szóból álló változtatást tevén a hozzá címzett ajánlason, december 8-án kelt leiratában megengedte, hogy Miller az I. kötet kinyomatásáról gondoskodjék.²

Úgy látszik, Miller az egyes cikkek, dolgozatok összeállításával megkésétt és ez volt az oka, hogy az előfizetési felhívásokat csak az 1817. év kezdetén küldhette szét az országban. Elég az ahhoz, hogy a nádornak 1815 december 8-iki kijelentésére támaszkodva, 1817 augusztus 1-jén a Múzeum nevében aláírta a pesti egyetemi könyvtár nyomdájával kötött szerződést, az Akták kinyomatására nézve. A szerződés értelmében a körülbelül 60 nyom-

¹ Igazgatósági irattár. A. 1817. Nr. 143.

² U. ott. A. 1815. Nr. 119.

tatott ivre számított munkát, 500 példányban, amelyből 150 hollandi, a többi írópapír lett volna, ívenként 116 frtért lett volna köteles előállítani a nyomda.

Az aláírt szerződést Miller azután felterjesztette a nádorhoz megerősítés céljából. A nádor azonban augusztus 22-én kelt

35

Pro TOMO I. Actorum Litterariorum Musei Nationalis Hungarici Subscriptio recipitur:

BUDAPESTI : In *Bibliopolio* Typographiae Regiae Vniuersitatis Hungaricae.

PESTINI : In *Bibliotheca regnicolari* Musei Nationalis Hungarici.

In *Officina Libraria* IOSEPHI EGGENBERGER,

item

GEORGII KILIAN.

Terminato typo, pretium Libri cum adiectis Tabulis aeneis, per publicas Ephemerides annuntiabitur, et pro diuersitate Chartae Velinae, Hollandicae, aut Scriptoriae, in praenotatis Locis numerandum erit.

ELŐFIZETÉSI FELHÍVÁS A MÚZEUMI AKTÁKRA.

leiratában kijelentette, hogy tekintettel a túlnagy pénzáldozatra, a mit a szerződés az intézetre ró, ezt jóvá nem hagyja, hanem utasítja őt, hogy a mellékelt költségvetés keretében Hartleben pesti könyvvarussal kössön szerződést és ezt mielőbb terjeszse fel hozzá. E költségvetés szerint Bécsben nyomták volna a művet, a papír minősége szerint 75, 85, 74 forintért ívenként.

Millert teljesen megzavarta a nem remélt válasz. A szerződés kötelezettségei alól még ki tudott volna talán valahogy menekedni, de elviselhetetlennek tűnt fel előtte a megszegyenítés, a mely ez által érte. A legelszántabban igyekszik tehát a nádorhoz intézett, szeptember 1-jén kelt felterjesztésében eljárását igazolni, megvédelmezni, és a nádort elhatározásának megmásítására bírni.

Bevallja, hogy a nádor intézkedése őt teljesen lesújtotta, mert önhibáján kívül az egész ország előtt elvesziti hitelét. Ő ugyanis az összes szétküldött előfizetési felhívásokban azt az ígéretet tette, hogy a fényesen kiállított kiadvány hazai termék lesz; hogy lássa az ország, mily nagyot lendült a nyomdászat is hazánkban. Igaz ugyan, hogy az egy ív nyomására számított 116 frt soknak tűnik fel, de elég magas a munka ára is, a mely 28—30 frtra van téve. Ezért a vevő méltán kívánhat fényes kiállítást. Mert a vételár és a könyv közt kell bizonyos arányosságnak lenni; különben uzsorászkodásnak tűnik fel az egész, a mit méltán szemére lehetne vetni a Múzeumnak, ha a bécsi nyomás fejében 30 frtot követelne példányonkint. S a budai nyomdát nem is lehet drágaságról vádolni, mert nem a nyomás drága, hanem a papiros; hiszen a nyomda kijelentette, hogy a nyomást 24 frtért is elvállalja ívenkint, ha a Múzeum magára veszi a papiros beszerzését. Külömben, ha ő nem törekednék elsőrendű nyomdai kiállításra, idehaza is ki lehetne nyomtatni ívét 60 frtért; hanem akkor nem is lehetett volna a kiadvány árát 30 forintban megszabni. Ő az Akták kiadásában a nemzeti dicsőséget és az intézet hírnevét tartotta szem előtt, és csak legutoljára gondolt anyagi haszonra. Ha azt árulja el, hogy főczélja a nyereszkesedés, igyekezetei mindjárt az első lépésnél csütörtököt mondanak. E helyett azt gondolta, jobb az évenkint várható csekélyebb nyereséggel beérni, mint egyszerre sokat nyerni, azután pedig semmit sem. Már pedig ez lenne az eredmény, ha a munkát Bécsben nyomnák. Ki adna 30 forintot, a melyet hazai nyomdatermékre szánt, egy bécsi nyomtatványért? És milyen színben fog ő feltűnni az ország lakosai előtt? Mindenki azzal fogja vádolni, hogy rászedte a közönséget, mert az előfizetési felhívásban hazai kiállítást ígért, most pedig idegen terméket ad nekik. Az előfizetési felhívás nyomására olyan betűkat használtak, hogy a mikor ezt Széchényi gróf Oxfordba elküldötte, az itteni könyvtár alkalmazottjai bevallották, hogy ennél tisztább

nyomást Angliában sem tudnak felmutatni. Az angolok ezen ítélete után kételkedés nélkül belement a szerződés megkötésébe, sőt az első ívek már ki is vannak nyomva, nem hihetvén, hogy kimutatván a Múzeumra háramló hasznót, ő fensége meg ne adja jóváhagyását. A szerződés értelmében 500 példányt nyomnak, 200-at velin, 300-at hollandi papiroson. Mindkét minőségből 30—30 példányt számítva szétosztandó tisztelet példányokra, 170 velin példányért, a 30 frtot számítva, 4200, a 270 hollandi példányért, a 28 fital 7560 forintot, vagyis összesen 11770 forintot lehet kapni. Levonván ebből az összegből a 8000 frtra számított nyomdai költséget, a múzeumi alapra maradna 3770 frt tiszta nyereség. Már pedig az a szerző, a ki a kiadások levonása után 6 százalékot nyer kiadványán, nagyon meg lehet elégedve az eredménnyel. Ő pedig a Múzeumnak 12 %-ot biztosít, és a kiadott pénz is az országban marad. Vajjon, a magyar irodalom ellenségeinek nem nyílnék-e újabb alkalom bennünket ócsárolni, ha azt látnák, hogy annyira el vagyunk maradva, miszerint irodalmi termékeinket is kénytelenek vagyunk külföldön nyomtatni?

De nem kevésbé fontos az a kérdés is, ki fogja Bécsben a korrekturát végezni? A korrektornak jól kell birnia a magyar, latin, német nyelvet; jól kell tudni olvasni a különféle kéziratokat; tanult, jóízű embernek kell lennie, különben a munka telve lesz sajtóhibával. Mily kellemetlen dolog a szerzőre nézve a korrekturát mással végeztetni, ő maga is tapasztalta, a mikor nem rég Sopronban kinyomták a Széchényi-féle kéziratkatalogust; annyi sajtóhiba maradt ugyanis ebben, hogy szegényli szerző voltát. Ugyanez ismétlődne az Aktáknál is. A bécsi nyomdák korrektorai tudatlan éhenkórászok, a kik anélkül hogy értenék a szöveget, háromszor felületesen átnézik a szedést, és nem az a főgondjuk, hogy ez hibátlan legyen, hanem hogy az első korrektúraért 3, a másodikért 2, a harmadikért 1 frtot kapjanak. A budai egyetemi nyomdában az a dicséretes szokás dívik, hogy az íveket csak akkor nyomják, ha a szerző ráírta az imprimaturt, és az ily korrektúraért mi fizetés sem jár. Az Aktákban körülbelül 10 különféle szerző dolgozata fog megjelenni, a kik bizonyára jobban elvégeznék idehaza a korrekturát, mint egy ember Bécsben. Jól tudja, hogy nem egyeztethető össze ő fensége méltóságával, mindezen dolgok iránt érdeklődni, és hogy ezeket senki sem fejtette ki őszintén

előtte; de éppen ez okból bátorkodik alázattal kérni, álljon el azon szándékától, hogy a munkát a haza határain kívül nyomják. A mennyire megnyugtatja lelkiismerete, hogy minden törekvése az intézet javára irányul, annyira lesújtotta a váratlan intézkedés és azt a gondolatot ébresztette benne, hogy őfensége nem tételezi fel róla, miszerint a reá bízott ügyeket hiven és takarékosan tudja elvégezni, vagy pedig teljesen megvonta tőle bizalmát.

Ha oly szerencsétlen lenne, hogy ő fensége nem méltatná meghallgatásra a nemzeti intézet dicsősége érdekében eléje terjesztett kérelmét, kegyeskedjék őt a szerkesztés alól teljesen felmenteni és más valakit megbizni azzal, hogy Hartlebennel, a ki ért talán a regények kiadásához, de nem ért oly irodalmi dolgokéhoz, a melyekhez nem csak az intézetnek, hanem az egész nemzetnek a dicsősége fűződik — a szerződést megkösse. Nagy öröme fog szolgálni, ha a dolog jól sikerül. Ha ugyanis a kezdet jó, az egész jó szokott lenni. Őneki tiltja a tisztesség, hogy mással kössön szerződést, mint a kivel már megkötötte.¹

József nádor, a kit nejének szeptember 14-én bekövetkezett váratlan elhalálása egy időre elvont a közügyek intézésétől, november 20-án válaszolt Miller felterjesztésére.

Szerinte a Múzeumi Akták kiadásának fő célja az kell hogy legyen, hogy az ország lakosai közelebbi felvilágosítást nyerjenek ezen irodalmi intézet állapotáról, a falai közt őrzött kincsekről, és hogy az intézet tulajdonát képező kiadatlan kéziratok közzététele által, valamint az érmészet, régészet és természet-tudomány köréből vett értekezések révén, a magyar irodalom újabb gyarapodást nyerjen. Minél nagyobb elterjedésnek örvend az ily mű, minél közismertebbekké válnak a benne foglaltak, annál hasznosabbnak bizonyul az országra és polgáira. Az ily vállalat kiadásánál tehát első sorban azt kell szem előtt tartani, hogy annak ára ne legyen magasabb, mint a mennyit a jó, tiszta nyomás költsége megkíván. A mi tehát drágítja a könyvet, csökkenteni fogja a belőle származható hasznot, mert csekélyebb elterjedésre számíthat. Ezt a mindennapi tapasztalás is igazolja. Mert köztudomású dolog, hogy a fényes kiállítású munkák úgyszólván kizárólag csak a nagyobb könyvtárak díszítésére szol-

¹ Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1817. Nr. 1433.

gálnak, és mint holt tőke hevernek ott. A nyomdászat története is azt bizonyítja, hogy az ily diszmunkákat nyomdászati hivalkodás, fejedelmi bőkezűség, vagy irodalmi társulatok áldozatkészsége hozza létre és osztja szét. És hogy ezek oly nemzeteknél szolgálnak közczélokra, a hol több a pénz, nagyobb az irodalom művelése, az összes művészetek, tehát a nyomdászat is a tőkély magasabb fokán állanak, úgy hogy mindez jelentékenyen leszállítja az előállítás költségeit.

Ezen, a dolog természetéből folyó észrevételeket Millernek sem lett volna szabad szem elől tévesztenie, a mikor az Akták kiadására gondolt; mert így nem javasolhatta volna egy közhasználatnak szánt munka fényes kiállítását, attól tartván, hogy azok a példányok, a melyek a hatóságok, vagy az előfizető magánosok könyvtáraiba jutnak, mint sok más irodalmi dolog, minden használat nélkül fognak ott heverni.

Ha Miller, a könyvészet terén szerzett hasznos tapasztalatai alapján, inkább az Akták kiadásának előnyeit, mint a kiállítás külső fényét tartotta volna szem előtt, nem jöhetett volna arra a gondolatra, hogy őneki — a nádornak — az lett volna a szándéka, miszerint az előfizetők, a magasabb előfizetési ár fejében is olcsóbb munkát kapjanak, és ekként — Miller kifejezésével élve — a Múzeum uzsorát űzzön; mert ha a kiadási költségek csekélyebbek lettek volna, az előfizetők is visszakapták volna pénzük egy részét, miután az ilyen irodalmi vállalattól nem az anyagi hasznot, hanem a tudományos cél, a nemzeti művelődés előmozdítását kell várni. És ha a kötet ára leszállítatik, bizonyára többen szerezték volna meg, mint most, a mikor 28—30 frtot kívánnak érte.

De nem vehető figyelembe az sem, a mit Miller a korrek-túrára, a bécsi és budai betűk közti különbségre nézve felhozott. Oly irodalmi központban mint Bécs, kétségkívül lehet kifogástalan korrek-turáról is gondoskodni. A mi pedig a bécsi betűket illeti, ezek is minden kifogáson felül állanak, sőt ha Miller a mutatványul felterjesztéséhez mellékelt pár ívet gondosabban szemügyre veszi, látta volna hogy ez sincs azzal a figyelemmel, pontossággal nyomva, amit ily fényes kiállítású munkánál méltán elvárhatni. A betűk pl. nincsenek egyenletesen elválasztva egymástól; a nyomda-festék színe nem kielégítő stb.

Mindezt csak azon czélből említi fel, hogy meggyőzze őt,

miszerint az ily költséges kiállítás folytán mennyire eltért az Akták kiadásának valódi czéljától és hogy egyáltalában nem tartja méltóságán alólinak, valamivel, legyen az még annyira alárendelt dolog is, a részletekre kiterjedőleg foglalkozni, ha a nemzeti dicsőséget, vagy a közjót érdeklődő dologról van szó.

Mint hogy azonban Miller az országban szétküldött előfizetési felhívásokban azt hirdette, hogy a Múzeumi Akták az egyetemi nyomdában fognak megjelenni, és jelentésében azt írta, hogy a nyomást már el is kezdték, a nyomdaköltségek pedig az előfizetési pénzekből fedezhetők, ezennel beleegyezését adja, hogy a nyomás az egyetemi nyomdára bizassék, a Miller által kötött szerződés erejénél fogva. Gondoskodjék azonban arról, hogy a munka megjelenése siettesék, és a nyomda nagyobb gondal járjon el.

Mindazonáltal azon eljárását, hogy május 25-én 797. szám alatt kelt határozott parancsa daczára megkötötte a nyomdával a szerződést, mielőtt jóváhagyás végett neki bemutatta volna, rosszalja, és meghagyja, hogy a jövőben tartózkodjék felterjesztéseiben a dolog lényegére nem tartozó észrevételeinek nyilvánításától, és maradjon meg mindenkor a köteles önmérséklet határai közt.¹

Ez a leirat több tekintetben alkalmas volt arra, daczára hogy az ügy végleges elintézése akarata szerint történt, hogy elrontsa Miller örömét, a melylyel november 23-ára készült, a mikor első ízben osztattak ki fényes ünnepség keretében a Nemzeti Múzeum épületében, a Marczibányi-alapítvány jutalomdíjai.

Emlékezhetünk rá, hogy Miller még az 1815. év őszén, felsőbb meghagyásra, a pályakérdések kihirdetésére, megbíralására nézve javaslatot dolgozott ki, a melyet a nádor el is fogadott. De nem fogadta el ezt Pest vármegye, a mely a bíráló bizottság tagjainak kinevezését magának óhajtotta volna fentartani, sőt azt kívánta, hogy a Múzeum által kitűzött pályakérdések is megelőzőleg bemutattassanak az erre rendelt bizottságnak. Az ellen nem lett volna kifogása a megyének, hogy a bizottság elnökét a nádor nevezze ki; azonban hangsúlyozni óhajtotta, hogy ezt mint a vármegye főispánja, és nem mint a Múzeum védnöke teszi.

¹ Igazgatósági irattár. A. 1817. Nr. 155.

Miller nem késett tiltakozni a vármegye e követelései, és az intézet e lekicsinylése ellen és azt ajánlotta a nádornak, vagy alkalmazkodjék a megye az ő javaslatához, vagy pedig teljesen tartsa magát távol a Nemzeti Múzeum minden közreműködéstől, bármiként rendelkezett is a hagyományozó sok jó akaratral, de nem elegendő jártassággal az ilyen dolgokban; annál inkább szükséges ezt megtenni, mert a megye 1816 június 5-én tartott ülésében már oda is ítélte a 400 frtos jutalmat Beregszászy Pálnak, a nélkül, hogy könyvét a Múzeum megbírálta volna.

A nádor július 14-én értesítette Pest vármegyét, hogy ámbár nem kételkedik benne, miszerint Beregszászy irodalmi érdemei igen figyelemre méltóak, mindazonáltal a jutalom ily módon való odaitélését nem hagyhatja jóvá, mert az alapító akarata szerint a munkákat előbb egy bizottságnak kell megbírálnia, a melynek elnökét ő, mint a Múzeum védnöke, nevezi ki. Felhívta ennél fogva a megyét, hogy az alapító szándékának megfelelően, a Múzeum igazgatójával egyetértve, állapítsa meg a bíráló bizottság tagjait és ezek neveit jelentse be neki.

Miller, a kinek a nádor megküldötte a megyéhez intézett leiratának másolatát, július 27-én, nehogy a vármegye részéről holmi ismeretlen egyéniségek hozassanak javaslatba, s tekintettel arra, hogy a bírálóbizottság tagjainak nem különczködő, hanem békés hajlamú, irodalmi névvel bíró tudósoknak kell lenniök, Horvát Istvánnal tartott tanácskozás után, bemutatta a nádornak azok neveit, a kik legalkalmasabbak lennének e megbízásra, és a kiket ő fensége nyugodt lelkiismerettel kinevezhetne.

Ezek a következők voltak: 1. Báthory Gábor, dunántúli suprintendens, 2. Bene Ferencz, a pesti egyetemen az orvostan tanára, 3. Fejér György egyetemi tanár, 4. Horvát István könyvtárőr, 5. Kovács Mihály orvos, hírneves vegyész, 6. Kultsár István szerkesztő, 7. Verseghy Ferencz és 8. Virág Benedek.

Pestmegye természetesen másokat hozott javaslatba, úgymint: báró Prónay Sándort, császári királyi kamarást. 2. Szentkirályi László alispánt, 3. Jankovich Miklóst, 4. Glosius Dánielt, 5. Georch Illést, 6. Stettner Mátét, 7. Kovachich Márton Györgyöt és 8. Schedius Lajos táblabírákat.

A nádor nem akarta a vármegye jelöltjeit visszautasítani, hanem a Nemzeti Múzeum részéről Millert és Horvátot nevezvén

ki a bizottságba, azt e minőségben megerősítette, az elnökséget pedig gróf Teleky Lászlóra ruházta.¹

A bizottság 1817 márczius 26-án tartotta első ülését. Kimondván, hogy üléseinek jegyzőkönyvét magyar nyelven kívánja megszerkesztetni, megbízta Millert, Georch Illést, Schedius Lajost és Horvát Istvánt, vizsgálják át az 1815. és 16. években magyar nyelven megjelent munkákat és jelöljenek ki ezekből kettőt, a kellő indokolással, a bizottságnak megjutalmazásra. Június 13-án újból

M e g h í v á s.

A' Marczibányi Familiától esztendőnként a' leg jobb Magyar Könyv Irójának ajánlott Jutalom kiosztására Nagy Mélt. ÜRMÉNYI ÜRMÉNYI JÓZSEF Ország Bírāja, 's a' t. mint Nádor Ispányi Biztos Elölülése alatt a' Nemzeti Muzeum épületében e' folyó esztendei Szent **András** Havának 23-dikán délelőtti 11 órára.

MEGHÍVÓ A MARCZIBÁNYI-JUTALOM KIOSZTÁSÁRA.

összejöven a bizottság, megállapodott a megjutalmazandó munkákban, és a múzeumi igazgató által bemutatott pályakérdések közül kijelölt hármat, az 1815. 1816. és 1817. esztendőkre.

Jóváhagyván a nádor a bizottság határozatait, személyesen szándékozott a jutalomkiosztás ünnepélyén elnökölni. Miután ebben nevének közbejött halála meggátolta, Ürményi József országbíró bízta meg képviselével.

¹ Igazgatósági irattár. A. 1816. Nr. 29, 37, 115.

Az ünnepély november 23-án délelőtt 11 órakor ment végbe, a Nemzeti Múzeum épületében, oly nagy és fényes közönség jelenlétében, hogy az intézet helyiségei alig voltak képesek az érdeklődőket mind befogadni.

Az 1815. évi jutalmat, Pethe Ferencz szabolcs vármegyei táblabíró Természet Historiája című munkája, az 1816. évit pedig Virág Benedek Magyar Századai nyerték el. Az ünnepély befejeztével, a melyen a három pályakérdés is kihirdettetett, az országbíró asztalánál gazdag lakoma volt, a melyen Teleky László grófon, az egész bizottságon, a Marczibányi család képviselőjén és a jutalmat nyert tudósokon kívül részt vettek az összes múzeumi tisztviselők is. Horvát István pedig megírta az ünnepély történetét és az ott elhangzott beszédekkel együtt kiadta, a nádor engedélyével, Szily József szeptemvir költségén.¹

Valahányszor egy év alkonyához ért Miller, mindig bizonyos csüggedtség, balsejtelem vett erőt lelkén.

Igy történt ez most is, az 1817. esztendő utolsó napjaiban, a mikor a közeledő újév alkalmából szokatlanul meleg hangon fejezi ki Széchényinek jókívánatait. Nem hiszi azonban, hogy még sokáig alkalma legyen ezt megismételni. Nagyon érzi, hogy 68 év terhe nehezedik vállaira; gyorsabban közeledik élte végéhez, mint elárulni szeretné. Ha nem lenne képes befejezni azt a munkát, a mit a jeles Széchényi név megörökítése céljából megkezdett, ruhazza át a gróf kegyes jóindulatát nejére és gyermekeire, és legyen meggyőződve, hogy nem érheti őt fájdalmasabb dolog, mint ha látását kénytelen nélkülözni.²

Megköszönvén Széchényi a megemlékezést, szívből viszonozza a jókívánatokat; tartsa meg a Mindenható egészségben neje, gyermekei öröme, az irodalom dicsőségére és a nemzeti hírnév diszére. Őneki pedig engedje meg az Isten, hogy ne csak írás útján, hanem személyesen is minél tovább élvezhesse kedves társaságát. Ha pedig megtörténnék, a mit a legkevésbbé sem gondol,

¹ A ditsó Marczibányi familia, tudományos jutalom tétele s annak első fényes kiosztása a Nemzeti Múzeum épületében Szent András hava 23-án 1817-ben. Írta Horvát István a Széchényi Országos könyvtár őrzője a Nemzeti Múzeum mellett. Kiadatott egy érzékeny részvevő méltóság költségén. Pest, 1817. 40 l.

² Széchényi levéltár, I. kötet, 9. szám, III. csomag. 56. szám.

hogy Miller korábban költöznek el az élők sorából, hálás szívvel megőrizvén emlékét, szent kötelességének fogja tekinteni mindazt megtenni, a mi gyermekei boldogságának előmozdítására szükséges.¹

Ámbár a Múzeumi Aktáknak még az I. kötete sem került ki a sajtó alól, Miller máris a II. kötet előkészítésével foglalkozott. Sőt a Széchényihez címzett s a kötet elé szánt ajánló-sorokat is elkészítette és megküldötte Tibolthnak.

Tibolth azt írja neki erre vonatkozólag 1818 január 2-án, hogy az ajánló-sorok oly szépen vannak megírva, hogy szebben már nem is lehetnének. De azt gondolja, bele kellene venni, hogy a gróf micsoda tisztségeket és méltóságokat viselt, mert máskülömben a későbbi nemzedék még azt gondolhatná, hogy Széchényi nem volt egyéb, mint gazdag ember. Közli tehát vele, hogy mi mindenféle hivatalos állása volt. Továbbá abban a véle-

*Tu ficeffiny arica,
es cubor Tibolth*

TIBOLTH MIHÁLY ALÁÍRÁSA.

ményben van, hogy szükséges lenne a Múzeum alapítására vonatkozó iratok teljességéhez az is, hogy a gróf adománylevele a királyi jóváhagyással és az országgyűlési határozattal együtt felvéssék a második kötetbe. Ennek közzétételét méltán elvárhatni a könyvtár első őrétől és a Múzeum jeles igazgatójától.²

Miller figyelmét azonban egy időre más ügyek vették igénybe, úgy hogy aligha ért rá a második kötet anyagának összeállítását folytatni.

Január 4-én a nádor arról értesülvén, hogy az elmúlt év december 13-án elhunyt Kitaibel Pál egyetemi tanár hágyatékában jelentékeny ásványgyűjtemény, és az ezek összegyűjtése céljából tett utazások rendszeres leírása maradt, a mit érdemes lenne a Múzeum részére megszerezni, felhívta Millert, lépjen érint-

¹ Széchényinek 1818 január 18-iki levele Miller levelezése XV.

² U. ott.

kezésbe azokkal, a kiket az egyetem a hagyaték leltározásával megbízott és a leltár másolatát megszerezvén, tudakolja meg, hogy a kézirat befejezett, kész munka-e, érdemes-e a megszerzésre és az özvegy nem lenne-e hajlandó átengedni az egészet bizonyos évdíj fejében.

Miller eljárt a dologban, de január 9-én egyelőre csak annyit jelenthetett a nádornak, hogy az összeírás befejezte előtt nem mondhat véleményt a hagyaték felől.¹

Pár nappal, vagy héttel utóbb, január vége felé, egy a szerb nemzetiség, irodalom fejlődéséért lelkesedő, szerb eredetű és anyanyelvű, de a magyar hazához szívből ragaszkodó, áldozatkész nemeslelkű férfiú: Tököly Sabbas, kereste fel igen érdekes ajánlattal az intézetben. Azt kívánta tőle, mint a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatójától, eszközölgjön ki számára a nádortól engedélyt arra, hogy a Széchényi-könyvtár mellett egy szláv-szerb nyelvű alkalmazott számára állást szervezhessen. Tököly elutazásával indokolta óhaját, hogy Miller vegye kezébe a kezdeményezést. Miller azonban azt tanácsolta neki, halassza el útját, nyilvánítsa szándékát személyesen ő fensége előtt és írásban is adja elő ajánlatát neki, mint az intézet vezetőjének.

E felhívásra Tököly a következő fogalmazványt szerkesztette meg. A midőn ő felsége kegyelme, a jogara alatt élő népek nyelvének mívelésére különféle intézeteket létesített, ő is készségét tanúsítandó, tehetségéhez mérten segélyre kíván lenni ezen közhasznú intézményeknek. Legalkalmasabbnak látja erre a Nemzeti Múzeumot, a hol a Széchényi-országos-könyvtár sok régi és újabb szerb nyelvű kéziratot gyűjtött össze, azon nemzet irodalmából, a melyet a magyarok, bejövetelük idején, már itt találtak, és a melylyel ettől fogva, ugyanazon törvények alatt élvén, közös egyetértéssel munkálkodtak az ország boldogságán. Nincs azonban a könyvtárban oly egyén, a ki ezt az irodalmat ismerné, a ki járatos lenne a glagol, a régi szláv és az új szerb nyelvekben, a ki tehát a már itt meglévő, valamint a jövőben összegyűjtendő iratokat megértené. Ő neki tehát, hogy ez irányban is fejlődjék a hazai irodalom, azon elhatározás fogant meg lelkében, hogy a Széchényi-országos-könyvtárban, a szláv-szerb nyelvek tolmácsa

¹ Igazgatósági irattár. A. 1818. Nr. 3.

czímmel, egy adjunctusi állást szervez, a következő feltételek mellett.

A tolmács¹ kinevezése József nádort illesse, míg életben van; halála után e jog arra szálljon, a ki a Tököly-családban a legelőkelőbb polczot foglalja el.

Miután csakis a szerb nemzetiségből származók közül lehet alkalmas egyént reményleni, a kiket gyermekkoruktól fogva oktatnak e nyelvekre, a tolmács mindenkor a szerbek közül választassék.

A tolmács ugyanazon kötelezettségek mellett, ugyanazon jogokkal és kiváltságokkal birjon, mint a könyvtár többi tisztviselője.

A tolmács javadalmazására Pest város pénztáránál 20.000 forintnyi alapítványt tesz, hogy ennek kamataiból évi 600 frt fizetést élvezzen. Miután pedig a Múzeumnak elsőrangú feladata a különféle levéltárakban található régi okleveleket felkutatni, s e czélból utazásokat tétetni, a mi költséggel jár, azt akarná, hogy a tolmács, ha ez lehetséges, minden három évben szabadságot kapjon ő fenségétől hogy az ország, s a benne lakó népek történetére vonatkozó eredeti vagy másolt okleveleket gyűjtsön az intézet részére. A másik 10.000 forint három évi kamata, vagyis 1800 forint szolgáljon ezen utazás költségeinek fedezésére, akként, hogy a nádor a tolmácsnak, visszatérte után, fáradozásaihoz mért jutalmat utalványozzon ebből. Ha majd a kinevezést a család gyakorolja, a jutalmat is ő adja ki, oly módon, hogy az utazás részleteit, valamint a nyújtandó jutalomösszeget a Múzeum igazgatója határozza meg, az intézet 2—3 kiválóbb tisztviselőjének meghallgatásával.

Nemcsak a kinevezés, a megjutalmazás joga, hanem ha a tolmács nem felelne meg hivatalának, a büntetés, súlyosabb esetben a hivatalvesztés kimondása is a nádort illesse. József nádor halála után csakis külön vizsgálat után legyen kimondható az elmozdítás. A kisebb fegyelmi ügyek elintézése egyébként az igazgató jogköréhez tartozzék.

A Tököly-család esetleges kihalásával mindezen jogok arra

¹ Tököly irásában az alkalmazandó egyént adjunctusnak nevezi; Miller azonban ezt következetesen interpres-re, tolmácsra javította ki.

szálljanak, a ki a szerbek közül az országban, vagy a csatolt részekben, a legkimagaslóbb állást foglalja el.

Az alapítványi összeg csakis erre a célra fordítható. Abban az esetben, ha a Nemzeti Múzeum bármely okból megszűnnék létezni, a 20.000 frtot azon intézet kapja meg, a melyet még ezután szándékozik létesíteni. Ha ez nem jönne létre, azon családja-beli, vagy szerb nemzetiségű egyén, a kire a kinevezési jog száll, rendelkezzék 2—3 más szerb meghallgatásával, az alapítvány hová-fordítására nézve.

Miller február 5-én bejelentvén Tököly ajánlatát a nádornak, több okból nem tartotta ezt visszautasítandónak. Először, mert a szerb nemzet, a magyar korona alatt, ugyanazon jogokat élvezi, mint a magyar. Másodszor, mert az alapítvány révén szorosabbá válhatnék a kapocs a magyar és szerb között. Harmadszor —, mert bár sokan ellene voltak, maga Széchényi gróf is a magyarhoz számította az illyr nemzetet, és gyűjtötte könyveiket. Végre negyedszer, mivel a tervbe vett utazások a Múzeum többi osztályai-nak, az éremtár, régiségtár gyarapítására is szolgálhatnak.

Még azt óhajtotta volna Tököly, hogy az illyr gyűjtemény külön helyiségben őriztessék. Miller erre is hajlandó lett volna, csak azt ajánlotta neki, hogy a tolmácsi állásra tanult embert hozzon javaslatba, és ha ő fensége engedélyezi a külön szobát, ezt saját költségén bútorozza be.

A nádor azonban nem tartotta elfogadhatónak Tököly ajánlatát, még Miller érvelése után sem. Abban a véleményben volt, hogy az oly irodalmi közintézetnek, mint a Magyar Nemzeti Múzeum, az elrendezkedés egyszerűsége és az anyag helyes beosztásának tekintetében is ki kell tűnnie; ennélfogva itt minden nem okvetlenül szükséges alosztályozást és a megállapított rendszer céljaitól való eltérést kerülni szükséges. Igaz, hogy a Nemzeti Múzeum nem csak azon tárgyak gyűjtésére rendeltetett, a melyeket a szorosan vett Magyarország termelt, s nem kizárólag az oly irodalmi művek megőrzésére, a melyek magyar nyelven jelentek meg, vagy magyar ember által adattak ki; hanem fel kell ölelnie minden, a magyar korona országaiban létező természeti, művészeti, irodalmi dolgot, tekintet nélkül az ország lakosai közt fennálló nemzetiségi, vagy nyelvi választófalakra. Ezt a dolog természete is mutatja, de az eddigi gyakorlat is bizonyítja. Természetes

ennélfogva, hogy a Múzeum falai közt helyet kell nyerniök a szerb munkáknak is; de nem úgy, hogy a helyett, hogy az összekötő kapocs erősödjék, a szétválasztás mozdíttassék elő, a mi tagadhatlanul bekövetkeznék, ha az illyr nyelvű irodalmi termékek, nem mint eddig történt, a többivel vegyesen, hanem külön helyiségben gyűjtetnének, és kezelésükre külön szláv-szerb tolmács rendeltetnék.

Ha Tököly szándéka megvalósíttatnék, nem lenne rá mód, hogy az országban lakó erdélyiek, horvátok, tótok, németek hasonló követeléseit elutasíttassanak, az ügy nagy hátrányára és az intézet anyagi kárára. Sőt ha a szerb tolmács állása az előadott módozatok mellett szerveztetnék, attól is félni kellene, hogy az illető minden más oly dolog alól, a mely nem tartozik ugyan szorosán munkakörébe, de a Nemzeti Múzeumnál gyakran végzendő, kivonná magát, s így nem nagy hasznára válnék az intézetnek.

Mindezekre való tekintettel a nádor február 19-én meghagyta Millernek, fejezze ki nevében Tökölynek kiváló meglegedését azon buzgalom felett, a melylyel a szerb nemzeti művelődést előmozdítani kívánja, de hozza tudomására egyszersmind azt is, hogy a Nemzeti Múzeum egész rendszere ellenére, nagylelkű ajánlatát ily alakban nem fogadhatja el.¹

Az 1817/18-iki télen Miller az új helyiségben három termet újonnan bebútoroztatott s a szekrényekbe a nyomtatványokat és kéziratokat elhelyezte. A mint ez a munka vége felé közeledett, a nádor beleegyezésével a többi három terem fokozatos bebútorozására is terveket és költségvetéseket készíttetett. A mikor azonban megkapta a már kész helyiségekben végzett munkákért a különféle számlákat, annyira megijedt az itt feltűntetett összegektől, hogy nem merte az újabb munkálatokat a nádor előtt javaslatba hozni, hanem ezekkel mindaddig várni akart, míg az eddigi tartozás kifizetve nem lesz. A nádornak csak annyit jelentett, ápril 15-én, hogy előbb be kell várni, mennyi könyvet lehet felállítani a negyedik számú szobában, a melynek berendezése 800 forintra számíttatott; mert csak ekkor lehet tudni, be kell-e rendezni az ötödik számú szobát is, a mi 998 forintba kerülne.

¹ Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1818. Nr. 188. Igazgatósági irattár A. 1818. Nr. 14, 22.

A 886 forintra előirányzott hatodik számú teremre, egy ideig aligha lesz szükség. A nádornak nem volt kifogása az elhalasztás ellen; de azért elrendelte, hogy tekintettel a folytonosan hanyatló árakra, a még szükséges szekrényeket lassankint készíttesse el.¹

A könyvtár átszállításával és újból való felállításával kapcsolatban, Miller úgy látszik nagyobb rendet is szeretett volna teremteni, és legalább a kikölcsönzött becsesebb kéziratokat bekérte.

Horvát István a felszólításra beszölgáltatta a nála lévő három nagybecsű kódexet, úgy mint: a Pray-kódexet, a nagyszombati, valamint besztercebányai kéziratokat. Az elsőt — mint azt Millerrel közölte — különösen nagy gonddal tanulmányozta, és arra az eredményre jutott, hogy a benne foglalt zsinati határozatok nem származhatnak Kálmán király idejéből, a mint eddig általában gondolták. De hogy mely kornak tulajdonítandó, nem volt képes pontosan meghatározni. Ezekon kívül még hat kötet nyomtatvány volt nála, a melyeket maga Miller adott ki neki. Ettől eltekintve, semmit sem kölcsönzött ki a Múzeumból. Nem tudta tehát megmondani, mi lett Bél, Stritter, vagy Peutinger munkáival. Ő is abban a véleményben volt, hogy legüdvösebb lenne revíziót tartani, és tudomására is adta Millernek, hogy már a legközelebbi napokban hozzá akar ehhez fogni, az ő vezetése alatt.²

Az időpont a revízióra minden tekintetben kiválóan alkalmas lett volna, mert folyó munka az egész idő alatt alig volt valami, lévén a használat csekély, a gyarapodás pedig még csekélyebb.

Április havában Miller felterjesztésére a nádor, Miller és Horvát István által kiválasztott 50 munkát vesz 100 forint értékben, az elhalt nagyvárad tanárnak, Varga Mártonnak özvegyétől.³

Ugyanezen időtájban Taynay Antal táblabíró 3 darab XIV. és XV. századbeli oklevelet helyez el a könyvtárban.⁴

Egy másik hazafi — nevét nem ismerjük — csak 24 órai használatra engedte át okleveleit, a melyeket azután Horvát István hamarosan lemásolt s a nádori kancelláriában hitelesített.⁵

¹ Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1818. Nr. 452. Igazgatósági irattár. A. 1818. Nr. 70.

² Miller levelezése XV.

³ Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1815. Nr. 423.

⁴ U. ott. Nr. 422.

⁵ U. ott. Nr. 424.

Máskor ismét a táblai ügyvédek küldöttek be 18 drb oklevelet a XIV. és XV. századokból, a melyek a kezeik közt lévő perekben szerepeltek. Horvát István ezekről is másolatokat vett, a melyeket Miller a nádori irodában hitelesítettett.

Báró Podmaniczky József, párisi tartózkodása alatt, az állami levéltárakban lemásolt egy csomó Magyarországra vonatkozó okiratot, és azt elküldötte a Múzeumnak.¹

Az ajándékozók közt leggyakrabban természetesen Széchényi nevével találkozunk, a ki készségesen vállalkozott arra is, hogy az emléktábla keretét, Miller kívánsága szerint, megaranyoztassa. A többi közt beküldi a kéziratár részére Dlugosch János egy XV. századbeli levelének másolatát, a melyet a krakkói könyvtárostól kapott. Intézkedett, hogy a krakkói egyetem anyakönyve leirassék a könyvtár részére. Lemásoltatja Bécsben ugyane célból a János és Ferdinánd közti tárgyalások jegyzőkönyvét az 1530—1531. évekből. Majd intézkedik, hogy Tibolth elküldje Millernek a két ládában elhelyezett fagyűjteményt, a mely eddig soproni könyvtárában állott stb.

Az egész időszak legszámbevehetőbb, legjelentékenyebb gyarapodását azonban a Kitaibel-féle gyűjtemények képezték, ámbar ezek sem feleltek meg a hozzájuk fűzött várakozásnak.

Elkészülvén az egyetem kiküldöttei a hagyaték összeírásával, ezt megbecsülték és a Múzeumot érdeklő összes gyűjtemények, ásványok, növények, kéziratok értékét 7000 frtban állapították meg. Midőn Pfisterer András főorvos ezt a nádornak bejelentette, ő fensége tudatta Millerrel, hogy a gyűjteményeket az intézet részére megveszi, kösse meg ennélfogva az özvegygel a szerződést. Miller betegeskedvén, Horváth Istvánt bizta meg képviselővel. Sőt miután Pfisterer oly értékesnek mondotta a kéziratokat, hogy ezek a kiadást is megérdemelnék, a nádor erre is örömmel hajlott.

A gyűjteményeket július közepén két kocsin szállították a Múzeumba, a hol azokat Miller azonnal felülvizsgálta, és megállapította, hogy a vétel nem előnyös az intézetre. A 3000 ásvány közt egy sem volt, a mely már meg nem lett volna szebb példányban a Múzeumban. A 13.000 darabból álló növénygyűjteményben, 5000 duplum volt. A kéziratokat pedig hasznavehetetlen, írónnal

¹ Országos levéltár. Acta Musei. A. 1815. Nr. 1088.

tett, félig olvashatlan feljegyzéseknek minősítette és a midőn Széchényit értesíti a vétel megtörténtéről, örömeinek ad kifejezést, hogy betegeskedése következtében nem folyt be ebbe a szabadkőmives vásárlásba.¹

Schuster János egyetemi tanár, a kit Miller szerkesztőül ajánlott a nádornak, így osztályozta a kéziratokat. Az első csoportba tartozott a boldogult jelentéktelen irodalmi becsű levelezése. A másodikba különféle vizek vegyelemzése, a melynek egy része ki volt már adva, más része befejezetlenül maradt. A harmadikba az előadásaira készült vegytani jegyzetek. A negyedikbe nagyobbrészt kiadott növénytani munkálatok. Az ötödikbe hiányos és csonka utirajzok. A hatodikba különféle szerzők műveiből készült kivonatok.²

1818 szeptember 6-án Pfisterer, Miller, Horvát István, továbbá Schuster János és Haberle Konstantin egyetemi tanárok tanácskozássra ültek össze a kéziratok kiadása ügyében. Hosszabb eszmecsere után abban állapodtak meg, hogy a kiadást ajánlani fogják a nádornak. Addig pedig, míg ez megtörténik, a kéziratokat Horvát István vegye gondos őrizet alá. Schuster tanár viszont készítse el a kiadandó munka vázlatát.

Miller a tanácskozás eredményéről október 3-án jelentést tett József nádornak; nem mulasztotta el azonban felhívni figyelmét, hogy egyrészt Schuster a szerkesztést aligha fogja díjtalanul elvállalni, másrészt pedig, ha nem jelenik meg a munka minél előbb, az újabb kutatások eredményei könnyen megfosztják minden értékétől.

A nádor erre úgy intézkedett, hogy csak azon esetben fogjanak a munka kiadásához, ha az előfizetések legalább a fele költséget fedezik.

Csakhamar egy másik munka kiadása is foglalkoztatja a nádort. Ugyanis Keesz István, a gyárak felügyeletével megbízott császári biztos Bécsben, nagybecsű technológiai gyűjteményét oly kikötéssel ajánlotta fel a Nemzeti Múzeum céljaira, hogy ennek leírása eredeti német nyelven az ő, magyar fordítása pedig Márton Józsefnek, a bécsi egyetemen a magyar nyelv és irodalom tanárának

¹ Széchényi levéltár. I. kötet, 9. szám, III. csomag 56. szám.

² Igazgatósági irattár. A. 1818. Nr. 101.

tollából, kiadassék. A nádor elfogadta az ajánlatot; megengedte, hogy a munka neki ajánltassék, a helytartótanács útján felszólította a hatóságokat, fizessenek elő a kiadványra, s Millernek is meghagyta, gyűjtsön minél több előfizetőt.¹

Mialatt mindez szépen lepergett az események egymásutánján, megérkezett az elsárgult levelet hullajtó, a természet haldoklását bejelentő késői ősz. A mikor oly közel férközik a mi lelkünkhöz is az elmulás szomorú gondolata. S a mikor úgy feltámad bennünk a vágy, valami maradandóbb alkotással ellenszegülni a mulandóság mindent megőrlő hatalmának.

A nádor az ősz folyamán Németországba készült. Miller szerette volna ezt az alkalmat arra felhasználni, hogy a magyar középkor egyik legbecsesebb alkotásának, a Mátyás király által alapított Korvin-könyvtárnak némi maradványai a Nemzeti Múzeum birtokába jussanak. E végből október 28-án azt az előterjesztést intézi a nádorhoz, hogy ő fensége közbenjárására talán meg lehetne szerezni néhány Korvin-kódexet a wolfenbütteli könyvtárból. Az ország ezt az eredményt várná — úgymond — a németországi úttól.²

Mig Miller így akarja hozzáfűzni nevét, a nemzeti intézetnek tett fontos szolgálat kapcsán, hazánk multjának legfényesebb emlékeihez, Széchényi gróf bécsi palotájában szintén azon tünődik, mit tehetne még a nemzeti könyvtár érdekében.

Soproni házában igen jelentékeny könyvgyűjteménye volt, a melyből Miller ismételten szeretett volna a pesti könyvtár részére bizonyos munkákat megszerezni. Széchényi azonban nem volt hajlandó megbolygatni e gyűjteményt, melyet nagyon szeretett.

1814 december 30-án kelt első végrendeletének tizen-nyolczadik pontjában, tekintettel arra, hogy a soproni könyvtárat alig lehetne fiai közt három részre felosztani, ha pedig egyre hagyná, ennek további gyarapítása tetemes költségeket róna az illetőre, úgy intézkedett e gyűjteményre vonatkozólag, hogy örökösei adják el «igaz betsü szerint vagy különben» és a befolyt pénzből adják ki a nyomtatványok katalógusának III. kötetét, valamint a kéziratok, mappák, képek, czímerek katalógusát. A netalán fennmaradt összeget pedig bocsássák az országos könyvtár rendelkezésére.

¹ Országos levéltár. Acta Musaei. A. 1818. Nr. 708. Igazgatósági irattár. A. 1818. Nr. 115. 126.

² Igazgatósági irattár. A. 1818. Nr. 122.

zésére. Arra az esetre pedig, ha a katalogusokat még életében maga kiadhatná, akként rendelkezett, hogy a könyvek eladásából befolyt összeg tőkésítették és az országos könyvtárnak adassék, miszerint ennek kamatajn évenként régi pénzek, mappák, könyvek, kéziratok vásároltassanak és köttessenek be. Lelkére kőti még fiainak, hogy gondosan megőrizték »azon Beneficiumot, vagy királyi kegyelmet, mellyet ezen Bibliothékának fundatiója által nekik a királyi Diploma értelme szerint szerzett.«¹

1818 szeptember 1-én kelt pótvégrendeletével hatályon kívül helyezvén a fentebbi intézkedést, következőleg rendelkezett könyveivel felől.

»Ha a Sopronyi Bibliothecámat még éltemben el nem adattam volna, tehát ez éránt a következőket rendeltem, tudniillik: az akkori Nádor Ispánnak, vagy a Nemzeti Museum Protectorának kormányzása alatt a Bibliothecában lévő könyvek, kézírások, mappák és egyéb gyűjtemények a többet ígérőnek adattassanak el, és az eladásból származó pénz ugyan a Palatinusnak, vagy akkori Protectornak rendelése szerint adattassék biztos kamatra, és ez (a mint a Nádor Ispány, vagy ha ennek széke üressen állna, az akkori feje a F. Helytartótanácsnak rendelni fogja) vagy azon három Individuumok fűzetésének jobbítására fordítottassék, kiket az Ország Bibliotheca felállítása éránt nyert kegyes királyi diploma szerént fiaim candidálhatnak, vagy pedig olyasokra használtassék, mellyek az Országi Gyűjteménynek diszére, vagy nagyobb szaporításokra szolgálnának. Ha pedig akár mely okból ezen Országi Musaeum megszűnne, vagy az országon kívül vitetné, avagy Nádor Ispányságnak vagy a F. Helytartótanács fejének kormányától elvitetnék, tehát a most említett Capitalis fiaimra vissza essen és közöttük egyenlően felosztattassék, melyről ők a Bibliothécának által adásakor kötelező levelet maguknak adatni el ne mulasztassák

Vannak még ezen Sopronyi Bibliothecámban tartatott könyveimen kívül még számos könyveim, mellyek külön Catalogusok mellett rész szerént a Bétsi Házamban, rész szerént pedig egy általam és Feleségem és Báró Penkler József úr által Pássy György úr gondviselése és számadása alatt felállított és ezen Codicillusoknak készítettése alkalmatosságával a belső városban a

¹ Széchényi levéltár. I. kötet, 3. szám. II. csomag 115. szám.

Dorothai utzában helyeztetett kisebb Salezianus Házban 1174. nrus alatt földszint a költsönöző Bibliothecában (Leih Biblioth.) találatni fognak. Mely könyvekkel, ha éltében másként nem dispoználék és kedves Feleségem tovább is a közöttünk és Báró Penkler között megállapított és alá irt Planum szerént azon szent Intézetet fentartani és folytatni is kívánná, mely után mink ezen költsönöző Bibliotheca által az Istenest és jót előlmozdítani igyekeztük, tehát maradjanak ezen esetben könyveim is mint addig ezen tzelra, az emlétett Bibliothecában, méglen vagy Feleségemnek akár mely okból tetszeni fogna ezen szándékunknak folytatásáru elállani, vagy ötet a halál annak további folytatásáru elmozdítaná. Mely Esetekben akarom, hogy minden, mint a fen nevezett Bétsi Házomban, mint pedig az emlétett Költsönöző Bibliothecában lévő könyveim a Jesuvitáknak, (ha netalán azon üdőre Magyar Országban ismét vissza helyeztetettek volna) adassanak nevelésemre fordított Iparkodásinak megköszönő fejében, vagy ha ezek addig vissza nem álléttatnának, tehát száljanak akkor ezen könyveim közönségessen az országomban szorgalmatossan tanító Fő Tisztelendő Piarista Atyák Rendére, oly hozzáadással, hogy ha netalán akármely okbul ezen Rend is Hazámban megszűnne, tehát ezen esetben könyveim eladassanak, és a bé szédendő pénz a Rendnek főbb Papjai szabadon disponálhassanak a szerzetbélieknek vagy közönséges vagy különös javaira.«¹

Mint ezen intézkedésekből kitűnik, Széchényi éveken át foglalkozott azzal a gondolattal, hogy soproni könyvtárát eladatja és árát a nemzeti könyvtár gyarapítására, vagy pedig a könyvtári tisztviselők fizetésének javítására rendeli. De még 1818 szeptember 1-jén sem volt tisztában aziránt, megváljon-e életében e kedvencz gyűjteményétől, vagy csak halála után történjék az eladás.

Azonban, nem kora, hiszen alig élt 64 esztendőt, hanem egy kezdődő súlyos betegség tünetei arra figyelmeztették, hogy reá nézve az élet fokozottabb tevékenysége már megszűnt, s az az arasznyi lét, mely a sírtól még elválasztja, csak azért engedtetett neki, hogy hátralévő ügyeit minél jobban elrendezze. Megértette az intő szózatot, és elhatározta, hogy soproni gyűjteményére vonatkozó terveit mielőbb végrehajtja.

¹ Széchényi levéltár. I. kötet. 3. szám. II. csomag, 116.

A BÁRTFAI BIBLIA.

DR. HORVÁTH CYRILLTÓL.

(Négy hasonmással a szövegben.)

1. Bod Péter annak idején azt írta az Erdélyi Féniksben, hogy Bártfán 1607-ben szintén kezdetek nyomtatni magyar bibliát, de abbahagyták, »megijedvén a rossz magyarságától«. Pár évtized múlva, 1794-ben a Pethe-féle biblia-kérdésben ismét Szombathi János pataki tanár emlékezett az 1607-iki magyar bibliáról, mint a mely Klösz Jakab betűivel, fol., »szép formában . . . nagyon készítve. A fordítása Károli Gásparé, tsak néhol nagyon valami kevés külömbség. A Részeknek summái, kivált a Móses Könyvében, szép erköltsi tudományt is foglalnak magokban. Kijött pedig több darabban egynél: de kijött-é ekkor egészen a Magyar Biblia, nem tudhatom: mivel én tsak a Móses, Jósué, és Jeremiás Könyveiből való egy-néhány szakadozott darabokra akadtam.« A bártfai bibliát azóta nyilvánosan Sándor Istvánig senki sem említette, s a Magyar Könyvesház volt az első, mely pár szóval újlag hírt adott róla, följegyezve, hogy »1607. Bártfán. Sz. Írás. fol. For. Karolyi Gáspár«. Aztán megint hallgattak róla jó hosszú ideig — Toldyig, a ki azonban szintén nem látott belőle semmit, de legalább a tekintélyes és szavahihető Szombathira hivatkozott. A magyar nemz. irodalom történetének az újkort megnyitó III. kötetében szó van a prot. bibliafordításokról, s a 95-ik lapon el van mondva, hogy »végre csakugyan létesült az ágostaiak számára 1607-ben a bártfai biblia, melyből azonban csak néhány töredék maradt fenn. Innen állítja Bod, hogy azt félben hagyták, »megijedvén a rossz magyarságtól«: míg Szombathi János, ki annak egyes részeit látta, a szöveget Károliának mondja helyenkénti kevés eltérésekkel, s a részek summáit, mik erkölcsi tanulságot foglalnak, dicséri«. Alább pedig, a 98. lapon ez áll: »A bártfai biblia töredékei Mózes, Jósua és Jeremiás könyveiből a sárosataki könyvt <

A töredék tehát a sárospataki könyvtár birtokához tartozott, melynek a XVIII. század végén s a XIX. elején Szombathi János az igazgatója. Úgy látszik azonban, hogy a becses emlék immár jó korán eltűnt a kíváncsi szemek elől. Nem mutatták meg Toldynak, de még Szabó Károlynak sem, mivel »használatra ki volt adva«. De nem kallódott el legalább. Elrejtözve mélyen, összehányt, senkitől számba nem vett, tizedek óta alig érintett papirosok, kéziratok, könyvek halmaza alatt pihent, lappangott, míg végre a mult év októberében sikerült Szombathi jegyzéseivel együtt, két darab híján, előkeritenünk.

A töredék ugyanis egykor, Szombathi idejében, a ki azt a XVIII. század végén, talán épp 1794-ben, egy régi kolligatum rongyos pergamentáblájából fejtette ki, hét szakadozott levéldarab-ból állott, a következő tartalommal:

I. Móz. XXXVI : XXXVII.

I. Móz. XL : XLI.

I. Móz. XLIII : XLIV.

Jós. IX : X. (A levél alján árkustjegyző T betű.)

Jerem. XXV : XXVI.

Jerem. XXXI : XXXII.

Jerem. XXXII : XXXIII.¹

Viszont az előkerült részek tartalma:

I. Móz. XXXVI, 15—23 + 31—40. || XXXVII, 6—13 + 22—29.

I. Móz. XL, 1—7 + 12—16. || XLI, 1—8 + 15—22.

I. Móz. XLIV, 1—13.²

Jerem. XXIV, 8—10 + XXV, 1 + 9—16 || XXV, 27—32 + XXVI, 2—8.

Jerem. XXXII, 17—23 + 32—39. || XXXIII, 1—6 + 14—20.

A többi: Józsuá »IX : X« és Jerem. »XXXI : XXXII«, úgy látszik, véggép elkallódott, vagy idegen kezekre került.

2. A megmaradt részek szövege a következő:

a) *Móz. I. XXXVI.* [15] Ezek pedig az Efaú fiai között való fe- | iedelmek: Az Eliphaznak Efaú első | fülöt- | tének fiai ezek, Theman Hertzeg, Omar | Hertzeg, Sepho Hertzeg, Cenaz Hertzeg, | [16] Corah Hertzeg, Gathan Hertzeg, Amalek | Hertzeg,

¹ Szomb. jegyzése.

² A másik oldalon a szöveg lekopott.

ezek voltak Eliphaztól való feie- | delmek az Edomnak tartomá-
nyában, és | ezek az Adah fiai. [17] Az Reuelnek pedig az | Efau
fiának fiai ezek, Nahat Hertzeg, Ze- | rah Hertzeg, Sammah Her-
tzeg, Mizza Her- | tzeg, ezek voltak Reueltől való feiedelmek | az
Edomnak tartományában, ezek az Bof- | mathnak az Efau fele-
fégének | fiai. [18] Ezek pe- | nig az Aholibamának az Efau fele-
fégének | fiai: Ieus Hertzeg, Ialam Hertzeg, Corah | Hertzeg, ezek
az Aholibámától Efau felefe- | gétől az Anah leányától való feie-
delmek. | Ezek az Efau fiai, és ezek az ő tőle való feie- | delmek,
Ez Efau az Edom.

[20] Az Horaeus Seirnek pedig fiai, kik ott | az földön lakoz-
nak vala ezek: Lotan, | Sobal, Sibon, Anah, Difon, Efer, Difan, |
— zek az Horaeufoknak feiedelmi, Seirnek | — ai az Edomnak
tartományában. Az Lo- | — ak pedig fiai voltak: Hori, Heman, |
— othannak húga, Timnah. Az So- | — nak pedig fiai ezek: Aluán,
Manahath, | — — ho, Onan. Sibonnak pedig fiai | — ah és Anah,
ez az Anah ki az öz- | — — ak módgyád talála az puz- |
— — tián — Sibonnak fa- || [31] Ezek pedig az — — | tanak
az Edon — — | minek előtte az Izrael fiai kőzöt — — | ral-
kodnék. [32] Előőr Király volt Ed — | Bela Beornak fia, kinek
várofanak n — | Dinhaba vólt. [33] Minek vtánna meg hó —
| Bela, wralkodot ő helyébe Ióbab Zerának | fia, ki Bozrából
való volt. [34] Minek vtánna | meg hólt Ióbab, wralkodot ő
helyébe Hu- | [*a margón*: 2. Iobab] | sam, ki Teman földéből
való vólt. [35] Hufam | [*a margón*: 3. Hufan.] hólta vtán wral-
kodot ő helyébe Hadad, az | [*a margón*: 4. Hadad.] | Bedad fia,
ki az Madiánitákat az Moábi- | ták mezeiën meg veré, kinek az
ő várofa- | nak neue vala, Haut. [36] Hadad hólta vtán, | wral-
kodot ő — elyébe Samla Mafrechából | [*a margón*: 5. Samla] |
való. [37] Samla hólta vtán wralkodot ő he- | lyébe Saul, ki vólt
az (Euphrates) folyó | [*a margón*: 6. Saul.] | víz mellet való
Rehoboth városból. [38] Saul | hólta után wralkodot ő helyébe
Baal Ha- | [*a margón*: 7. Baal | H — — | 8. —] | nan Achbor
fia. [39] Baal Hanannak Achbor | fiának hólta vtán, wralkodot ő
helyébe | Hadar, és az ő várofanak neue Pahgu, az | ő feleségé-
nek pedig neue Mehetabeel, ki | Mezahab leányának Matrednek
leánya va- | la.

[40] Ezek pedig az Efau nemzetfégéből va- | ló Hertzegek-
nek neuek, az ő czeléd- | gyek, helyek és neuek ferint: Thimnah
| Hertzeg, Aluah Hertzeg, Ieteth Hertzeg. |

Móz. I. XXXVII. — — volna, ő Bátiai- | — — gyűlölik
vala ötet. Mert | — mondgya vala nékiek: Hallyátok meg | — ek
az én álmomat, melyet én láttam, | — mé kóttünk vala így mező-
ben kéúeket, | és imé az én kéúém fel kele és fel álla, az tū |
kéúeitek pedig kórnyúl állanak vala, és az | én kéúém előt meg

haiolnak vala. [8] Ackor mondának néki az ő Bátiai: Auagy kirá- | lyunk léfezé minékünk? auag mi raitunk | wralkodni fogzé? Annakokaért annális | inkább gyűlölük valá őtet az ő álmai- | ért, és | az ő befédiért.

[9] Az vtán más álmotis láta, és meg befél- | [a margón : | lófephnek | két álma | mind egyet | jelent, tudni | illik, az ő kő | — etközendő | — fágát.] | lé azt az ő Bátiainak, — monduán: Imè, | más álmotis láttam, mert az Nap, az Hóld, | és tizenegy Czillag én előttem meg haiol- | nak vala. [10] Meg befélle az ő Atiánakis és az | ő Bátiainak és meg dorgála őtet az ő Atia, | és monda nékie: Miczoda álom ez a mel- | lyet láttál? Auagy — mégyünké, én és az | te Anyád és Atiádfiai, hogy meg hayczuk | magunkat te előtted az földig? [11] | rigykéd- | nek vala azért reáia az ő Bátiai, Az ő Atia | pedig ez dolgot ešében tartia vala.

[12] Mikor pedig el mentek volna az ő Bá- | tiai az ő Atiok- | nak iuhainak őrizéferé | — chembe, [13] Monda Izrael az lófeph- | nek: || ben. Ne onczátok kú az ő vér —, hanem | vefűetek őtet az ő kútba, mely itt az puztá- | ban vagyon, de meg ne öllyétek, Ezt pe- | nig azért mondgya vala, hogy őtet azok- | nak kezekből meg űabadítaná, és őtet meg | adná az ő Atiának.

[23] Es mikor iutot volna lófeph az ő Bátiai- | hoz, meg fozták őtet az ő ruháiától, az | űép tarka ruhától, mely raita vala.

[24] Es meg | ragaduán őtet, veték egy ő kútba, az az | kút pedig vres vala, és nem vala víz ben- | ne. [25] Le vlének pedig hogy ennének, és mi- | kor fel emelték volna az ő űemeket, láták, | és imè egy fereg Ifmaeliták iőnek vala — | leadból, azoknak teuei viznek vala Aro- | mákat, Refinát, Myrrhát, kik mennek va- | la hogy azokat vinnék Agyptusba.

[26] Es monda Iuda az ő atiafiainak: — | haznunk léűen benne ha meg őlendgy — | az mi atiónkfiát, és el titkolandgyuk az ő | vérét? [27] Iér adgyuk őtet az Ifmaelitákna — | és ne öllyük meg, mert mi atiónkfia, — | ftünk, [28] Kinek engedének az ő atiafiai — | mikor az kereskedő Midianiták az — | mennének, kú vonák lófephet — | ból, és adák őtet azoknak az — — | nak hűz ezűft pēnzen, kik el vi — — | phet Aegyptumba.

[29] Mikor pedig az R — —

b) *Móz. I. XL.* — — | — — mely arra űolgal, hogy az ember az — — | — ztatni. Mert az Iofephet bévetik az t — — | — rt hogy ez hamisfsagot engedelmēffen el űem — — — és meg űabadittia őtet, azért az tōmlőt és az — — | — — do- mányát meg ifmeriek, kiért ez vtán ő nagy tizteűfēgre fel emel- tetik. Ez Ift — — | — el, hogy csak egyedűl az Iftent dűczőiti erőtte.

— — ő neki meg kel erzenie és még ifmernie ez világnak hűtetlenűegét, tudni illik, hogy — — | — — rólla el feletkezik,

és még két eztendőt kel az tómlótzben töltenie. Hogy mies — — |
— — an az Istennek feigtébe bizni, noha sokáig kéfik.

— eknek viánna történék hogy | az — — beli királynak |
P — — z ó Sütőie vét- | keznének — Wrok ellen az | — tum-
beli király ellen. Meg haragv- | dék azért az Pharaó, mind az két
fő foglá- | iára, tudni illik, az fő Pohárnakra és fő | Sütőre. [3]
Es vetteté azokat az vitézlő népek- | nek feiedelmének tömlö-
tzébe, tudni il- | lik, az tómlótzbe az melyben Ióseph fog- | va
vala. [4] És az vitézlő népek feiedelme fő- | —uê téué azo — n
Iósephet, és foglál vala nékiek, és Iónek fogfágba egy eztendeig. |
5] Es mind ketten látának ál — vgyan | azon egy éyel az —
— Po- | há — kia — — ik az — — n | — valának, mely —
— — mi kőuetkeznék mind az kettőre. — azért ó hozzáíok
reggel az Ióf — — tekinté őket, és imé bánkod — — meg kérdé
az Pharaó fő foglalt, — — egyút — ó Wranak házánál — — ||¹
[12] Es monda neki Ióseph: Ez annak az | magyarázattia: Az
három vőfőő fál, há- | rom nap. [13] Harmad nap múlua az
Pharaó | f — magasztallya az te feiedet, és hely — re ál- | [*a*
margón: Ióseph | meg magya- | rázza az Po- | hárnak álmát] lat
tegedet, és adod Pharaó kezébe az Po- | hárt, az előbbi fókás
kerint, mikor ó Po- | hárnakia valál. [14] De meg emlekezél én
ró- | lam, mikor néked iól léfen dolgoz, és cze- | lekedgyél kér-
lek irgalmafságot én velem, | hogy én rólam meg emlekezél az
Pharaó- | nak, és engemet ez tómlótzból meg fába- | d.— [15]
Mert lopua hoztanak el engemet az | Sidók földéről, ittis femmi
gonozfagot | nem czelekedtem, hogy az tómlótzbe vetettek. [*A mar-
gón*: Az Pharaó | Sütőienek | álma.] [16] Látá penig az S — — —

Móz. I. XLI. (1. az 1. mellékletet.²)

c) *Móz. I. XLIV.* (1. a 2. mellékl.)

d) *Jerem. XXIV*, 8—10 + *XXV*, 1 + 9—16. (1. a 3. mellékl.)

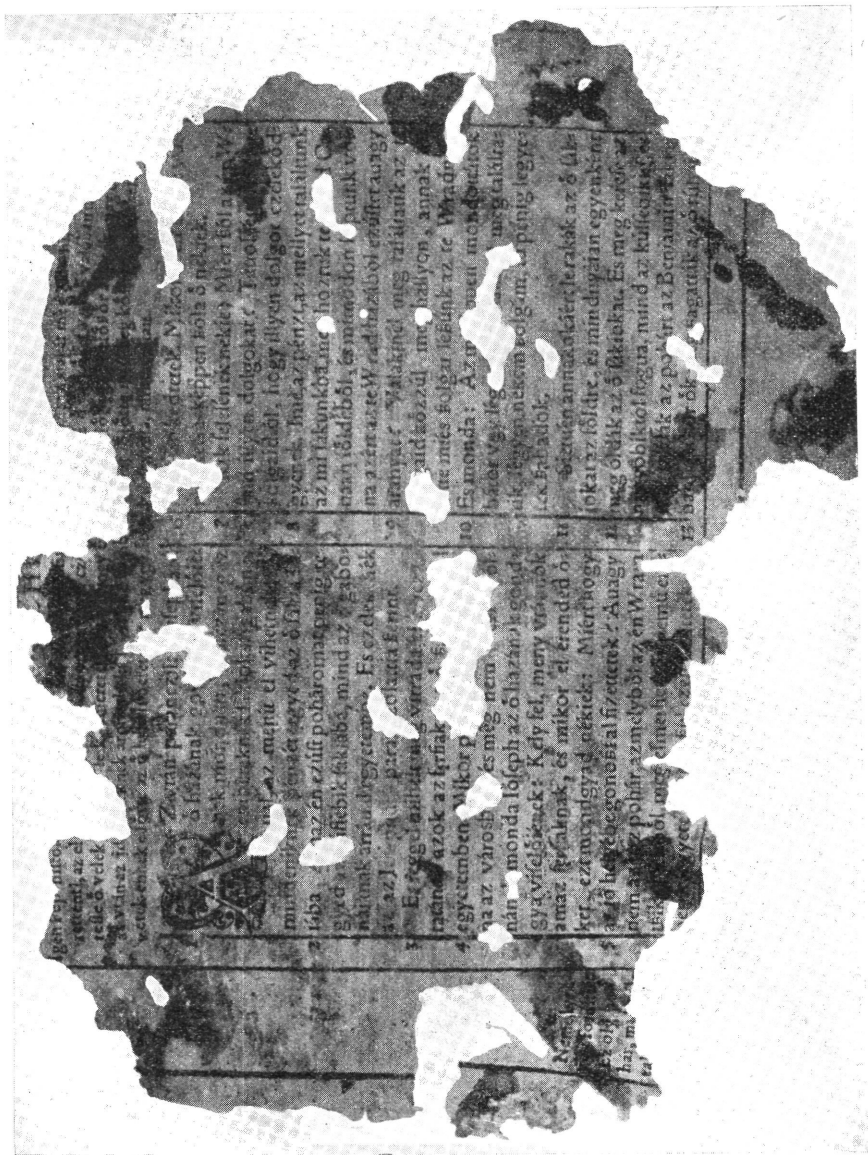
Jerem. XXV, 27—32 + *XXVI*, 2—8.

— gyatok és résegüllyetek meg, okád | gyatok, és hullyatok
el, és fel ne kellyetek a | fegyver elót, melyet tú kőzitókbe küldek.
[28] Es léfen, ha az te kezedből nem akariák az | Pohárt el
venni, hogy — nak belőle, azt | mond nekiek: Igy fól az Sere-
geknek W- | RA, [29] Kétség nélkül meg kel innotok. Mert | imé az
várofra, mely az én neuemről ne- | uezetetet, el kezdem hozni az
háborufágot, | Tú penig meg menekedteké? Nem mene- | kedtek:
Mert fegyvert hozok az földnek | lakozóira, azt mondgya az Sere-
geknek | WRA.

[30] Te penig nekiek prophétáld meg mind ez | [*a margón*]:

¹ 2-ik columna.

² Az 1—3. sz. mellékletek az eredetieknek némileg kicsinyített másai, a 4. számú viszont nagyított kép. Mihálykó könyve és a bártfai biblia *egyazon* szedéssel készült.

2. A BARTFAI BIBLIÁBÓL. MÓZ. I. XLIV.

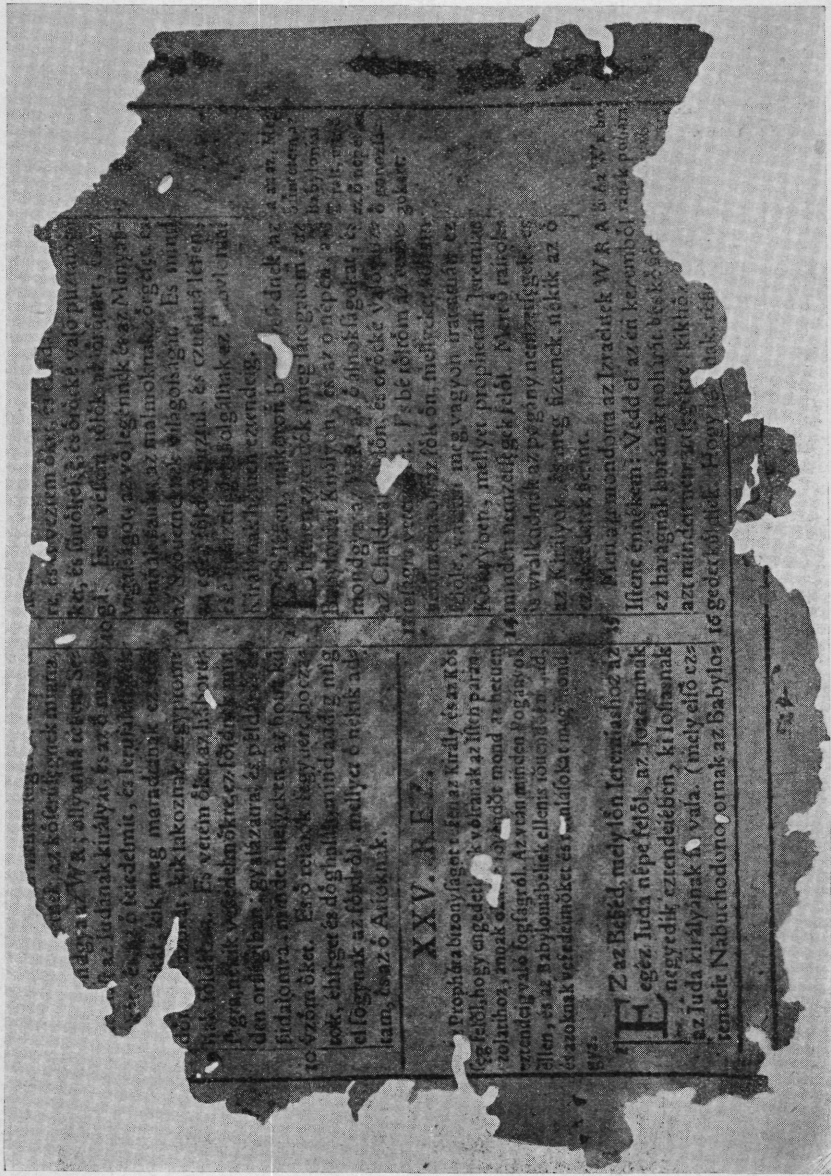
e az az, Mint | az Oroflány | mikor prae- | dát lát, nagy | ordi-
tással és | haraggal mé- | gyen az prae- | dára, vgy az | Iften az
ó né- | pe ellen.] sókat, és mond e — nékik: Az W_R az | magaf-
ságból föl, e és az ó fent lako helyé- | ből kiált, nagy kiáltással
— az ó házára, | minemű az Bornyomóknak az ó kiáltások |
ollyan sóval kiált az földnek minden lako | zói ellen. [31] Meg
hallattatik a kiáltás az föld- | nek végére, mert törvénye vagon
az W_R | nak az Pogányokkal, ó minden — ité- | lő Biráia, az
Hátetleneket veti az fegyver- | re, azt mondgya az W_R.

Igy föl az Seregeknek W_{RA}: Imé az | nyomorufág el ió
egyik nemzetfejről az — fikra, és nagy félvék támad az föld-
nek | rofiban való polgárok — — | hogy imátkozzanak az — — |
mondom hogy föld mind ez ig — — | lyeket paranczoltam tenéked,
hog fő — | nékiek, és az igét el ne lopiad. H — — | gadnak, és
kiki mind — go — | vtáról, énis meg térek az háborufágtól, |
mellyet gondolok hogy reiaiók el hozsak, | az ó czelekedeteknek
gonozfagáiért. [4] Azt | mondom mégis hogy mond meg nékik: |
Igy föl az W_R, Ha nem fogadgyátok fő- | mat, hogy az én tör-
uénimben iárnátok, | melyet néktek előtökbe vetettem: [5] Es
hog | engednétek az Prophétáknak az én Szol- | gaimnak bebedi-
nek, kiket el boczátok reg- | gel fel keluén, és el külduén, és
nem enged- | tétek nékik, [6] Bizonyára tésem ez házat ol- | lyanná
mint az Si —, és ez vároft meg át- | kozza ez földnek minden
nemzetfege.

[7] Meg hallák pedig az Papok, és az Pro- | phéták, és az
egéz Kóffég, hogy le- | remias ez igéket fölna az W_R házában. |
[8] Es lón, mikoron Ieremias el végezné az | bebedéket, melyeket
néki az W_R paran- | czolt vala, hogy meg mondaná mind az |
egéz Kóffégnek, meg ragadák őtet az Pa- | pok, és az Prophéták,
és mind az Kóffég, — monduán:

e) *Jerem. XXXII.* — es az földet, a te nagy na- | —, és
az te kú terieztet karoddal | — ninczen te tóled el róitetuén. Ki
ir- | — mafságot czelekedel ezeriglen, és az A- | — aknak álnok-
fágokat az ó fioknak kebe- | — kú öntöd ó vtánnok, te vagy az
nag | If — as, Seregeknek W_{RA} az ó Ne- | ue. [19] Nagy tanáczu
és nagy czelekedetű. | Mert az te femeid nituán vadnak az em- |
bereknek fiainak minden vtaira, hogy ki- | nek kinek mind meg
fizefs az ó vtok fe- | rint, és az ó czelekedeteknek gyümölce | serint.

[20] Ki ieletek és czodákat tóttél Ægyptom | földében mind
ez napiglan, és Izraelben, | és az emberekben, és sórzóttél magad-
nak | neuet mind órócké. [21] Es kú hoztad a te né- | pedet az
Izraelt Ægyptom földéből ielek- | kel és czodáckal — hatalmas
kézzel, és kú | nyuitot k — — ttegsben. [22] Es ad- | tad nékiek
ez földet, mely felől meg esküt- | tél az ó Atioknak, hogy adnál
nikik teyel | és mézzel folyó földet. [23] Es bé mentenek, | és

3. A BARTFAI BIBLIÁBÓL. JEREM. XXIV—V.

örökfégül magoknak vötték azt, mind | az által nem engedtenek az te földnek, és | az te törvényedben nem jártanak, mellye- | ket nékik paranczoltál hogy meg czeleked- | nének, nem czelekedték. Annak okáért || — Az — — — — | deit gonozságokert, mellyeke — | nek, hogy engemet fel háboritanának, ő- | magok, az ő Királyok, az ő feiedelmi, az | ő Vraí, az Papok, és az ő Prophétáiók, és | Judának vitézi, és Ierufalemnek polgári. [33] Es én hozzám háttal fordultanak nem ar- | tzal, és mikoron őket tanitanám reggel fel | keluén és tanítuán, nem hallak hogy bé | vennék az tanítást. [34] Es az ő vtállatofságo- | kat helyeztették az házba —, mely neuez- | tetet az én Neuemről, hogy meg ferteztet- | nék azt. [35] Es emeltenek az Baálnak magos | óltárokat, mellyek vadnak az Hínnon fiá- | nak vólgyében, hogy áldoznák az ő fio- | kat és ő leány — t az Molochnak: mellyet | nékiek nem paranczoltam, fem meg nem | [*a margón: a* Az fenyege | tés vtán vi- | gaztaláft ádd | a Hüueknek, | hog azok két | fégbe ne effe- | nek. Ez penig | minden Pro- | phétának fo- | káfa, mert az Isten egy fe- | — meg fe — — —] gondoltam, hogy ez vtállatofságot czele- | kednek, hogy Iuda vétkeznek.

[36] *ES* moftan azért azt mondgya az Iz- | raelnek *WR* Iftene ez városnak, az ki | felől tú mondgyátok: Adattatot az Baby- | loniai Királ'nak kezébe, fegyuer, éhfég, és | Dög halál miat. [37] Imè én özue gyóitem ő- | ket minden földökről, az mellyekre kú ve- | tettem őket haragomban és fel geriedezé- | femben, és nagy boffankodáfomban — | vissza hozom őket ez helyre, és lak — — —

Jerem. XXXIII.

— békeféggel és örök állandóféggel | — aló fel éköfsitéfégről az Chriftusban, az ő duczófége- | e. Igéretit az Isten meg erőfsíti, és az embereknek el | enk ző értelmeket meg hamílsítia, az Napnak Hóld | ak terméßeteckel.

[1] *ES* máfodfor fólá az *WR* Ieremias- | nak, (ő penig még fogua vala az tómlótnak tornáztában) monduán :

[2] Ezt mondgya az *WR*, ki csinálta Ierufale- | met, az *WR* az ki formálta azt hogy meg | erőfsitené — *WR* az neue. [3] Kiálts én hoz | zám és meg felelek teneked, és nagy dol- | gokat mondok teneked, és el rőytótteket, | kiket nem tudz. [4] Mert azt mondgya az | *WR* az Izraelnek Isten — z várofnak há- | zai felől, és az Iuda ki — yának házai felől, | mellyek el rontattak a kofók- kal és fegyuer- | [*a margón: a* az az, mel- | lyek el ron- | tatak. fól pe | nig à Prophé | ta vgy mint | el múlt do- | logról, az ő | őuendő mō | dáfanak bizo | nyos vóltá- | ért.] | rel: [5] Miuel hog az ő benne lakozók el men- | tenek, hogy vinának az Chaldæu- sokkal, | hogy bé töltenék az házakat hólt teffteckel, | kiket az én haragomban és boffú álláfom- | ban meg öltem. Es miuel hogy

el rőytőt- | tem az én ortzámat ez vároftól az ó fok | gonoz-
fagokért.

[6] Imè én gondot vifelek Ierufalemnek egéf- | fégére és
oruofságára, és meg gyógyétom | őket, és meg mondom nékiek
az állandó | — kefégnék — kfágát. Es meg hozom Iu — || kik
az ó iuhokat le telepítik — — | való varofokban, és az mezón —
— | fokban, és az Dél felől való várof — — | és az Benlamin
földében, és Ierufalem — — | kerületiben, és Iudának várofi-
ban — — | Iuhok által mennek az — — | által azt mondgya az W_R.

[14] IMÈ *c* el iőnek az napok, azt mödgya az [*a margón* :
a az — | fogya — | el Dauí — | királi ma — | Mellyet — |
Meffias — | az ó örőck — | való Király — | gáról kel m — | gya-
ráznunk | mert Dauí — | ag — — | l — — — | el fogjot vó — |
e az az, M — | képpen hog — | az nappal — | az éjtzak —
lal | való főuetf — | gem foha el | nem bomol — | hogy nap —
| éyztaka — |] W_R, és meg erősitem az én ió beféde- | met,
mellyet földtam Izraelnek és Iudának | házának. [15] Az napokbá
és az vődében meg | gyümölcsözöttem Dauídnak az igazfag- | nak
maguát, és ítéletet téfen és igazfagot | az földön. [16] Az napok-
ban meg fabadúl Iu | da, és Ierufalem bátorfagban lakozik, és
az | ó neue, mellyel hiuattatik ő, az W_R Iften | mi igazfagunk.
[17] Mert azt mödgya az W_R, | nem vágattatik kú — idnak az
főrfiu, *d* ki | vlyen az Izr — — iben. [18] Es az | Leuita Papok-
nak is kú nem vágattatik az | főrfiu én előlem — áldozatot tegyen
min- | denkoron.

[19] Es főla az W_R Ieremiasnak, monduán: | [20] Azt
mondgya az W_R, hogy ha fel bont- | hattiatok az én Szőuetfő-
gemet, melly va- | gyon az nappal — az éyztakáual, *e* vgy | hog
fe nap fe é — tzaka ne légyen az ó vődei- | — ében;

3. A töredék meghatározása nem okoz nehézséget. Tényleg magyar bibliáink között egy sincsen, a melynek külseje a szóban forgó fragmentumokéval megegyeznék; s viszont e maradványoknak betűi, nyomása, sőt orthographiája teljesen azonosak Mihálykó János eperjesi papnak munkájáéval, »AZ ŐRÖK | ELETNEK SZEP ES | GYÖNYÖRŰSEGES NYA- | RI VŐDEIERŐL VALO KŐNY- | ueczke« címűével, mely 1603-ban, Bártfán, Klősz Jakab műhelyéből került napvilágra. Ez a körülmény teljesen bizonyossá teszi, hogy a Bod Pétertől említett bártfai biblia maradványai fekszenek előttünk.

A »Féniks« szerint a munka soha sem készült el, és ez, számba véve, hogy néhány jelentéktelen töredéken kívül semmi sem maradt belőle, éppenséggel nem hihetetlen, bár, hogy abban maradásának oka »rossz magyarsága« lett volna, mint már Szom-

bathi észrevette, »nem épen helyes ítélet«. »Mert a részek summaiban ugyan néhol nem tökéletes a magyarsága; de a mi a fordítást illeti, az a Károli Gáspáréval megegyez.«

Ime — összehasonlítás czéljából — az 1590-iki vizsolyi editiónak egy részlete.

XXV. Rész.¹

Az Prophéta bizonyítást tévesen az király és köffég felől, hogy engedetlenec vóltak az Iften paranczolatihoz, annac okaért iouendöt mond az hetuen estendeig való fogfágról, az vtán minden pogányoknak és az Babyloniábélieknekis ellenec iouendöt mond, és azoknac veszedelmeket és romláfokat meg mongya.

1. **EZ** az beféd melly lön Ieremiáshoz az egész Iuda népe felől, az Ioacimnac negyedic estendeiében, ki Iofiafnac az Iuda királyánac fia vala, (melly elfő estendeie az Nabugodonozornac az Babyloniai királynac.

10. Es el vésem túlóc az örömet, és az vigaffágot, az völegénnec és az meny akfoónac kauát, az malmoknac zörgéfét, és az főuétneknc világoffágát.

11. Es mind egész föld el puštúl, és czudáuá léfen, és ez nemzetfégec folgálnac az Babyloniai királynac hetuen esztendeig.

12. Es léfen, mikoron bę tellyesednc az hetuen estendóc, meg látogatom a [a margón : a : *Az az meg büntetem az Babyloniai királt mind az ő népét az ő gonoffágokért.*] az Babylonyai királyon, és az ő népén, azt mondgya az W_R, az ő álnokfágokat, és az Chaldeai földön, és öröcké való puštásra vetem ötet.

13. Es bę töltöm az én befédimet azon à földön, mellyeket főltam felőle, valami meg vagon irattatuán ez könywben, mellyet Prophétált Ieremiás minden nemzetfégec felől.

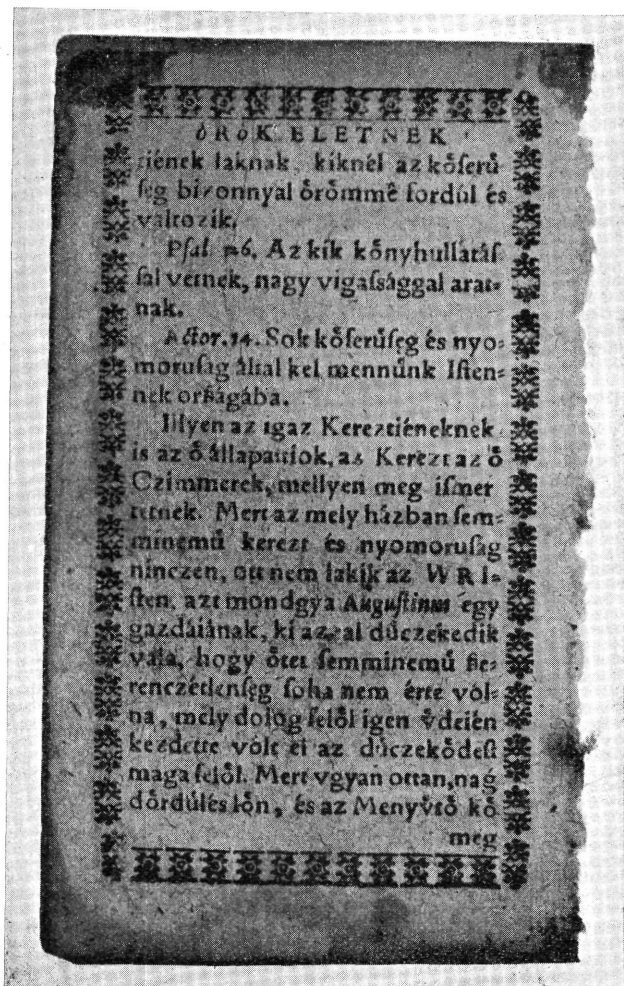
14. Mert ő raytokis wralkodnac az pogány nemzetfégec, és az királyoc, és meg fizetnc nékic az ő czelekedetekf zerint.

15. Mert azt mondotta az Izraelnc Wra Iftene énnékem, vedd el az én kezemből ez haragnac boránac pohárát . . .

Ez az összehasonlítás megerősíti Szombathi állítását: a bártfai biblia szövege a vizsolyi biblia szövege, »csak néhol van benne valami csekély különbség«, mint az, hogy Móz. I. XXXVII, 9. alatt Károlinál »tizenegy czillagoc«, a bártfaiban pedig »tizenegy czillag«; ugyanott a 11. versben Károlinál »elméjében tartia vala«, a bártfaiban viszont »efében tartia vala« olvasható. A Móz. I. XL, 1. kezdete Károlinál: »Történéc ezeknc vtánna«:

¹ Jerem. V. ö. a 3. sz. mellékl.

a bártfaiban: »Ezeknek vtánna történék.« »De sokszor két s három egymás után következő részekben is csak egy szóbeli különbség

4. »AZ ÖRÖK ÉLETNEK SZÉP ÉS GYÖNYÖRÜSÉGES NYÁRI ÜDÉJÉRŐL VALÓ KÖNYVECSKÉ«-NEK EGY LAPJA.

is nincsen. A Részeknek summája is (keveset kivéven), és az oldalaslag való jegyzések s magyarázatok pontban azok, a melyek

vagynak a Károli Gáspár Vizsolyban, 1590-ben kijött bibliájában.«

Sokkal nagyobb a két munka különbsége az orthographiát s részben a szavak ejtését tekintve. Ime néhány példa: Vizsolyi: atya, bártfai: *atia* | V. egéß estendő, B. *egez eztendő* | V. eñec vala, B. *eznek vala* | V. felötte igen, B. *földötte* igen | V. hitellenec, B. *hütetlenek* | V. keferues, B. *kóferues* | V. ki iött, B. *kü iöt* | V. killyeb, B. *külllyeb* | V. lelkec, B. *lelkök* | V. őstóuer, B. *őzteuér* | V. pedig, B. *penig* | V. ti leštec, B. *tü leztek* | V. idő, B. *édö* | V. állyon, B. *állyen* | V. veßö, B. *vößö* | V.-fég, B.-fég | A V.-ban szó végén a *k* hangot mindig *c*, a B.-ban következetesen *k* jelöli

Végre eltérések vannak a különféle »Rész«-ek tartalmának összefoglalásaiban, az úgynevezett summákban. A bártfai biblia különösen Mózes I. könyvének summáiban erkölcsi magyarázatokat nyújt az olvasónak. Így a Móz. I. XL. rész » . . . arra szolgál, hogy az ember. . . Mert az Józsefet bévetik az tömlöcz . . . hogy ez hamisságot engedelmesen elszen . . . megszabadítja ötet: azért a tömlöcz és az fogság önéki . . . tudományát megismerjék, kiért ez után ő nagy tisztességre felemeltetik . . . hogy csak egyedül az Istent dicsőíti érötte . . . Ő neki meg kell éreznie . . . ez világnak hütetlenségét, tudniillik hogy . . róla elfeledkezik, és még két esztendőt kell az tömlöczben töltenie. Hogy mi is . . . az Istennek segítségébe bízni, noha sokáig késik.« A Móz. I. XLI. viszont arra int, hogy » . . . Elsőben . . . tudományunkat ne költsük czifrára . . . Példa vagyon itt fejedelemhöz illendő jóságos cselekedetnek, hogy az Pharao . . . Józsefet ily nagyra böcsüli, ötet nevezi az országnak atyjának, és ő utána ötet másod . . . fejedelemségekben főképpen arra kell vigyázni, hogy tisztességes és tudós emberek . . . valahol egy udvarban az fejedelmektől és uraktól állhatatlan és csélesapó emberek . . . tisztességben vadnak, ott ritkán következik jó.«

Ilyenféle erkölcsi tanulságok a vizsolyi bibliában nincsenek.

Vajjon kinek tulajdonítsuk ezeket a változtatásokat? Szombathi János Mihálykó Jánosra gondol, a ki 1593-ban foglalta el eperjesi papi hivatalát s még 1612-ben is folytatta, és »ama tanult s kegyes vén ember, Sóvári Soos Kristófra«, ki ugyancsak Eperjes szomszédságában, Sóváron lakott és a bártfai sajtót, mint

Mihálykó, szintén foglalkoztatta. »Maglehet hát, hogy ezen biblia körül is ők munkálódtnak.«

Mi pedig, azt hisszük, nem ok és haszon nélkül újítottuk föl érdemes és nagytudományú elődünk fölfedezésének, a bártfai fragmentumnak, és derék jegyzeteinek emlékét. Az az ember, a kit Bessenyei munkáinak bírálatára kér fel, Kazinczy tisztel, és a ki a maga korában a magyar irodalomnak egyik legjobb ismerője volt, egyébként is megérdemli, hogy vele foglalkozzunk.

A TORINOI KÖNYVTÁRI TŰZVÉSZ ÉS TANULSÁGAI.

— Közkönyvtárak megvédeése tűz ellen. —

GYALUI FARKASTÓL.

I.

A könyvtárak katasztrófája közül az, mely a torinói *Biblioteca Nazionale*-t érte, a legnevezetesebbek s a legnagyobbak egyike. Ebben a században csak a strassburgi könyvtárnak az 1870/71-iki franczia-német háború alatt, Strassburg ostroma folyamán, bombázás következtében elhamvasztása hasonlatos valamennyire ehhez a szerencsétlenséghez.

Ámde a torinói könyvtár vesztesége jóval nagyobb s éppen, mert ezekre megy az elpusztult kódexek száma, elmondható, hogy az ókor óta, az alexandriai könyvtárnak Julius Caesar idejében történt leégése óta, kézirati könyvek ily tömegben s ily nagy tudományos értékben, néhány óra alatt el nem hamvadtak.

Az a körülmény, hogy a torinói tűzkatasztrófa béke idején történt s a tűz belülről támadt, tanulságossá teszi ezt a szerencsétlenséget arra nézve, hogy a könyvtári szaktudományok belőle a tűz ellen való védekezésre tapasztalatot merítsenek. Meg kell vallanunk, hogy a tűz ellen a legújabb, egészen modernül épített könyvtárakat kivéve, könyvtárakban jóformán semmi óvintézkedés sincs s a mi van, távolról sem elég. Általában az a felfogás uralkodott a könyvtárakban, hogy a könyv amúgy is nehezen ég s így nem kell tartani a tüztől. A torinói katasztrófa, melynek folyamán 32,000-nyi nyomtatott könyvkötet, és 3400 kéziratkötet pár óra alatt összeégett, teljesen megczáfolja, a mit eddig hittek a tűzvész veszedelmes voltáról, a modern könyvtárakra nézve is. A könyvtáraknak a tűz ellen teljes és aggódo gondossággal keresztülvitt védekezése immár elkerülhetlenné vált, ha meg akarjuk óvni a nemzetet és a tudományos világot pótolhatatlan kulturális veszteségektől s el akarjuk kerülni a bűnös könnyelműség vádját.

A torinói tűzkatasztrófának, s a hasonló szerencsétlenségek ellen való védekezés tanulmányozására Dr. *Berzeviczy Albert* vallás- és

közoktatásügyi miniszter úr ő nagyméltósága kegyes volt a hely színére kiküldeni, mihelyt a katasztrófa nagysága és ezáltal jelentősége hiteles adatok által nyilvánvalóvá lön. Ez év január 25—26 közt való éjjel történt a tűzvész s január 31-én este érkeztem Torinoba, hol másnap, február 1-én reggel, megkezdhettem megbízatásom teljesítését. Ebben az a körülmény, hogy a katasztrófa színhelyén birói vizsgálatot kelle ismételten tartani s e miatt, valamint az olasz kultuszminiszternek közvetlen azelőtt történt látogatása miatt ott lényeges változtatást nem volt szabad tenni: előnyömre vált. (Fölhasználva az alkalmat, meglátogattam a milanoi Brera és Ambrosiana könyvtárakat is.)

Mínthogy czélom a könyvtári tüzet a tűz ellen való védekezés szempontjából ismertetni, adataim és jelentésem kivált e szempont figyelembevételére törekedtek.

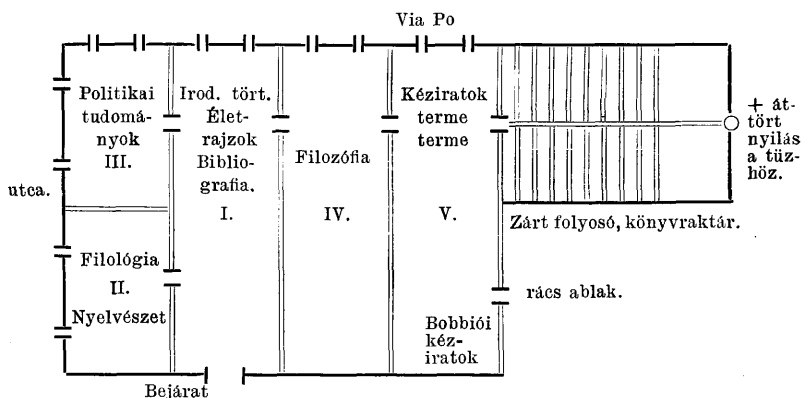
II.

A *Biblioteca Nazionale*, mely előbb egyetemi, később nemzeti közkönyvtár, az egyetemnek (melynek épületét 1713—20-ig építették) jobb szárnyán, a Via Po-ra nyíló részén s oldalt a Via Vasco felé eső szárnyán van elhelyezve a négyszög alaku épületben, egész sereg egymásba nyíló teremben az első és a második emeleten.

A tűz január 25—26-ika közt való éjjelen támadt. Éjjeli 1 és 2 óra közt az utcán járók az egyetem palotája előtt elhaladva, a második emeletből füstöt, lángot láttak előtörni. Az egyetem e szárnyának kapusát nagy nehezen birták fölverni; állítólag azt hitte, a farsang ideje lévén, hogy farsangi tréfából akarják felkelteni. A tűzoltóságot telefonon értesítették a rendőrség részéről, de a tűzoltókat se nagyon izgatta a hír, nagyobb erővel csak később vonultak ki. A tűzoltóság, megérkezése alkalmával, a helyett, hogy az utca felől létrákon az ablakon át hatolt volna a könyvtárba, a kanyargós és meredek lépcsőkön vontatta fel tömlőit. Őt terem égett már akkor. A könyvtári termek valamennyien fából készült könyvszekrényekkel voltak berendezve s mennyezetük (régii lévén az épület) szintén gerendákból állott. Mégis, éppen a könyvtermek s kivált a kéziratok terme fölött is szolgák lakását helyezték el. A katasztrófa helyének, a második emelet e részének vázrajza a túloldalon látható.

A II. számmal jelzett teremben van az igazgató hivatali szobája s állítólag, a mi azonban éppen nincs bebizonyítva, e teremben támadt volna a tűz. A tűzoltóság bejutva az égő könyvtermekbe, vízzel árasztott el mindent. A szolgák lakása (a lángban álló termek fölött átégvén a gerendázat, vagy, a mint némelyek szintén be nem bizonyíthatóan gondolták, a szolgák valamelyikének lakásán támadt volna a tűz s felülről égett át a mennyezet), szintén leégett s e lakások lakói életükön kívül egyebet alig menthettek meg maguknak.

Mindenük elégett; a mi vasbutorzat volt lakásukon, az lezuhant a második emeletre s összegörbülve megmaradt. Abban a lelki állapotban, melyben e szolgák voltak, a könyvtárban való mentéssel nem igen foglalkozhattak. Könyvtári tisztviselő az épületben egy sem lakott, maga az igazgató sem. Nagyon későre értesítette a tisztviselők egy részét s mihelyt megérkeztek, kivált Carta igazgató és Frati, a kéziratár öre, legfőbb törekvésük az volt, hogy a könyvtár legnagyobb kincsét képező kéziratokat mentsek meg. Az egyetemi szolgáloményzet e közben odagyűlve az épület többi részéből, az egyetemnek a földszinten levő súlyos vas pénzszekrényét mentette. A kéziratár terme szintén lángban állott, épp úgy, mint a többi négy terem, ezért hozzáférni, úgy hogy menteni lehessen belőle, alig voltak képesek,

A katasztrófa helyének vázrajza.

mert az égő termeken át nem is lehetett volna kimenteni a kéziratokat, bizonyos idő múlva. A kéziratár öre Frati, a zárt folyosó végén, a falon át tört nyíláson áthatolva (a †-el jelzett oldalról), életét lehetett szerencsés veszélyeztetni s a legbecsesebb kéziratok közül többet kimenthetett úgy, hogy a folyosón maga mögé állított emberekből eleven lánczot képezve a tűzből kihozott kéziratokat, a mennyit lehetett ekkor, biztos helyre tétette. Kézről-kézre adták egymásnak az eleven láncznak férfiai a zárt folyosón, hová a tűz már nem juthatott, a kézirati könyveket. Ilyen módon s egy későre kitört rácsos ablakon át menekültek meg a bobbi apátságból származó nevezetes kéziratok, így a görög kéziratok közül *Theodoretos* kommentárjai a kisebb prófétákhoz, továbbá *Della Rovere* bibornok kéziratai a XV—XVI-ik századból. Elpusztultak azonban a többi sok között csaknem teljesen a francia és olasz (román elnevezés alatt egymás mellé csoportosított) kéziratok, el nagyrésztben a keleti kéziratok, s egy sereg nagybecsű kézirat mindenik szakból és kép-

viselt korból, köztük a savoyai ház történetére vonatkozó kézirat-gyűjtemény. Igen nevezetes kézirat, művészettörténeti szempontból legnevezetesebb volt a Berry herczeg részére a XIV-ik században készült imádságos könyv, pazar díszszel és miniatűrökkel ékesített flandriai eredetű kódex, melyet francia részről eredő elnevezés nyomán *Les Heures de Turinnek* neveztek. Ezt a gyönyörű miniatűrökkel ékitett művet, a könyvtár egyik legnagyobb kincsét, teljesen elégettnek hitték s mert kezdetben nyomát sem találták, azt is vélték, hogy talán valaki ellopta a nagyértékű kéziratot s hogy hiányát elleplezze, maga gyűjtotta fel a könyvtárt. Néhány nap mulva megtalálták a szóban lévő kéziratot, teljesen összesülve, zsugorodottan, tönkremenne, néhány lapja kivételével. Miniatűrjeiből néhányat Durrieux, a párizsi Louvre egyik őre, fénynyomatban kiadott a Delisle tiszteletére 1902-ben megjelent diszműben, de a fénynyomatú képek — természetesen — nem adhatnak fogalmat az eredetiek káprázatos szin pompájáról.

A tűz elpusztította a könyvtár nyomtatott könyveinek legalább egy tizedét, a 320.000 kötetből 32000-et. A kéziratár 4200 darabjából csak 800-at lehetett megmenteni. A mit a tűz épen hagyott, azt is megrongálta a víz. Nemsak ama könyvek közt, melyeket a leégett termékből kihurczoltak, tett kárt a víz, hanem a leégett emelet alatt levő helyiségek könyveiben is. Ugyanis azt, hogy az első emelet is be nem égett, boltozatának köszönheti, melyen azonban a víz átömlött s nagy kárt tett az első emeleti termekben elhelyezett könyvekben, folyóiratokban és térképekben.

Említsük fel még azt, hogy a tűz után nemsokára hozzákezdtek a kimentett kéziratok megszáritásához, mert valamennyi átázott. A pergamentkéziratok közül sok egy redves fadarabhoz hasonló tömeggé sült össze. Másokat a hőség úgy összezsugorította, hogy eredeti alakjuk egy harmadára, sőt még kisebbre tőpörödtek, fölismerhetetlenné válva. A kéziratok kiszáritása úgy történt, hogy az elzárt olvasótermek asztalaira kitett kéziratokat egész sereg egyetemi hallgató, könyvtári tisztviselők vezetése alatt vette kezelés alá. A kéziratok mindenik levele közé itatós papírt tettek. Hamarosan kézirat-restaurátort is hívtak Rómából, a kevésbé sérült kéziratok helyreállítására. Elvül kimondták, hogy valamennyi összeromlott kéziratot, vagy akár kéziratmaradványt, melyen bár néhány sor olvasható, megtartanak, ha másért nem, paleografiai czélokra. A nyomtatványokkal kevesebb munkát végeztek, ezek nagy részét a megmaradt szakkatalógus alapján ohajtják ismét megszerezni, lehetőleg.

A könyvtári tűz színhelyén Orlando kultuszminister is megjelent. A parlamentben a torinói képviselők interpellációt intéztek a tűz dolgában, kivált a könyvtár restituálása tárgyában a kormányhoz. A kormány válaszában elismeréssel szolt a vádaskodás és pártoskodás nélkül, tárgyilagosan tett interpellációkért s méltó feleletül kijelen-

tette, hogy rögtön nagyobb összeget bocsát a könyvtár rendelkezésére, a nyomban szükséges építkezési, helyreállítási munkálatokra, később pedig külön törvénnyel kíván módot adni a könyvtárnak veszteségei lehető pótlására és esetleg új könyvtári épület építésére. Elismeréssel szólt a minister a könyvtár személyzetének a tűznél tanusított önfeláldozó magatartásáról, mely által lehetséges volt több igen értékes kézirat megmentése.

III.

Most már, kritikai szemmel, tárgyilagosan megítélve a tűz lefolyását, a jelentések s a tűz után személyesen megvizsgáltak alapján, a katasztrófának, minket tanulságokra figyelmeztető képe ez: Nagy nemzeti kincsekkel megrakott közkönyvtárt elhelyeznek régi, XVIII. századbéli, nem könyvtárnak épített épületben. A könyvtárnak összes könyvszekrényei fából valók, régi magas könyvszekrények s a termekben fakarzatok, vastartányokkal. A második emelet termei fölött, köztük a könyvtár legnagyobb kincseit magában foglaló kéziratári terem fölött is, fagerendázat képezi a mennyezetet. És e termék fölött a harmadik emeleten öt szolgáló lakik családjával, a kik természetesen ott főznek is, konyháik ott vannak a könyvraktár fölött.

A fedél váza szintén fából készült. A könyvtárt régi rendszerű központi légfűtés melegíti, e fűtés melegítő nyílásai helyenkint közvetlen a könyvszekrények mellett nyílnak. Az összes helyiségekben, a könyvraktárakban, a kéziratárban is, villamos világítás működik.

A villamos világítás vezetéke a szokásos szurkos borító elszigeteléssel, keresztül-kasul furakodik az ajtófélfákon, mennyezeten, könyvszekrények oldalán is vonul végig.

A tűz vagy a szolgáló lakásán támadhatott s akkor a mennyezet átégvén, így terjedt, vagy a központi fűtés valamelyik melegítő nyílása meggyújtotta egyik könyvszekrény oldalát, vagy pedig a villamos világítás vezetékének drótja átizzott s meggyújtotta a teméntelen farész közül, melyen átvonul, valamelyiket. Ez az utóbbi eset látszik előttünk a leginkább valószínűnek. A tűz lappangott az esti órákban s csak az éjjel tört ki, teljes erővel. Kitörvén a tűz, a nyitott ajtókon át egymásba nyíló termeken s természetesen a fölöttük levő átégett fagerendázaton keresztül támadt légvonatban rohamosan terjedt, lángba borította a száradt faszekrényeket. Semmi sem állotta útját, de a kitört ablakon át is támadt légvonat, mely mint fujtató élesztette. A legbecsesebb kéziratok ezrei faszekrényekben, a könnyen pótolható nyomtatványok között. Semmi külön óvintézkedést nem tettek a kódexekkel szemben támadható veszedelemre.

A tüzet utczán járók veszik észre. Az egyetem e szárnyának van ugyan kapusa, de vagy nincs éjjeli csengője lakására, vagy ha van,

elromlott, csak a kapun s az ablakokon történt hosszas döngetésre jön ki, akkor is azt hiszi, hogy tréfálkoznak vele. A könyvtár igazgatója, a könyvtár tisztviselői közül egy sem lakik az épületben, a tűzoltóság-nak fogalma sincs róla, hogy óriási nemzeti kincsek forognak veszedelemben, csak később jön, teljes erővel, ekkor is egészen tájékozatlan a könyvtárban. Nem tudja, hogy mit kell legelőször s leggyorsabban mentenie, hanem, szokáshoz képest, itt is mindent eláraszt vízzel. A kéziratok mentésére a figyelem abban a pillanatban fordul, midőn, nagyon későn (mert későn értesítették) megérkezik az igazgató s a kézírattár rossz elhelyezése miatt, (nehezen hozzáférhető voltáért) sok idő vész el, nem perczek, hanem rettentő órák. Szóval: az a tény, hogy a védelemre előzetesen semmiféle intézkedés nem történt; a katasztrófa készületlenül találta a legnagyobb mértékben tűzveszélyesen elhelyezett könyvtárt. Igaz, hogy állítólag üveggömböcskébe zárt oltó-bombákkal (a milyeneket több párizsi könyvtárban láttam) megpróbálták oltani a szolgák, de e tűzoltó-szer értéke kétes és, ha egyáltalán van értéke, ez csak kisebb gyúlnál lehet, midőn rögtön kéznél van egész sereg ilyen üveggömb, töltve. Az egyetem szolgaszemélyzete a földszinten levő egyetemi pénztárt menti, melynek készlete tűzálló vasszekrényben van elhelyezve, — ellenben a fakönyvszekrényekben tartott megbecsülhetetlen értékű és pótolhatatlan kézirati könyvek, melyek értéke, pénzürtékben is sokszorososan több, mint a pénztárban tartott összeg, — égtek. Az történt, a mi mai napig is a legtöbb könyvtárnál tovább történik, hogy tűzkatasztrófa lehetőségére nem is gondoltak.

IV.

Minden könyvtárt meg kell védeni tűz ellen, elővigyázatos és állandó óvintézkedések egész rendszerével. Egyúttal gondoskodni kell most már arról, hogy ha minden, emberileg lehető elővigyázat ellenére mégis tűz ütne ki, a tűz elfojtása, az oltás mily módon történjék. Ha előre megteszszük legalább a legszükségesebb intézkedéseket, ez esetben ki van zárva annak lehetősége, hogy cimeliumok; kéziratok, ősnymtatványok és pótolhatatlan, vagy értékes ritkaságok eléjjenek. Erre nézve a következő elveket kell szem előtt tartani, de egyúttal megvalósítani, minden közkönyvtárban, kivált pedig a nagyobb könyvtárakban.

Mindenekelőtt a könyvtár építésénél és berendezésénél már számot kell vetni azzal s erre aztán mindig gondolni, hogy a könyvtárt, könyveit tűztől kell féltetni. A modern könyvtári építés a maga vaskönyvszekrényeivel, vasból való fedélszerkezetével, és éghetetlen lépcsőzetével már nagyon sokat tesz a tűz és terjedése ellen. Nyilvánvaló, hogy az új épületeknél is a betonnal elválasztott könyvemeletek jóval többet érnek tűzbiztonsági szempontból, mint a nagy ter-

mek áttört nyílt vas-galériáikkal. Múlhatatlanul szükséges, hogy a mint a hajókat a víz ellen úgy védik, hogy minél több külön vízmentes rekeszre osztják, úgy hogy ha egyik-másik léket kapva meg is telik vízzel, ezért a hajó el nem süllyed, a könyvtárakban is a termék egymástól teljesen tűzmentesen izolálva legyenek. Nem szükséges vas ajtókkal izolálni. Tűz ellen impregnált faajtók, esetleg asbesttel bevonva, megteszik a szolgálatot. Külön figyelem fordítandó arra, hogy a könyvszállító liftek helye, mely, mint egy nagy kémény megy a legfelső emelettől a földszintig, teljesen elzárható, úgyszólván légmentessé tehető legyen. Ezért legjobb ez emelők számára helynek cement, vagy vashenger, mely éjjelre mindig teljesen zárva van. A könyvpolczokból is kerülni szeretném a fát. Néhány külföldi könyvtárban fa helyett már is könnyű bádogot, vagy üveglapokat tesznek a könyvek alá is tartó résznek. Egyáltalán, kivált a könyvraktárakból minden, a mi fából van, lehetőleg kerülendő.

Számot kell vetnünk azzal, hogy a magyar könyvtárak túlnyomó része, csaknem valamennyi, fa-könyvszekrényekkel van ellátva. Ha nem is lehet hamarosan kicserélni a fa-szekrényeket, de legalább az épületen magán kell átalakítást tenni. *Nem szabad* tovább könyvtárt úgy tartani, a mint például Gyulafehérvárt van a Batthyány-könyvtár, mely az ország egyik legbecesebb kéziratgyűjteményét tartalmazza, és a pótolhatatlan kéziratgyűjtemény is nyitott faszekrényekben, fagalériás teremben, van elhelyezve magasan, emeleten, mely fölött zsindefedél borítja az épületet. Majláth püspök úr érdeme, hogy a teremhez vezető falépcsőzetet, szakember tanácsára hallgatva, kőlépcsőkkel cseréltette ki, de a zsindefedél ily nagy nemzeti kincsek fölött igazán megdöbbenő! A fedél kérdése tűzbiztonsági szempontból éppen a legfontosabb. Kiváló külföldi szakembertől tudom, hogy tüzeknél a tűz terjesztője száz esetből kilenczvenkilencz esetben a fedél. Benn az épületben lassan terjed a tűz, de mihelyt a fedél gerendázatának egyetlen darabja meggyúl, az egész épületben minden veszedelemben forog. A könyvtárban a könyvek tényleg lassan gyúlnak meg, de a leégett fedelen át betóduló levegő, sokszor az oltás közben túlbuzgóságból kitört összes ablakokon át is növelt légvonat, nagygyá éleszti a tüzet. Ezért a legnagyobb gond fordítandó a fedélre és szerkezetére. Át kell tehát vizsgálnunk valamennyi nagyobb magyar könyvtár fölött levő fedelet s, a hol a padlás gerendázata nincs eléggé izolálva, ott cement-réteggel gondosan be kell vonni a padlást, hogy a fedél meggyúlása esetén is ne éghessen át a mennyezet. A falépcsőket is ki kell cserélni a könyvtárakban, vagy legalább cementtel bevonatni. A cementet nagy sikerrel alkalmazzák most a tűz elleni védekezésnél a vas é a kő helyett. Még arról is van szó, hogy az új könyvtáraknál a könyvszekrényeket is építsék cementből, kivéve elkerülhetetlenül szükséges vas-alkotórészeit.

Legsürgősebben intézkedni szükséges mindenik könyvtárnak,

melynek unikumai, nagybecsű ritkaságai vannak, hogy ezeket a többi könyvektől külön, a legvédettebb helyen, tűzmentes vasszekrényekben tartsák. Ma már ezek a szekrények éppen nem drágák, és, ha magánemberek, kiknek sokszor összehasonlíthatatlanul kevesebb értéket kell tűz s betörés ellen védeniök, nagyon sokan szerzik be a tűzmentes szekrényeket, azt hiszem, mindenik könyvtár, melynek ritka, becses darabjai vannak, legdrágább kincseit tarthatja s köteles is tűzmentes szekrényekben tartani.

A tűzbiztonságnak azt a szabályát is meg kell tartani, hogy tűzveszélyes épület közelében közkönyvtárt elhelyezni nem szabad és megfordítva: közkönyvtár közelében sem szabad tűzveszélyes épületet, gyárat, vagy raktárt létesíteni. Elég nagy aggodalmat ad e tekintetben Kolozsvárrott az, hogy az egyetemi és múzeumi könyvtárt ideiglenesen is, a régi, tűzveszélyes színházi épület közvetlen közelébe helyezték el. E színházat pár hó alatt talán már lebontják s így, hozzá új könyvtári épület létesítése is folyamatban lévén, e könyvtáraink megszabadúlnak a veszedelemtől. Jövőre azonban minden közkönyvtár (s természetesen más közgyűjtemények is) hasonló veszedelmes elhelyezését meg kell akadályozni. Ha akár a már meglévő épületeink szomszédsága tűzveszélyes, czélszerű, a mennyiben a könyvtár részére szükséges világosság rovására nem esnek, kőfallal megvédeni a könyvtárt. A *müncheni* kir. udvari és állami könyvtárnál a könyvtárépületet tűzbiztonsági szempontból magas kőfal által jókora távolságra elválasztották a szomszéd épületektől. Új, nagy könyvtár építésénél külön törvény által is, ha kell, szükséges megvédeni a könyvtárt a tűzveszélyes szomszédság ellen. Így tettek az 1896-ban befejezett bázei egyetemi új könyvtárépülettel: törvény védi attól, hogy szomszédjába tűzveszélyes épületet emeljenek.

V.

Az építésben és berendezésben tett alapvető elővigyázati intézkedések mellett, benn a könyvtárakban bizonyos elveket kell vas szigorúsággal keresztülvinni, elejét veendő a veszedelemnek. Mindenek előtt egy radikális intézkedést óhajtanak a nagyobb könyvtárakba s ez az, hogy a könyvraktárakban ne legyen mesterséges világítás. Télen, nyáron elég világos órája van a napnak arra, hogy a könyvkölcsönzés forgalmát le lehessen bonyolítani. A *milanói Ambrosiana* könyvtárban, melynek alapítója Boromeo bíboros-érsek, 1609-ben kelt alapító levelében kikötötte, hogy sohasem szabad gyertyával bemenni a könyvtárba, századok óta mai napig érvényben áll ez a tilalom. A könyvraktárakban senki sem járt mesterséges világítás mellett s azért ez a nyilvános könyvtár pompásan teljesíti hivatását. A gázvilágítás által robbanás s a legjobb esetben is a könyvek kötésének és anyagának kémiai úton jelentékeny megrongálása történhetik.

A villamos világítás pedig, hacsak rendkívüli költséggel teljesen tűzmentes anyagból készült csövekbe nem helyezik el a vezetékét, gyűjthat rövid zárlat (Kurzschluss) által támadt átizzásból, midőn is a vezeték egy részének borítéka nagy lánggal ég (erről a kolozsvári közegészség-tani intézetben kérésemre Dr. *Rigler* professzor úr előttem több kísérlettel bemutatván ezt a folyamatot, saját szememmel is meggyőződést szereztem.) Ezért, azt vélem, elkerülhető a mesterséges világítás a könyvraktárakban, melyek minden egyes része még sincs annyira szem előtt, mint a könyvtár többi helyiségei, melyekben, ha történik is ilyen gyulás, az rögtön, úgy szólván szemünk előtt foly le. Ha megtörténik az az eset, hogy a könyvraktárakba multhatatlanul szükséges este bemenni, akkor az esetleges éjjeli könyvtári őrzáratnál is használandó zárt villamos kézilámpással kell arra a rövid időre világítani.

Az olvasóteremben s a többi hivatali helyiségben szükséges a mesterséges világítás. E helyiségekben is a legnagyobb gonddal izolálандó a villamos világítás vezetéke, s ha nem lehet elkerülni a gázvilágítást, nagy gond fordítandó gyakori megvizsgálás által a gázömlés s az ebből származható robbanás elkerülésére.

Az természetes, hogy valamennyi helyiségnek a könyvtáraktól teljesen tűzmentesen kell elválasztatnia. A fűtés, ott a hol a könyvraktárakban nem központi gőzfűtés által történik, a könyvraktárakban nagyon veszedelmes. Kályhakkal fűteni nem is szabad könyvraktárakban. Néhány év előtt a magyar képviselőház régi helyiségében, a Sándor-utczai épületben, kályhától gyúlt meg egy könyvszekrény és a tűz elég jelentékeny kárt tett. Ott, a hol központi gőzfűtés nincs, melynek a raktárakban 15—16 Celsius foknál magasabbra nem is kell melegítenie, — ne legyen a könyvraktárban fűtés. Hogy a könyvtár egész épületében tilos a dohányzás, az természetes. Minden szabad lángra, legyen ez bár egy gyertya lángja, melyet csomagok pecsételéséhez gyűjtanak, ha másként nem lehet pecsételni, vagy gázvilágításnál a felgyújtás, midőn gyufákkal felgyújtaniok, a legszigorúbban eltiltandó — nagyon kell vigyázni a könyvtár bármely távolfekvő helyiségében is.

VI.

Ha az ember mindent megtett arra, hogy a tüzeset lehetőségének elejét vegye, mégis, előre el kell készülnie arra is, hogy arra az esetre, ha mégis tűz ütne ki, gyorsan elfojtható legyen. A könyvtárban elhelyezett tűzcsapok, rajtuk elegendő hosszúságú tömlőkkel, nagyon jó szolgálatot tehetnek, ha elegendő számban vannak. A hol vízvezeték nincs, ott vízkészlet legyen mindig tartalékban, a közelben, hogy kivált a haj kezdetén könnyen lehessen elejét venni nagyobb katasztrófának. A különböző extinciteurök kivált ilyen helyen (a hol vízvezeték nincs) a tűz kezdetén szénsavas víz tartalmukkal szol-

gálatot tehetnek. Szükséges rögtön, a legcsekélyebb gyúlásnál is, alarmirozni a hivatalos tűzoltóságot. Akár van telefonvezeték a könyvtár székhelyén, akár nincs: a könyvtár épületének külön tűzjelzővel kell birnia, melyet minden héten legalább egyszer, meghatározott időben, külön megállapított, próbát jelentő jelzés által ki kell próbálni, hogy működik-e. A közvetlen összeköttetés a tűzoltósággal oly jelzőkészülékkel, melyen a könyvtár több pontjáról lehet tüzet jelezni, okvetlen szükséges. Jelzésre a tűzoltóság köteles azonnal teljes erővel és készülékeivel kivonulni a könyvtárhoz. Minden este távozás előtt a szolgáloményzetnek villamos kézi lámpással kötelessége átvizsgálni a könyvtár helyiségeit. Nagyobb könyvtáraknál éjjeli őr tartandó, a ki az estétől reggelig terjedő időben párszor bejárja a könyvraktárakat. Ha lehetséges, automatikus tűzjelző is alkalmazandó, mely bizonyos hőfokon túl a személyzetet figyelmezteti. Nagyobb könyvtáraknál ilyen jelzőkészülék igen jó szolgálatot tesz. A tűzoltóságot ezenkívül előre meg kell ismertetni a könyvtár épületével, elhelyezésével. A parancsnokoknál s a laktanyában legyen ott a könyvtár tervrajza, mely a könyvtár előcsarnokában s a folyosókon is kifüggesztendő. A tüzekhez kivonulni szokott parancsnoknak tudnia kell a járást a könyvtárban, ismernie, hogy hol hatolhatnak be legrövidebb úton s azt, hogy ha a veszedelem imminensnek látszik, mely részét a könyvtárnak kell minden áron, esetleg más részek rovására is, megvédeni, honnan kell a becesebb könyveket, kéziratokat menteni, ha ezek még sem volnának tűzmentes szekrényekben elhelyezve. Arra hathatósan előre kell figyelmeztetni a tűzoltóságot, hogy vízzel ok nélkül ne áraszsa el, szokása szerint, a könyvtár helyiségét, mert a víz is óriási károkat okoz könyvek között. Újon épült nagy könyvtárban ezért adnak lakást az igazgatónak és a tisztviselőknak, valamint a szolgálknak, de természetesen a könyvtártól teljesen külön, izolált részen. Igy tűz esetén azonnal kéznél lehetnek s vezetik, irányítják a mentést, és az oltást. Vidéken, hol sok helyen a tűzoltóság nincs eléggé szervezve arra, hogy rendfenntartó osztálya is működjék a tűzoltósággal, ez külön a rendőrséggel előre megbeszélendő és tagjainak hatóságuk által külön utasításba adandó az is, hogy a könyvtár épületében támadt tűz esetén teljes erőlyességgel akadályozzák meg a kíváncsi tömegnek az épületbe való betódulását, mint ez vidéken rendes szokás. Ilyen esetre vidéken legjobb, ha azonnal katonaság rekviráltatik, mely az egész utcát elzárja. Az oltásnak és mentésnek előre megállapított általános alapterv szerint kell történnie, mely célra a tisztviselőknak és a szolgálknak előre megállapított utasításai legyenek. Igen fontosnak tartom a könyvtáraknak tűz ellen biztosítását. A kolozsvári egyetemi és múzeumi könyvtárt, fölterjesztésünkre a közoktatásügyi kormány 1900-ban tekintélyes összegre biztosította tűz ellen, különös tekintettel arra, hogy oly tűzveszélyes szomszédságban van a két könyvtár, mint a milyen a kolozsvári

nemzeti színház régi épülete. Biztosítani kell mindenik könyvtárt tulajdonosának. Csekély összeggel lehetővé teszi katasztrófa esetén a könyvtár gyors újjáteremtését.

VII.

A könyvtárak és kéziratárak kincseinek, ritkaságainak az enyészettől megvédéséhez járul az a fontos kötelesség, melynek teljesítésével unikumaink a tudomány s a kultúra számára még arra az esetre sem semmisülnek meg, ha baleset elpusztítaná őket, vagy a mi természetes folyamat, ha a kéziratokat az idő elváltoztatná és megrongálná.

Értem azt a kötelességet, hogy minden unikumot, nevezetes kéziratot, metszetet le kell fotografáltatni. Még akkor is, ha két példány is létezik belőlük. Színes képekkel, ékítésekkel díszített kéziratoknál, a mai tökéletesbített eljárások lehetővé teszik, hogy gyorsabban s olcsóbban vehessünk hű másolatot róluk, mint ezelőtt. A terjedelmesebb és inkább tartalmuk, mint külső kiállításuk által nevezetes, vagy érdekes műveket, melyek hasonmását nem okvetlen érdemes megcsináltatni, közre kell adni legalább nyomtatásban mielőbb. E tekintetben a könyvtárnak a kéziratok és ősnymtatványok kikölcönzésében tanusított előzékenysége óriási hasznára lehet magára a könyvtárra nézve is. A kutató, a ki kiadja az elzárt és gondosan őrizett kéziratot, vagy unikumot az ősnymtatványok közül, egyúttal megvédi a nyomtatásban való közlés által annak szellemi lényét. Ha azután már el is égne a kézirat vagy a nyomtatvány egyetlen eredeti példánya, ez már nem akkora veszteség, mint ha csak hamu maradt volna belőle. Az ilyen becses és érdekes cimeliumainkat országsszerte fényképmásolat alapján mielőbb sokszorosítani kellene. Ilyképen a fényképnél állandóbb s ha kell színes reprodukciók által a könyvtáraknak oly féltékenyen őrzött ritkaságai tanulmányozásra teljes mértékben, másolataikban is hozzáférhetőkké válnak, s egyúttal nyomtalan elmulásuk lehetetlen lesz.

A torinói tűz után ez a kívánság megújultan nyilvánult s kivált Franciaországban rögtön intézkedést is tettek, hogy ilyen célra állandó jellegű segítséget adjon a törvényhozás. Nálunk sem lesz lehetséges e nélkül a segély nélkül e téren nagyobb eredményt elérni. A könyvtárak tulajdonosainak kell a költség egy részét viselniük, a hazai tudományos egyletek, társaságok vegyenek részt e nagyon fontos és kétségtelenül hazafias föladat teljesítésében. A bibliofília, a könyvkedvelés nemes passziójának itt szép tere nyílik a hasznos munkára. Magános bibliofil, vagy egy-egy ily célra létesült társaság lemásolhat 1—200 példányban esetleg még többen, valamely nevezetes, nagyon ritka magyar kódexet, magyar vonatkozású inkunábulumot. Mily érdemes, kedves és nemes passzió az ilyen!

Nálunk Magyarországon és még inkább Ausztriában, még mindig tulságos aggodalommal őrizik az inkunábulumot s a kéziratot a kikölcsönzéstől. Csakis ott helyben a könyvtárban való használatra adják ki némely magyar és osztrák könyvtárnál. Azt értem, ha egyes erekljeszerű történelmi szempontból is nevezetes czimeliumot nem adnak ki a könyvtárból még más könyvtárhoz sem, teszem egy diszes Korvin-kódexet. De, hogy kéziratot, vagy ősnymatványt miért ne lehessen elküldeni legalább is könyvtárakban való használatra kölcsön, ezt sem tudományos szempontból, sem — a kifejtett okokból a könyvtár érdeke s az illető unikum, vagy kézirat biztonsága érdekében sem helyeslem. Külföldön s általában nálunk is mulófélben van a régi kincssórzó halálos aggodalom úgy, hogy igen szívesen küldenek el kölcsön becses, értékes kéziratokat is. Sőt, Hollandiában levő könyvtár részéről tapasztaltam azt az okos eljárást, (midőn egy ízben egy XVI. századból való igen becses kéziratát kölcsön küldte a kolozsvári egyetemi könyvtárhoz, kérésemre) hogy a kölcsön küldött kézirat mellé a könyvtár egy nyomtatott papirszalagot csatol, melyet midőn visszaküld a kölcsönvevő külföldi könyvtár, reáragaszt a csomag külső borítékára s a hollandiai vámhivatal nem bontja föl a kéziratcsomagot, hanem egyenesen, felbontatlanul s egyúttal anélkül, hogy összeturkálná és rongálná a kéziratokat és pecsétjeiket, ha vannak — a tulajdonos könyvtárba szállíttatja. Követendő, szép példának, kulturállamhoz méltó intézkedésnek tartom ezt.

A könyvtárak előzékenysége, egymás iránt s a közönség iránt tanusított liberális volta, mint látható, nemcsak a könyvtárak hivatásának teljesítését teszi — és csakis ez teheti — lehetővé, egyik védője is a könyvtár ritkaságainak, kincseinek a baleset, az elmulás ellen.

Azt óhajtanám, hogy a tűzvész ellen itt elősorolt védelmi intézkedéseket hozzák be a viszonyok által megengedett legnagyobb gyorsasággal a közkönyvtárakba. A közkönyvtáraknak azt a föladatát, hogy megőrizzék az irodalom termékeit a késő utókor részére is, csak akkor lehet lelkiismeretesen teljesíteniök, ha megvédik magukat a tűz pusztítása elől is, állandóan számot vetve a tűzkatasztrófa lehetőségével. Sem a külföldön, sem nálunk erre eddig nem gondoltak. A torinói nagy katasztrófa, melyet méltán nagy nemzeti szerencsétlenségnek tartanak Itáliában, rettentő intés: okuljunk belőle.

TÁRCZA.

ÉVNEGYEDES JELENTÉS A M. N. MÚZEUM SZÉCHÉNYI-ORSZÁGOS- KÖNYVTÁRÁNAK ÁLLAPOTÁRÓL

AZ 1904. ÉV II. NEGYEDEDÉBEN.

I.

A *nyomtatványok osztályának* anyaga a lefolyt évnegyedben köteles példányokban 1772 db., áthelyezés útján 21 db., ajándék útján 189 db., vétel útján 169 db., összesen 2151 db. nyomtatvánnyal gyarapodott. Ezen felül köteles példány címén beérkezett gyászjelentés 1676 db., zárszámadás és üzleti jelentés 1254 db., egyházi körlevél 81 db., perirat 16 db., hivatalos iratok 177 db., műsor 507 db., alapszabály 223 db., szinlap 2469 db., falragasz 857 db., vegyes 441 db., összesen 7701 db., prónyomtatvány.

Vételre fordítottatott 1047 korona 40 fill. és 123 márka 95 pfen.

Ajándékaikkal a következők gyarapították a könyvtár anyagát: A m. szent korona országának Vöröskeresztesztyete (2 db.), Berényi Kálmán (2 db.), Bibliothéque Nationale, Rio de Janeiroból (18 db.), Budapest székesfőváros tanácsa, Budapest székesfőváros statisztikai hivatala (4 db.), Callimachi A. Bucarest, J. Crerar library Bombay, Czóbel István Késmárk. De Caubertin Pierre Paris, Del Prato A. Parma, Erdélyi Gyula (5 db.), Erdélyi Pál, Esztergomi székesegyházi főkáptalan (7 db.), Fitos Vilmos, Földmivelésügyi m. kir. miniszterium, Földtani intézet igazgatósága (2 db.), Főrendiházi iroda (3 db.), Fraknoi Vilmos (2 db.), Gyóry Árpád Bécs (2 db.), Hazai Hugó, Handelsministerium Bécs (2 db.), Hodinka Antal Bécs, Horváth Géza (43 db.), Jedlicska Pál Nagyszombat, Kais. Akademie der Wissenschaften Bécs (2 db.), Kassai Vidor Vác, Képviselőházi iroda (15 db.), Kereskedelemügyi m. kir. miniszterium, Köngl. universitets-

bibliothek Upsala, Kőrösi József, Lehoczky Tivadar Munkács, M. kir. állami számvevőszék elnöksége, M. kir. központi statisztikai hivatal (2 db.), Magyar mérnök és építészegylet, M. Tud. Akadémia (2 db.), Magyarországi Kárpát Egyesület Igló (2 db.), Mahler Ede (2 db.), Makay Béla, Matica Srpská Újvidék, Melich János, Özv. Molnár Mórné (7 db.), Nagy Mór Kolozsvár, Pannonhalmi főapát (2 db.), Pénzügyminiszterium (2 db.), Récsy Viktor Pannonhalmi (3 db.), Société royale des sciences Gothembourg, Statist. Central-Commission Bécs (4 db.), Szalay Imre (6 db.), Id. Szinnyei József, Tudományegyetem tanácsa (5 db.), Váczi kir. orsz. fegyrintézet igazgatósága, Vallás és közoktatásügyi m. kir. miniszterium, Varjú Elemér, Walter Gyula Esztergom (3 db.), Weiss Emil Bánfalu (2 db.).

A könyvtár helyiségeiben 5211 egyén 12.693 kötet nyomtatványt, kölcsönzés útján pedig 614 egyén 869 kötetet használt.

A befolyt évnegyedben 1604 munka osztályoztatott, melyekről összesen 2104 czédula készült. Kötés alá készítettett 313 mű 372 kötetben. A köteles példányok átvételére berendezett helyiségbe a negyedév folyamán 469 csomag érkezett; ugyaninnen 576 levél expedíaltatott, amiből 166 reklamálás volt. Az 1897. évi XLI. t.-czikk intézkedései ellen vétő nyomdatulajdonosok ellen peres eljárás megindítása 11 esetben kérétt.

II.

A *kézirattár* 111 kötet kézirattal, 1 darab irodalmi analectával és 39 darab irodalmi levéllel gyarapodott.

Ajándékozók voltak: Fraknoi Vilmos, Glatz Károly, Kéry Gyula és Rexa Dezső. Vételre összesen 638 korona és 21'65 b. márka fordított.

Szerzeményeink közül kiemelendő Béli István gazdag czímergyűjteménye, két szobatos énekes és imádságos könyv, Rész Ensel Sándor börtönügyi adat-gyűjteménye, Korabinszky önéletrajza, I. G. Bourscheid »Art Gabalistique« című műve, mely Herczeg Grassalkovich Antalné, sz. Esterházy Mária grófnőnek ajánlatott s végül 70 darab újabban szerzett sűgőkönyv Almásy Tihamér, báró Bánffy Farkas, Északi Károly, Hiador (Jámbor Pál), Ifj. Lendvay Márton, Obernyik Károly, Szenvey, Szigeti József, Tóth Ede, Vahot Imre kiadatlan eredeti, továbbá Csató Pál, Csepregi Ferencz, Czakó Zsigmond, Egressy Gábor és Béni, Fánecs Lajos, Feleky Miklós, Gondol Dániel, Jakab István, Kovácsóczy Mihály, Mártonffy Frigyes, Paulay Ede, Szerdahelyi Kálmán és József, Szigeti József és Toldy István kiadatlan fordított színműveivel. A levelestár Schwartner Márton Gamauf Gottliebhez írott levelein kívül legújabbkori írók leveleivel gyarapodott.

A negyedévi szerzemények feldolgozásán kívül folytattatott az irodalmi levéltár betürendes átalakítása.

Az évnyegyed folyamán 109 kutató 242 kötet kéziratot és 27 darab irodalmi levelet használt.

III.

A *levéltári osztály* a lefolyt évnyegyedben ajándék útján 94, vétel útján 121 darabbal, letétemény útján 351 db. számszerint átvett irattal és egy levéltárnak mintegy 3000 darabra tehető, még számba nem vett anyagával gyarapodott.

Vásárlásra fordítatott 263 korona és 15 márka.

A törzsanyag gyarapodásából 5 db. esik a középkori iratok, 45 db. az újkortól iratok és 100 db. az 1848/49-iki iratok és nyomtatványok csoportjára.

Ajándékaikkal gróf Csáky Albin v. b. titkos tanácsos, az országgyűlés főrendi házának elnöke, Farkas Balázs országgy. képviselő és Gaál Jenő min. tanácsos, műegyetemi tanár urak, örök letéteményeikkel Szarvaskendi Sibrik Kálmán bozsáki földbirtokos, báró Bánffy Dezső v. b. titkos tanácsos, gróf Festetich Leoné és gróf Teleki Sándorné szül. Kende Iska — utóbbiak a báró Bánffy, illetve Kubinyi és Kende családok letéteményeinek kiegészítéseül — gyarapították gyűjteményünket.

A törzsanyag gyarapodásából 4 db. zalavármegyei középkori oklevelen kívül egy 1546-iki számadástöredék a győri és komáromi várakra vonatkozó adatokkal, Lippay György esztergomi érseknek III. Ferdinándhoz írt két levele és Bartenstein ausztriai alkanczellár levele Mária Teréziához érdemel különösebb figyelmet. Az 1848/49. szabadságharczra és szereplőire vonatkozó gyűjteményünk az országgyűlés irományainak és a kiáltványoknak 87 dbot kitevő sorozata mellett Szemere Bertalannak 1862-ből és Gelich Rikkardnak 1856-ból származó leveleivel gyarapodtak.

A nemesi iratok 58 címereslevél másolatnak néhai Bély István irodalmi hagyatékából származó gyűjteményén kívül 2 db. eredeti címereslevéllel, úgymint 1. 1606 július, Gyulafehérvár Rákóczy Zsigmondnak ismeretlen egyén részére adott címereslevelével és 2. 1608 decz. 2. Bécs. Gávai Gaál Jánosnak II. Mátyástól nyert címereslevelével, továbbá Pozsony vármegyének 1756 április 6-án a Farkas család részére, és Torda vármegyének 1831 okt. 20-án Nagysolymosi Szabó Dániel és Mózes részére kiadott nemesi bizonyítványával, valamint az 1831. és 1833. évekből a Nagysolymosi Szabó család nemességbizonyítására vonatkozó 3 db. irattal gyarapodott. A Kubinyi család levéltárából négy eredeti armalis járul a sorozat kiegészítéséhez, u. m. 1. 1418 július 4. Strassburg. Mohorai Vid címereslevele Zsigmond királytól;

2. 1431 decz. 8. Milano. Paczali Peres András címereslevele Zsigmond királytól; 3. 1579 április 13. Pozsony. Baross Péter címereslevele Rudolftól; 4. 1649 szept. 20. Pozsony. Ronyak János címereslevele III. Ferdinándtól.

A családi levéltárak sorozata a Szarvaskendi Sibrik család több ezer darabból álló levéltárával gyarapodott; ez a 71-ik családi levéltár, mely örök letéteményként intézetünkben nyert elhelyezést. A korábbi letétemények közül a báró Bánffy család levéltára néhai báró Bánffy Ferencz irataival, a Kende család levéltára a család Czégényben őrzött irataival, a Kubinyi családé a néhai Kubinyi Ferencz hagyatékából Kovaron utólag megtalált iratokkal nyert kiegészítést.

A lefolyt évnegyedben 112 kutató 23.112 db. iratot használt. Külső használatra kikölcsonöztetett 6 téritvényre 23 db. irat.

A törzsanyag szaporulatainak feldolgozása és a szerzemény-könyvkiegészítése mellett a középkori anyag cédulázása az 1495. évig haladt és folytatott Kossuth Lajos iratainak revideálása. A letétemények közül a Kolosy család levéltára és a Bánffy és Kubinyi családok levéltárához érkezett kiegészítések teljesen rendezettek és felállítottak. A Kolosy család levéltára a XIV. századból 2 db., a XV. századból 10 db., a XVI. századból 4 db. középkori eredeti oklevelet, 19 db. másolatot, 20 db. XVI. sz. mohácsi vész utáni, 302 db. XVII. sz., 565 db. XVIII. és 668 db. XIX. századi iratot, 55 db. genealogiai iratot, 9 db. rajzot és térképet és 58 db. elenchust, összesen 1712 dbot foglal magában. A Kubinyi család levéltára az újabb küldemény útján 5 db. XIV., 9 db. XV. századi eredeti oklevéllel, 8 db. XVI. sz. m. v. u., 26 db. XVII., 11 db. XVIII. századi darabbal és 1 db. genealogiával gyarapodván, a levéltár darabszáma ezzel 1168-ra emelkedett; a Bánffy család levéltárának újabb szaporulata pedig 32 db. XIX. századi irattal növelvén a levéltár anyagát, az jelenleg 2280 db. iratot foglal magában.

A Szögyény-Marich család levéltárának rendezése a XIX. századi anyagig haladt és befejezte legközelebbre várható.

IV.

A *hírlap-osztály* gyarapodása. Köteles példányokból 738 hírlap 24,115 száma (és pedig csomagokban kimutatással 19,594 szám, egyes számokban 4521 szám, összesen 24,115 szám).

A könyvtárban: 648 olvasó 1586 kötetet, a házon kívül 19 olvasó 71 kötetet, összesen 667 olvasó 1657 kötet hírlapot használt.

Céduláztatott 37 hírlap és 157 évfolyam. Átnézetett 738 hírlap 24,115 száma.

A köteles példányok, melyek kimutatással (csomagokban) beérkeztek, a gyarapodási könyvbe irattak és a nyilvántartási lapokra vezettettek; ezenkívül a számokban beérkezett hírlapok is összegezve hetenként beirattak, betűrendbe osztályoztattak és elhelyeztettek. A csomag-küldeményekben hiányzó hírlapszámok azonnal reclamáltattak és ezek is följegyeztettek. A szerkesztőkhoz 20 kérő levél iratott a hiányzó hírlapszámok végett (kv. sz. 272.) f. év ápr. 16. kértünk 200 számot, beérkezett eddig 15 szám.

AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYLET KÖNYVTÁRA AZ 1903-IK ÉVBEN.

Az Erdélyi Múzeum-Egylet 1904. évi közgyűlésén dr. *Erdélyi Pál* igazgató a következő jelentésben ismertette a könyvtár állapotát az 1903-ik évben:

Tisztelt Közgyűlés! Az elmúlt év eredményeiről beszámolandó, két jelenségről kell bővebb szóval megemlékeznem. Az első az, hogy az 1903. évre benyújtott állami költségvetési javaslat a reménységnek rózsaszínű felhőit hiában vonatta föl a mi egünkre is, mint az egész egylet egére. A másik az, hogy a könyvtár munkája a megelőző év eredményeihez képest is, jelentékeny haladást mutat. Amaz a maga ridegségével figyelmeztetett arra, hogy a reménység vonzó képeit hiába is rajzolgattuk magunk elé; emez meggyőzött arról, hogy a könyvtár kifelé való hatásában is mindjobban teret foglal. Amaz lesorvasztotta ambícióinkat, emez felajzotta törekvéseinket. Ha tehát a végső számadást lezárjuk, a mult évi mérleg úgy alakul, hogy a mit veszteségül róttunk fel, mikor arról értesültünk, hogy az állami segély 1903-ra elmarad, statisztikánkban mélyebb nyomot nem hagyott, mert a társadalom szinte kivételes buzgósággal támogatott minket, hogy vizsgálatodást találjunk abban, a mit megnyertünk, azért, a mit elvesztettünk.

Látni való, hogy a reménység, melyet könyvtárunknak jövőendő fejlődéséhez fűztünk, játszik ugyan velünk, de el nem hagyhat bennünket. Ime, ennek az évnek eredménye, pedig mekkorát csalódunk az állami segély elmaradásában, végső kimutatásunk szerint, fölülmulja az előző évekéit; oda bízunk, a hova nem kellett volna és onnan nyertünk segítséget és nagy értékű támogatást és igen becses gyarapodást, a honnan nem is gondoltuk. A társadalom fölismerte és pártolásába vette intézetünknek közművelődési jelentőségét. Észrevette, hogy a könyvtár más, mint bizonyos könyveknek és egyéb dolgoknak holt anyaga és gyűjtőhelye, hogy a könyvtár él és hogy élni kíván, hogy a mit mi teszünk, nem magunkért teszünk, hanem a míveltségért, a tudományért, a közönségért és a mit

legelőbb kellett volna említenem: magyar hazánk és nyelvünk, nemzeti multunk és jövődünk dicsőségeért. A könyvtárat odakint megszokták olcsó és kimerítő lexikonnak tekinteni, az amerikaiak a legnépszerűbb egyetemet látják benne, az angolok a műveltségnek általános szükségletét, a németek a haladásnak biztosítói és a művelődési egységbe foglaló politikájuknak egyik eszközét a könyvtárakban látják és tudják. Az a tudat, hogy a keleti németség könyvtárral és tudományos közösségben van a nyugati hódolt területtel s a birodalom centrumával kapcsolódik, szinte politikai eszmévé és eszközzé izmosult. Nekünk magyaroknak még számosabb okunk van arra, hogy közművelődési intézményeinkben a nemzeti életnek legmegbízhatóbb eszközeit és a magyar és hegemon műveltségnek igaz fókusait tekintsük. A mi könyvtárunk itt, a keleti végeken, telve van történeti argumentummal és művelődési dokumentummal annak a bizonyítására, hogy itt mindig a magyar faj és fej volt az uralkodó faj és fej, mióta őseink ezt az örökség címén és a fegyver jogán birtokukba vették. Telve van viszont argumentummal annak a bizonyítására, hogy az újkor művelődési küzdelmében is meg akarja helyét tartani a magyar műveltség által. Minden könyvtár és múzeum egy-egy vár, a melyben a nemzeti mult kultusza él és védekezik, egy-egy műhely, a melyben a nemzeti szellem él és dolgozik. A mit a könyvtár begyűjt és megment, a mit a múltból felkutat és hozzáférhetővé tesz, mindenik adat és emlék, mindenik könyv és írás egy-egy téglája a multnak, törmeléke az időnek, hirdetője az itt élt és dolgozott magyarságnak s bizonyága itt a három nemzetet egybekötő hazafiságnak. S minden munka, a mely a könyvtárban történik, egy-egy lépés a haladás felé. Minden törekvés, a mely a könyvtárt támogatja, részvétel a nemzeti művelődés és küzdelem munkájában és minden eredmény, a mely nyomában jár, erősség a jövődőre.

A mit az amerikai és az angol tart és hirdet, hogy a könyvtár nagy szerepet játszik a nemzeti művelődés alakulásában, a mit a németség érez, hogy az egységes könyvtári világ a német egységet is erősíti, mindaz a mi magyar viszonyaink szerint is föltétlenül áll. De van még egy ok, a mi annyi és más okon kívül, a könyvtárak és közművelődési intézetek jelentőségét minálunk kivételesen fontossá teszi.

Közönséges beszéddé lett, hogy a magyar nemzet századokon keresztül csak hadakozott, védelmezte a Nyugatot Kelet ellen és míg a magyar paizsnak biztos védelme alatt a nyugati ember tanult, ipart és művészetet űzött és a magasabb műveltség örömeinek élt, a magyar elmarad, nem tanult és nem dologozott. Ez a felfogás éppen oly hibás, mint a milyen igazságtalan. A mi történetünk megtanít arra, hogy igen sok szolgálatot tettünk a Nyugatnak, míg felfogtuk a Kelet csapásait, de könyvtáraink és gyűjteményeink meg

arra tanítanak meg, hogy mindig dolgoztunk, Európával és a műveltséggel mindig lépést tartottunk, éreztük az idők szellemét és egyben-másban szorosabban is kapcsolódtunk a nyugati világhoz. Eddig, míg csak elméletből alkottunk képet a magyarság műveltségéről a multban, megjárták az ilyen dolgok, de ma, mikor lépten-nyomon beleütközünk saját multunk emlékeibe és alkotásaiba, finomabb megkülönböztetésekre is képesítve vagyunk. A tény immár tény: hogy a mi multunk telve van a nyugathoz való kapcsolódás vágyával és ezer év óta a művelt Európa határa Magyarország határával egybeesik. A kérdés már most e kapcsolat megismerése, megmagyarázása körül alakul ki. Milyen közel voltunk a műveltséghez, mennyire vettünk benne részt, vittük-e mi is előbbre, adtunk-e a nyugatnak mi is valamit, vagy mindig csak vettünk tőle? mind e kérdések a művelődés-történet körébe tartoznak, de gyűjtemények nélkül sehol és soha nem oldhatók meg. Mind e kérdésekben benne van már annak a régi tanításnak a megtagadása és annak az új eredménynek a felállítása, hogy a magyarság a jövődre azzal szerzett jogot, hogy a multban ezer éve részese az európai, tehát az uralkodó polgárosultságnak.

Nemzeti jellegű gyűjteménynek tehát kétszeresen kell arra gondolnia, hogy ne csupán hivatalos munkát végezzen, hanem létének titkával a maga közönségét is megismertesse, törekvésével azonosítsa, céljaira fogékonyra tegye, munkájában társául nézze és tevékenységéből neki jelentékeny részt biztosítson. Ez a törekvés, ez a gondolat öntudatlanul élt azokban, kik a múzeumunkat megalapították. Tudták ugyan, hogy mit cselekszenek, de a múzeum megalapítását és az abban rejlő gondolatot a mai viszonyok szerint nem érezhették, nem is értékelhették. Mi utódok nyomukba kívánunk lépni, de most már teljes öntudattal és minden igyekezetünkkel iparkodunk megvalósítani azt az eszmét, a melyet ők intuitívan megéreztek, a melyet mi legjobb meggyőződésünk szerint képviselünk. Hirdetjük a múzeumnak és a könyvtárnak ezt a nemzeti jellegét és föladatát és be akarjuk ültetni e gondolatot az egész magyarság szívébe.

Az elmondottak elméletben való összefoglalása voltak annak, a mit a mi közönségünk az elmúlt év folyamán gyakorlatban megvalósított. Mert évek hosszú sora óta nem történt annyi a társadalom részéről a múzeumi könyvtár érdekében, mint az imént. Mintha valami titok pattant volna ki az emberek szívében; melegség támadt, nyílt eszmeként vált kedvessé az a gondolat, hogy az erdélyi múzeum könyvtárát gyámolítani kell. Ez a gondolat hamarosan nyilvánossá lett és mint ható erő, nagy értékű tényekben mutatkozott. Szinte úgy látszik, mintha az egész társadalom részt kívánna magának a könyvtár munkájából. Úgy látszik, mintha visszatérne az alapítás idejének eszményi fölfogása és igazán önzetlen áldozatkész-

sége. Mintha a társadalom sejténé, hogy mi magunk szegények vagyunk és támogatásra szorulunk, mintha megérezte volna a mi bánatunkat, hogy a várt segílyt elvesztettük és meg akart volna vigasztalni.

A mult év elején azzal ringattuk el csalódásunk keserőségét, hogy az állam segítő keze nem hagy el minket. Az év végén azzal ringatjuk el keserőségünket, hogy az erdélyi társadalom nem hagyott el minkét. Ma pedig nyugodtan és örömmel számolunk be arról, hogy a mult év eredménye meglepő, adatai bizalmat keltők és haladásunk kétségtelenül jelentékeny, noha szegénységünk ma szembezőköbb, mint eddig bármikor volt. Ezt a tételt két szám igazolja, melyet a mellékelt kimutatásból veszek.

Vásárlásból a mult évben 126 művek 332 kötetét, illetőleg részét szereztük; ajándékban pedig 3553 műnek 5660 kötetét, illetőleg részét, de csak a nyomtatványok osztályában.

Az egész gyarapodás a nyomtatványok osztályában: 3879 mű 6890 kötetben. Ha most ezek az adatok megszólalnak, elmondják, hogy könyvtárunk kifelé való hatásában az erdélyi társadalom előtt jelentékeny haladást tett. E hatásnak az az igazi mértéke, hogy az egész társadalom hozzájárult a múzeumi könyvtár gyarapításához: főuraink és szegény embereink adománya kerül egymás mellé és hirdeti a nemzeti mult megbecsülésében és a múzeum megértésében egybeforró magyar szívek megrezdülését.

A könyvtár kéziratosa és levéltári osztálya hasonló becses és gazdag adományokkal dicsekszik. Ezek a gyűjtemények is önálló-sulnak és kezdik megnyerni azt az alakot, a melyet az intézmény megalapításakor tervezőik eléjük tűztek: hogy az erdélyi nemesség és magyarság történetének és az erdélyi irodalom és tudományosság multjának letéteményesei legyenek.

A nagy családok családi levéltárai és gyűjteményei ebben az évben ajándék- és örök letétképpen kerülván a múzeumi könyvtárba, a régi és bizony feledésbe menő tradiczió elevenedett meg, de ez a gondolat ma még szélesebb körben is kezd hatni, midőn könyvtárunk egymás után fogadja el és kéri be a kisebb családok leveles ládáit és leveles tarisznyáit. Így ebben az évben a benzédi Pap, a malomfalvi Benedek, a tarcsafalvi Pálffy, az albsi Barthos, a szentimrei Balogh nemes székely családok családi leveleit szereztük meg, illetőleg kaptuk ajándékul. A pökai Sárosy kihalt székely főnemes-család iratait három helyről gyűjtöttük egybe, hogy együtt legyen az, a mit a történet együvé rendelt, de a gondatlanság szerteszórt. A gróf Bánffy György családi levéltára, mely eddig Kolozsvárt volt őrizetben, a múzeum gondozása alá került; br. Apor Gáborné, nagy-nevű elődjének, az erdélyi élet klasszikus tollú leírójának, br. Apor Péternek levelezéseit és iratait adta át és a múzeum alapító Kemény-családnak bárói ágából Kemény Pál báró malomfalvi könyvtárát aján-

dékul és a levéltárát letétül adta át könyvtárunknak; gr. Lázár Mórné a szárhegyi gr. Lázár-család meggyesfalvi levéltárát helyezte letétbe. Az adományozók sorában Kolozs vármegye közönségét nem azért említem különös hálával, mert a mi gyűjteményeinket igen értékes, újabbkori anyaggal volt szíves gyarapítani, hanem azért, mert ezzel a tényével példát adott és törvényt statuált, hogy az erdélyi vármegyék és — hozzáteszem — városok mi módon karolhatják fel a múzeumot. Persze egyik nagyon művelt és előkelő helyet elfoglaló székely város, mikor e kiselejtezett levéltárának félreteendő anyagát olcsó pénzért elvesztegette, még nem vett tudomást Kolozs vármegye közönségének hazafias elhatározásáról. De a múzeum könyvtára intézkedett, hogy ebből az elkótyavetyélt anyagból, a mi megmenthető, megmentessék. A mentés közös erővel ment, mert az illető város a múzeum mozgolódására figyelmessé lett és mi előttünk válogattatta vissza, a mit kidobált, mert nem tudta, mit kell kivonni és mit kell benne hagyni a levéltárban és többet fizetett a visszaválogatásáért, mint a mit az egészért kapott. A könyvtár így másodkézből tudott csak válogatni, de még mindig tudott hasznavehető anyagot megmenteni, azt azonban pénzen váltotta magához.

A levéltár anyagának ilyen nagy méretű és nagy értékű gyarapodása új időszak kezdetét jelentheti, a levéltárnak olyan irányú fejlődését, a mely a történeti szerepet játszott családok és nemzetségek levéltáraival egy erdélyi nemzetségi levéltár kialakulására vezethet. Könyvtárunkban a régi nagy alapítók és a nagy gyűjtők munkájának eredményeként ennek a levéltárnak igazán becses alapja volt, mely most a tavalyi adományok révén tekintélyessé és annál vonzóbbá is lett. A fejlődés útján megállani nem volna jó, folytonos munkával és fokozatos figyelemmel leszünk azon, hogy ezt a gondolatot meg is valósítsuk.

A kéziratár gyarapodása a régi évekéhez képest az idén nagyon jelentékeny, de a levéltári és nyomtatványi osztályokéhoz mérve nem túlságos. Itt és ott az anyag bősége mellett annak belső értéke is kiváló. Kéziratárunk régi anyagához viszonyítva új szerzeményeinket, különösebb jelentőségű darabról nem tehetek említést. Inkább a kerektek teltek, mint hogy egyes kiváló darabok jöttek volna be.

Már a nyomtatványok anyaga megint igen szép és igen értékes. Régi Magyar Könyvtárunkba 22 művet soroltunk be, közöttük a Turóczi-krónikának brünni kiadását, mely eddig hiányzott és a mely egy levél hián teljesen ép, közelkorú kötésben. a czimképpel együtt és széles margós példányban vásárlás útján jutott birtokunkba. Dr. Gergely Sámuel úr adományából egy régi, XVIII. sz. papi könyvtárt kaptunk; Hangay Oktáv úr ajándékából egy egészen új gyűjteményt, mely a pángermán eszme érdekében megindult agitáczióknak és polemiának szinte teljes anyagát öleli fel. Az adományozó e mozgalomnak magyar részről éles szemű bírálója és törhetetlen hűségű

krónikása levén, gyűjteménye a maga nemében teljesnek mondható és e kérdésnek történeti okmány- vagy irattára gyanánt tekinthető. A Kolozsvári Nemzeti Kaszinó hírlapjainak szép sorozatával, Makray László úr néhai Torma Zsófia könyvtárának maradványával, Szádeczky Lajos úr nagyobb könyvadományával és báró Kemény Pál úr, mint már fentebb említettem, malomfalvi könyvtárának nagyobb és régebbi irodalmi műveket magába foglaló felével ajándékozták meg könyvtárunkat. Ezeket a nagyobb ajándékokat főlelítve, mellékelt jegyzékünk szerint még számosan gazdagították adományaikkal könyvtárunkat és így lehetővé tették, hogy ez évi működésünket kiválóan gazdag eredménnyel zárhassuk le. Ha a sorban az utolsó helyen emlitem meg Ajtai K. Albert úr ajándékát, azért teszem, mert ezzel egy késő kötelesség lerovását kapcsolom össze. Erdélynek az utóbbi évtizedekben volt egy kedves krónikása, ki hírlapjaiban és könyveiben azt a feladatot végezte és azt a tradíciót folytatta, a melyre az Erdélyi Múzeum-Egylet alapított: a honismeret terjesztését. K. Papp Miklós a mult évszázad hetvenes éveiben egymaga többet tett az erdélyi történet forrásainak felkutatására és megnyitására, mint kortársai — szinte azt mondhatnám — együttvéve. K. Papp Miklós gyűjteményei az idén jutottak a könyvtár birtokába Ajtai K. Albert úr áldozatkészségéből. Így az a cél, a melyet szolgált, a törekvés, melyet képviselt, most holta után és saját gyűjteményei által tovább is az ő nevéhez fűzve, méltó örökös kezében éli túl őt és hirdeti rajongó szeretetét és hasznos szolgálatait. S ha már a multban járunk, említsük meg, hogy a könyvtár régebben nyert, de még be nem kebelezett anyaga is most került beosztásra, a Kemény Sámuel gróf gyászjelentéseiből 20 darab kéziratot gyászlevél és br. Radák Ádámné adományából 1731 vegyes nyomtatvány.

Ime, t. közgyűlés, ez a társadalom hozzájárulása. A miénk ezzel szemben nagyon kevés. 126 műnek 332 kötetét, illetőleg részét vásároltuk mi magunk. Azaz ennyi az, a mi tőlünk tellett. Tavalyi jelentésemben bővebben fejtegettem, hogy ez az árva szegénység mit jelent a gyűjtemény életében. Most tehát erre nem térek ki, de a helyett föl kell vetnem a kérdést: haladhat-e könyvtárunk ezen a rögzös úton, betölti-e hivatását szegénységének ilyen meztelen és kendőzhetetlen állapotában? Ezelőtt két évvel kifejtettem, hogy a múzeumi könyvtár tíz év alatt az egyetemi mögött messze elmaradt. Nem a számszerű adatok leptek meg, hanem az a tanulság, a mely ebben a tényben benne van. A két könyvtár két irányban volna fejlesztendő; az egyetemet a nemzetközi tudományosság gyűjtő helyévé kell tenni, a múzeumit a nemzeti tudományosság és mult fókuszává. De lehet-e ott cél tudatos munkásságról szó, a hol a pénzbeli erő hiányzik? Fejleszthetjük-e a múzeumi könyvtárt úgy, hogy az a maga nagy feladatát betöltse, ha nincs rá módunk; tudjuk-e a mi jó és áldozatokra kész társadalmunk igényeit méltóan szolgálni, ha nem viszonzhatjuk azt a

figyelmet, azt a támogatást, a melylyel találkoztunk az idén is öntudatos és célunkhoz mért munkássággal? Kérdések s bennök van a felelet is. Itt van az ideje annak, hogy a könyvtár elfoglalja régi helyét az egyesület háztartásában, hogy a könyvtárral együtt a többi gyűjtemény is megfelelő javadalmazásban részesüljön. Ha a magunk ereje nem elég: erők forrásait kell felfedezni, a múzeum hatását ki kell vinni a nagyközönségnek sokkal szélesebb rétegei közé, a múzeum jelentőségét meg kell magyarázni az egész magyar földnek és támogatást kell kérni a közoktatásügyi kormánytól. Mert a múzeum élő tanuja a multnak, erőforrása a jövődönnek, ébresztője a hazafias lelkesedésnek és tárháza a kegyeletnek. Erkölcsi és anyagi erők, vagyon és érték, eszmény és erkölcs lakoznak a múzeumok falain belül. A mi nemzeti életünk nem olyan gazdg, hogy ezek nélkül el lehetne.

Ha nem volt módunk, hogy a könyvtárat öntudatosan gyarapíthassuk, a felmerülő emlékeket megmentendő, magunkhoz válthassuk: módunkba volt és ezt szívesebben vállom be az, hogy a könyvtár belső munkájában nagy és régóta hiányt pótló munkákat folytassunk és indítsunk meg. A könyvtári olvasóterem elé ruhatárat állítottunk és az olvasóterem szellőztető készüléket megcsináltattuk úgy, hogy e két intézkedés által lehetővé vált az olvasóterem nyitási idejének meghosszabbítása és naponkint 8 órán keresztül való nyitvatartása. Az anyag belső rendezését folytatva kiválogattuk és felállítottuk az apró nyomtatványok csoportját. De ez a munka az egész vonalon még nincs befejezve. A hátralékos kölcsönzések behajtását is szorgalmaztuk. Nem sokára részletes kimutatásban fogom feltüntetni a felmerült eredményeket. Megindítottuk a kézírattár és a levéltár rendezését és feldolgozását. A közoktatásügyi Minister úr a mult év végén kegyes volt e munka végzésére egy kiváló szakember berendelését engedélyezni. Dr. Veress Endre, a dévai áll. főreáliskola tanára, az ismert történetbúvár és író 1903. őszén kezdette meg itteni működését és oly eredménnyel dolgozik, hogy ma már a levéltár keretei meg vannak állapítva, az anyag ezek szerint el van választva és az egyes csoportokon belül a rendezés is megindult. Erre a munkára, főként erre a munkáskézre égetően nagy szükség volt. Mert a kéziratok és okleveles osztálynak soha sem volt szakszerű gondozója. Kutatója és kihasználója azonban annál több és igen kevés volt az, a ki szenvedélylyel és rátermettséggel forgott volna abban a nagyon értékes gyűjteményben. Az egész anyag nyilvántartását célzó levéltári rendszert is megállapítottuk, a megfelelő katalógus-szekerényt is megkaptuk és most már csak idő és segítő kéz kell hozzá, hogy az egész levéltár és kézírattár rendezve legyen.

Könyvtárunk kifele is törekedett hatni. A petrosényi polgári olvasókörnök kettős példányaiból egy nagyobb gyűjteményt juttatott, a régészeti osztálynak átengedte szakbeli irodalmának duplumait, a szegedi Somogyi-könyvtárral és a pápai ev. ref. főgimnázium könyv-

tárával alkalmi cserét kötött, mindez az igazgató-választmány beleegyezésével. Tudományos összeköttetéseit megtartotta, sőt gyarapította, kifelé ma igen élénk kölcsönzési forgalmunk van és idehaza úgy az olvasóterem látogatása, mint könyvtárunk használata tekintetében is, jelentékeny haladás mutatkozik. A kölcsönzési forgalom és a látogatás statisztikája, melyet mellékletül adok, igazolja ez állításomat.

Van még egy kérdés, a melyet meg kell érintenem. A sajtóügyi köteles példányoknak maig függőben levő ügyét értem. Az erdélyrészi két főügyészség területén gyűjtött sajtóügyi köteles példányok beszolgáltatása és átvétele teljesen rendben van, rendben van a budapesti kir. főügyészség területéről való anyag átvétele is, de ez az utóbbi nem kizárólagos tulajdonunk, tehát nem rendelkezhetünk vele. Ily módon most már az 1898—1902. évek sajtóügyi példányai várnak elosztásra és feldolgozásra. A kérdés az osztályos budai könyvtár-egyesület magatartásán határozódik, az a megosztozás alapját tevő elvek megállapításában eddig még nem foglalt állást. Így az 5 év anyaga ma is javarészában érintetlen, csupán azok a lapok vannak feldolgozva, melyekre a mi jogunk kifogás alá nem eshetik.

A könyvtár jövője fejlődése elé mindezek alapján nagy várakozással nézhetünk. Van reményünk, hogy a közoktatásügyi kormány a könyvtári épület felépítésében még ez év folyamán döntő elhatározásra jut; van reményünk, hogy a fokozott munkához a kellő személyzetet rövid időn biztosítani tudjuk; van reményünk, hogy a közönség azzal a szeretettel fog bennünket támogatni, a melynek fényes eredményéről éppen ebben a jelentésben számoltam be. Ha azonban arra gondolok: lesz-e reményünk arra, hogy a könyvtár anyagi javadalmaszítás tekintetében kulturális fontosságához és eddigi szolgáltatásához mértén el lesz-e látva? akkor bizony — őszintén szólva — nincs másban reményem, mint a jó Istenben, a ki örökös felettünk és nemzeti intézményeink felett. Erős alap ez minden körülmények között erős hitű embernek.

A mellékletekben bemutatom 1. a könyvtár gyarapodásáról szóló összefoglaló kimutatást, 2. az ajándékozókról szóló részletes kimutatást, 3. a csereviszony alapján nyert anyagról szóló kimutatást, 4. az egyesített könyvtárak kölcsönzési és olvasótermi forgalmáról szóló kimutatást és végül 5. az olvasóterem látogatásáról hozott határozatokat.

Beszámolóm nem volna teljes, ha megfedekezném azokról, kiknek a múzeum ez évi gazdag aratását köszöni. Legelső sorban munkatársaimról. Ők dolgoz és gondos sáfárai a mi anyagunknak, a végzett munka után méltán remélhetik a közgyűlés előtt kifejezendő elismerésemet. Szívesen adom, örömmel teszem, mert igen jól tudom, hogy az új életre kelő eszményi törekvésben fiatal szívöknek és tapasztalt munkájoknak egyaránt nagy része van.

Hálával kell megemlékeznem azokról, kikkel hivatalos érintkezéseim révén mint a múzeumi könyvtárnak igazi jóakaróival megismerkedtem és a kiket szinte a könyvtár külső munkatársainak kell tekintenem. Nevöket nem írom le, mert szerénységök tiszteletben tartásával is tartozom nekik.

Hálával emlékezem meg adakozó és támogató jóakaróinkról és itt is kifejezem nyilvánosan és ünnepi szívvel, hogy áldozatkészségök és hazafias fölbuzdulásuk a legbecsesebb gyarapodások egyike, a mely bennünket ebben az évben ért.

Végül hálával emlékezem meg a tud.-egyetem tekintetes tanácsáról és rectorairól s a kultusministeriumról. Ha tehettem valamit ebben az évben és ha valamit tehetett a könyvtár: csak az ő érdemökből tehattuk, mert bizony a múzeumi javadalom terhére és személyzetével a vázolt intenzívus tevékenység és berendezkedés vagy a lehetetlenség körébe, a kivárhatatlanság terminusára odázódott volna el. Ez az egy év is meggyőzhet minden kesergőt arról, hogy az egyetemmel való kapcsolat volt az egyetlen biztosíték a könyvtár tovább fejlesztésére és fölvirágztatására.

Kérem jelentésem tudomásul vételét.

Teljes kimutatás az Erdélyi Múzeum-egylet könyvtárának gyarapodásáról az 1903. évben.

A) A nyomtatványi osztályban:

Vétel	126 mű	332 köt.
Ajándék	3553 »	5660 »
Csere a) az orvos-term.-tud. szakoszt. részéről	23 »	95 »
b) a bölc-, nyelv- és tört.-szakoszt. részéről	1 »	25 »
c) alkalmi csere	19 »	42 »
Köteles példány	157 »	736 »
Összes gyarapodás	3879 mű	6890 köt.
Az egész gyarapodásban duplum	667 mű	1112 köt. tehát
marad a tiszta gyarapodás	3212 »	5778 »
Összesen	3879 mű	6890 köt.
Az egész gyarapodásból a RMK. gyarapodása	22 mű	22 köt., ebből
duplum	3 »	3 »
A RMK. tiszta gyarapodása	19 mű	19 köt.

B) A kéziratárban:

Vétel	6 mű	6 köt.
Ajándék	133 »	160 »
Összes gyarapodás	139 mű	166 köt.

C) A levéltárban:

Vétel	59 darab.
Ajándék	985 »
Összesen	1044 darab.

A kolozsvári m. kir. Tudomány-egyetem és Erdélyi Múzeum-egylet könyvtárának használata 1903-ban.

H ó n a p	Házi használatra kivett művek		Az olvasóteremben használt művek	
	Hány mű	Hány darab	Hány mű	Hány darab
Januáriu s	453	507	1006	1359
Februáriu s	402	479	1112	1502
Márcziu s	321	395	1447	1788
Áprili s	307	412	810	1175
Május	275	381	720	1084
Júniu s	239	354	579	898
Szeptember	375	465	2857	3658
Október	536	627	4329	4957
November	825	926	4773	5864
Décember	693	784	3101	3718
Összesen :	4426	5330	20734	26003

**A MÚZEUMOK ÉS KÖNYVTÁRAK
ORSZ. FŐFELÜGYELŐSÉGÉNEK NEGYEDIK
KÖNYVTÁRNOKI SZAKTANFOLYAMA.**

A múzeumok és könyvtárak orsz. főfelügyelősége által f. évi július hó első felében a M. Nemz. Múzeum Széchényi orsz. könyvtárában rendezett negyedik könyvtárnoki szaktanfolyam a szakemberek oly élénk érdeklődése mellett folyt le, mely mindennél jobban igazolja a főfelügyelőség által meghonosított intézménynek népszerűségét és gyakorlati szükségességét.

A főfelügyelőség részéről meghívott és segélyezett tíz hallgató közül kilencz azon vidéki szakemberek sorából került ki, a kik vidéki nyilvános könyvtárak vezetésével vannak megbízva, egynek pedig ilyen megbízatásra közeli kilátása van. E rendes hallgatók névsora a következő:

1. *Alapi Gyula* Komárom vármegye levéltárnoka és könyvtárnoka,

2. *Bodnár János* nagyvárad i tanító, a Szigligeti-társaság nép-könyvtárának öre,

3. *Bölcskei Lajos* szabadkai főgimn. tanár, az ottani köz-könyvtár öre,
4. *Frenyó Lajos* eperjesi főgimn. tanár, a kollégium könyvtárnoka,
5. *Dr. Gyöngyösy László* bártfai főgimn. tanár,
6. *Haugh Béla* szegzárdi főgimn. tanár, a tolna-vármegyei múzeum öre,
7. *Miklószy Ferencz* nyitrai főgimn. tanár, a vármegyei múzeum öre,
8. *Milleker Bódog* a verseczi városi múzeum öre és a községi tanintézetek könyvtárnoka,
9. *Naményi Lajos* az aradi Kölcsey-egyesület könyvtárának öre.
10. *Simon Géza* máramarosszigeti főgimn. tanár, az ev. ref. liceum könyvtárnoka.

Ezeken kívül az önkéntesen jelentkezők közül a részvételre engedélyt nyertek:

1. *Cserzy Mihály* (Homok) hirlapíró Szegedről,
2. *Dömökös László* hirlapíró Szegedről,
3. *Horváth Janka* okl. polg. isk. tanítónő Budapestről,
4. *Krehnyay Béla* hirlapíró Budapestről,
5. *Móricz Bálint Dezső* bölcsészethallgató Budapestről,
6. *Dr. Pekár Károly* lőcsei főreáliskolai tanár,
7. *Péternell József* kassai jogakadémiai hely. könyvtártiszt,
8. *Simonyi Béla* ujvidéki főgimn. tanár,
9. *Székely Dávid* könyvkereskedő Budapestről.

Az előadások tárgyai a következők voltak:

I. Paleografia és a kéziratok kezelése; előadta 16 órában dr. *Fejérpataky László* egyetemi ny. r. tanár, a M. Nemz. Múzeum Széchényi orsz. könyvtárának igazgatója, múzeumi és könyvtári orsz. felügyelő.

1—2. A palaeografia a könyvtári szolgálatban. Az írás anyaga és eszközei, különösen a pergamen és a papíros.

3. Irott könyvek formája.

4—5. Az írás fejlődése a középkor elejétől az ujkorig.

6. Kormeghatározási gyakorlatok az írás alapján.

7—8. A középkori szórővidítések rendszere.

9. Gyakorlatok a rövidítések megoldására.

10—11. Kortani alapismeretek.

12. Középkori keltezesek megoldása. Kortani segédkönyvek.

13—14. Középkori kéziratok. (A Korvina, magyar vonatkozású kódexek.) Kódexek leírása. Nyomatott katalógusok.

15—16. Oklevelek és ujkori kéziratok lajstromozása. Kezelésüknek és megóvásuknak módja.

II. Elméleti és gyakorlati könyvtári ismeretek; előadták: a) dr. *Esztegár László* m. nemz. múzeumi ör, b) *Varjú Elemér* m. nemz. múzeumi segédőr összesen 30 órában.

- a) 1. A bibliografia és a könyvtárak.
2—3. Bibliografiai rendszerek.
4—5. Könyvtári szakczimtárak.
6—7. A külföldi bibliografiai irodalom ismertetése.
8—9. A magyar bibliografiai irodalom ismertetése.
10. A köteles példányokról szóló törvény és végrehajtása.
11. Modern nemzetközi bibliografiai mozgalmak.
12. Az irodalmi levelek gyűjtése és könyvtári feldolgozása.
- b) 1—2. A könyvtárak célja, nemei. A könyvtárügy története külföldön és hazánkban. Hires könyvgyűjtők és könyvtáralapítók.
3—4. Könyvtárápületek és berendezésük.
5—6. Könyvtárak alapítása, gyarapítása és kezelése.
7—8. A könyvtári forgalom szabályozása. Használat, kölcsönzés.
9—10. A könyvtárak fenntartása. Könyvtisztítás, javítás és kötés.
11—12. A könyvnyomtatás történetének rövid áttekintése.
13—14. Ősnyomtatványok, könyvészeti ritkaságok, különösségek, különleges gyűjtemények a könyvtárakban s ezek kezelése.
15—16. A könyvnyomtatás története hazánkban. A régi magyar könyvtár.
17—18. A grafikai művészetek; a könyvillusztráció. Műlapok kezelése és katalogizálása.
- Az előadások július 4-ikén kezdődtek és 14-ikén értek véget, mely idő alatt a hallgatók az előadók vezetése alatt megtekintették az egyetemet, a műegyetemet, a képviselőház, az iparművészeti múzeum és a kereskedelmi és iparkamara könyvtárait is, továbbá az országos levéltárat, mindenütt az illetékes tisztviselők szíves és tanulságos kalauzolása mellett. A M. T. Akadémia könyvtárának megtekintése sajnálatra a könyvtári hivatal részéről felmerült akadályokba ütközött. A Széchényi orsz. könyvtár a tanfolyam egész tartama alatt különböző gyakorlatok céljából a hallgatók rendelkezésére állott. A tanfolyamban részt vett szakemberek az előadások hallgatásáról hivatalos bizonyítványt kaptak.

• Az előadók úgy előadásaikban, mint a résztvevőkkel való magán érintkezéseikben, ezuttal is iparkodtak a hazai könyvtárnokok között örvendetesen ébredező kartársi szellem és könyvtárügyi közvélemény fejlesztését előmozdítani, s az ez irányú törekvések remélhető üdvös hatásait a tanfolyamokat rendező orsz. főfelügyelőség működésének legbecsesebb eredményei közé sorolhatja.

A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter dr. *Fejérpataky Lászlónak*, a Magyar Nemz. Múzeum könyvtári osztálya igazgatójának, a könyvtári szaktanfolyamok szervezése és rendezése terén immár negyed ízben kifejtett lelkes ügybuzgóságáért, elismerését fejezte ki. (Budapesti Közlöny 1904. aug. 23. 192. sz.)

SZAKIRODALOM.

Magyar írók álnevei a multban és jelenben. Összegyűjtötte *Székely Dávid*. Az első rész különnyomat a »Corvina« 1903. és 1904. évi számaiból. Budapest, 1904. Pallas részv.-társ. kny. Kiadja Szilágyi Béla. 8-r. 71 l. Ára 1 korona 50 fillér.

Uttörő munka ez az előttünk fekvő kis füzet. A minnek csak szerét ejtette, összegyűjtötte Székely Dávid, hogy nyitját adja a magyar írók álneveinek. Kisérletek történtek már e téren. Leginkább figyelmet érdemel Porzolt Kálmán cikke a »Figyelő«-ben, mit a gyűjtő ezuttal fel is használt. Forrásképen felhasználta Szinnyei József »Magyar írók élete és munkái« korszakalkotó művét is, feldolgozva az egyes életrajzok végén jelzett álneveket. Fölötte kár, hogy nem terjeszkedett ki az írók használta jegyekre is. Szinnyei ezekről is megemlékezik és így a munka nem is lett volna oly fáradságos. Ellenben nem ismeri a gyűjtő Szinnyei József repertoriumának második kötetében megjelent álnevek java részét, a mi szintén becses anyagot nyújtott volna munkájához. Mellőzve látjuk a tudományos irodalom munkásainak álneveit. A »Budapesti Szemle«, »Századok«, »Turul«, »Archeologiai Értesítő«, »Archeologiai Közlemények« álneveinek semmi nyoma. Hiányzanak a színműirodalom íróinak és fordítóinak álnevei. Pl. a »Kunok« szövegírójáról Hegyaljiról nem találjuk felemlítve kilétét?

De vannak más hibák is. Mátray Gábornak álneveként említi a Rothknepf nevet, holott ez mint tudjuk családi neve volt. Pajor István álneveként Csalonyait sorolja fel, holott ez írónk Csalomjait használta versei, javításai alatt. De az élő írók álneveinek sem találjuk teljes sorozatát. Így pl. Sas Edénél kimaradt Katóka asszony, Tábori Róbertnél Semper Idem, Columbus, Tucsek Annánál Radnay Róza, Thaly Kálmánnál Bujdosó Bálint, Lyka Károlynál Számadó János. Pedig ezen könnyen segíthetett volna, ha kérdő lapokat küld szét az írókhoz. A mű érdekében készséggel állították volna össze álneveiket. Itt-ott sajtóhibák nyomát találjuk: Silberstein Adolfnál Eötvös-t ír, Ötvös helyett stb.

Viszont egyes írókról, mint Arany Jánosról, Petőfi Sándorról és másokról teljes sorozatot nyujt. De az összegyűjtöttekről kár volt meg nem jelölni, hogy ez álneveket az egyes írók, mely lapban, folyóiratban, vagy könyv címlapján használták. Csak így lett volna igazán értékes e kis füzet.

De azért ne tagadjuk meg Székely Dávidtól annak elismerését, hogy e füzet kiadásával is szolgálatot tett irodalmunknak.

Naményi Lajos.

A társadalomtudományi társaság Pulszky Ágost-könyvtárának betürendes katalógusa. Budapest, 1903, 111 l. 8-r.

Hazánk nagy jogtudósának, a nemrég elhunyt Pulszky Ágostnak, gazdag társadalomtudományi és jogi könyvtárát özvegy Pulszky Ágostné a társadalomtudományi társaságnak ajándékozta. A társadalomtudományi társaság első elnökének e becses ereklyéjét nem csak kegyelettel őrzi, hanem gondoskodott arról is, hogy az abban összegyűjtött szakmunkák a közhasználatnak átadassanak. E célból azt a budapesti kereskedelmi és iparkamara nyilvános könyvtárában helyezte el s betürendes katalógusát kinyomatta.

A néhány száz kötetet kitevő könyvtár állományát túlnyomóan jogi és társadalomtudományi szakmunkák teszik, vannak azonban benne történelmi, nyelvészeti stb. művek is. A katalógus betürendben tünteti fel a munkákat, címükön kívül a nyomtatás helyét, a könyvnyomtató nevét, az évszámot, a lapszámot és a munka alakját is ismertetve. Megkönnyíti használatát, hogy utalócímekkel is el van látva, a mi különösen fordításoknál nagyon czélszerű, mert az író nevéen kívül a fordító neve alatt is megtaláljuk a könyvet. A katalógus czéljának teljesen megfelel, mert egy kisebb terjedelmű szakkönyvtár ismertetését czélozza, mely anyagának csekély mennyiségénél fogva nem követeli meg a szakok szerinti beosztást, de nem is engedné meg azt, mert, a mint előrebocsátottuk, túlnyomóan társadalomtudományi könyvtár, más szakok kevésbé vannak benne képviselve.

A katalógusból elmaradt szak és számjelzések arra engednek következtetni, hogy a könyvtár felállítása megegyezik a katalógus berendezésével, azaz hiányzanak belőle a szakok; ez a könyvtár terjedelme és szakjellege alapján teljesen indokolt is. A könyvtár az átadás idején teljesen modern társadalomtudományi szakkönyvtár volt, a mint azt a társadalomtudományok lelkes mívelője, Pulszky Ágoston, a saját szükségleteinek megfelelően összegyűjtötte. A társadalomtudományi társaság úgy teszi örökemléküvé a legméltóbban első elnökének nevét, ha e könyvtár gyarapításával annak modern színvonalát állandóan fentartani törekszik. Igaz, hogy a társadalomtudományi irodalom a legújabb kor terméke s alkotásai olyan arányban gyarapszanak, hogy azok

beszerzése nagy anyagi áldozatokat kíván; de a társadalomtudományi társaságnak kötelessége módot találni arra, hogy mindezeket beszerezze s ezzel egy olyan könyvtárt teremtsen, melyben ne csupán a szaktudós találjon anyagot munkálkodásához, hanem a melyben a hazai intelligencia is biztos tájékozódást szerezhessen a társadalomtudomány legújabb vívmányairól. Bizunk a társadalomtudományi társaság életrevalóságában, hogy e célt nem fogja szem elől téveszteni. A könyvtár különben nyilvános, s nem csupán a társadalomtudományi társaság tagjai, de mások is használhatják. A katalógus dr. Szabó Ervin műve, kinek e téren való szakmunkássága már ismeretes. G. A.

1. **Bücher Karl:** *Der deutsche Buchhandel und die Wissenschaft. Denkschrift im Auftrage des Akademischen Schutzvereins verfasst. Dritte vermehrte und verbesserte Auflage.* Leipzig, 1904. B. G. Teubner. 8°. XII, 2, 364 l. Ara vászon borítékban 3 M.

2. **Trübner Karl:** *Wissenschaft und Buchhandel. Zur Abwehr. Denkschrift der deutschen Verlegerkammer unter Mitwirkung ihres derzeitigen Vorsitzenden Dr. Gustav Fischer in Jena.* Jena, 1903. Gustav Fischer. 8°, III, 128 l. Ára 0'80 M.

E czímben leirt két munka nagy jelentőségű kulturális harc emléke, mely Németország könyvkereskedelmi viszonyai körül zajlott le a közel multban, anélkül, hogy végleges eredményre vezetett volna. Minthogy könyvkereskedelmünk, a némettel sok tekintetben kapcsolatos, nem lesz fölösleges kissé tüzetesebben foglalkozni e küzdelemmel annál is inkább, mert utjabban hazánkban is mutatkozik egy-egy, a németországi vita folyamán fölismert kóros jelenleg.

Bücher Károlynak, a lipcsei egyetem híres professzorának kiváló dolgozata, mely rövid félév alatt három kiadást is ért, az »Akadémiai védegyelet« megbizásából készült. Ez az egyesület *Woch A.* akkori lipcsei egyetemi rektor kezdeményezésére 1903 április 14-én alakult meg a német főiskolai tanárok eisenachi kongresszusán s azt tűzte ki célul maga elé, hogy a könyvkiadók és kereskedők ringmozgalmai folytán megromlott német könyvkereskedelmi viszonyokat hathatósan orvosolják s hogy egyszerűsmind a német tudományos világnak szellemi termékei áruba bocsátása körül döntő befolyást szerezzenek.

Bücher kitünően megírt röpiratában első sorban a könyvvasárlóknak járó árendemény indokolatlan megszorításával foglalkozik, mert szerinte ezzel mérték a legnehezebb csapást a tudományos világra. Ismeretes, hogy a könyvek bolti árából kétféle árleengedést nyújtanak; az egyiket a kiadók adják a könyvkereskedőknek, a másikat ez utóbbiak rendes vásárló közönségüknek. A vásárlók rabattja akkor keletkezett, a mikor még az egyes könyvkiadók maguk voltak a könyvkereskedők s a vásárok

alkalmával csere útján ívet iv ellenében szereztek be egymás kiadványaiból. Ha tehát egyik vagy másik jutányosabban állította elő a maga kiadványait, úgy természetesen a másét is olcsóbban adhatta. A könyvvarusok azonban csakhamar készpénzen vették a kiadványokat, különféle százaléknyi, de rendszeren $33\frac{1}{3}$ vagy 25% -os árengedménnyel. Ámde a vásárlók rabattját továbbra is fentartották; eltörlésére hasztalan törekedtek az 1802/4. és 1847/48. években. Ellenkezőleg jelentősége folyton emelkedett. Nemcsak készpénzfizetésnél s nagyobb rendelkezéseknél engedélyezték a rabatot, hanem számlára vett s egyes köteteknél is. Az árengedmény Berlinben a század 50-es éveiben $20-25\%$ -ra rúgott, de némely üzletben $33\frac{1}{3}\%$ -ra is emelkedett. Egyöntetűség a német könyvkereskedésben ebből a szempontból nem volt. Néhol az engedményt csupán a vevő felszólítására adták meg, vagy ha a számla bizonyos összegre rúgott. Ha a vidéki kereskedők az engedményt megtagadták, a vevő berlini vagy lipcei czégektől is beszerezhetette szükségleteit s ilyenkor $15-20\%$ -kal jutányosabban vásárolhatóit. Ez az állapot még a múlt század 80-es éveiben is fennállott, a min nem kell csodálkoznunk, ha tekintetbe vesszük, hogy a könyvkereskedő mily nagy előnyben van a többi viszontelárusítóval szemben, a kiknél pedig szintén szokásos az árengedményezés. A könyvkiadók által viszontelárusítóknak engedélyezett rabatt u. i. $25-50\%$ közt ingadozik, a mi a többi kiskereskedőnél szokásos számítás szerint, $33\frac{1}{3}-100\%$ -os bruto nyereséget jelent. Ily magas százaléku bruto jövedelmet csupán az üveg- és porcellán kereskedő közelít meg némileg; csakhogy ezeknél az árúk törekenységét is figyelembe kellene vennünk, a mi jelentékenyen apasztja a nyers bevétel összegét. Nem szabad továbbá figyelmen kívül hagynunk a többi kereskedelmi ágak négyzerte rosszabb hitelviszonyait s továbbá azt a körülményt, hogy míg a többi kereskedő bevételével arányos munkát végez, addig a könyvvarus ép annyit fárad, ha egy 1 márkás röpiratot, vagy egy 8 márkás Baedekert ad el, de keresete az első esetben 33 pfenniget, utóbbi esetben azonban 3 márká 20 fillért teszen ki. Erősen a könyvvarus javára billenti a mérleget még az is, hogy a kiadó ugyanakkora hasznot engedélyez neki, akár 10, akár 10,000 márkáért vesz tőle évenként, hacsak nem parti-árúkról van szó.

Mindazonáltal a német könyvkereskedők börzeegyesülete sehogy sem tudott belenyugodni a vevők árengedményébe s 1882 óta folyton korlátozta, bojkottal fenyegetve azokat a kiadókat és viszonteladókat, a kik rendeleteinek ellenszegülni merészelnének. Így sikerült a vásárlók árengedményét előbb 10, majd 5, végül 2% -ra szorítani, a nyilvános könyvtárakét pedig, csekély kivétellel, 5% -ban megállapítani. Mindazok a könyvkereskedők, a

kik magasabb %₀-ú árengedményt adnak, vagy a börzeegyesülettől megszbott száztólít vevőiknek önkényt felajánlják, esetleg nyíltan hirdetik: tiszteségtelen versenyzőknek (Schleuderer) tekintetnek s vagy pénzbírsággal sujtatnak, vagy az egyesület kebeléből kizáratnak. E kizárás eredményei, hogy a kiadók az árkedvezményt a sujtottaktól megvonják s az egyesület úgy hivatalos lapját, mint egyéb segédeszközeit megtagadja tőlük. Az esetleges visszaélésekről a börzeegyesület elnöksége a konkurrens könyváru-sok följelentéseiből értesül, a kiket minden nemesebb érzést sértő módon bátorít a kémkedés és besugás áldatlan munkájára. Hogy pedig a vásárló közönség ne tájékozódhassék a könyvkereskedők beszerzési viszonyairól, 1901 deczember hava óta a nyilvánoságtól elvonták a Börsenblattot, a mi teljesen önkényes, a jelenlegi viszonyokkal ellentétes eljárás: hiszen számtalan egyéb, detail árúczikk nagybani áráról napnap után felvilágosítanak a hirlapok idevágó rovatai!

S mind e drákói, a mai ipari és kereskedelmi szabadsággal össze nem férő intézkedések egy szervezetében jórészt elavult testületnek: a sortiment-könyvkereskedésnek állítólagos javára szolgálnak. De hogy a dolog nem így áll: azt *Bücher* fényesen beigazolja. Állításai és következtetései gazdag adatgyűjteményen nyugosznak, melyeket nagyrészt »kézirát gyanánt« nyomtatott könyvekből, »bizalmas« körlevelekből, sőt az eltitkolt Börsenblattból is merített. A sortiment kereskedők anyagi bajai ezek szerint nem a vevők árengedményében, hanem az üzletek egészen elszaporodásában s minden irodalmi ágat felölelő munkakörében gyökereznek. Ha a német birodalom hivatalos népszámlálási eredményeit tekintjük, azt tapasztaljuk, hogy míg 1875-ben a könyv- és zeneműkereskedések száma 3220-ra rúgott, melyek 10,590 embert foglalkoztattak, 1882-ben 4426-ra emelkedett 14,481 munkaerővel, 1895-ben pedig 8425-re, 24,692 főnyi személyzettel. Százalékban kifejezve, 1875 és 1882 közt az üzletek 37·4⁰/₀-kal s a személyzet 36·7⁰/₀-kal emelkedtek, holott a lakosság szaporodása csupán 7·5⁰/₀-ot tett ki; 1882 és 1895 közt pedig az üzletek 90·3⁰/₀-kal, a személyzet 70·5⁰/₀ s a lakosság 13·7⁰/₀-kal növekedtek. Az első korszakban tehát ötszörte, a másodikban meg épen hétszer erősebb volt a könyvkereskedések gyarapodása, mint a szó legszélesebb értelmében vett vásárló közönségé. Ha pedig üzemberendezésük szempontjából vizsgáljuk a szaporodást, azt tapasztaljuk, hogy épen az inczi-finczi üzletecskék, melyek csak egy személyt, a gazdát foglalkoztatnak szaporodtak ijesztő mértékben; ezek száma 1882-ben 1771 volt, 1895-ben pedig 4587, vagyis a gyarapodás kerek 159⁰/₀! Hogy a jelenlegi ringmozgalmak közt az apró-cseprő üzletek még jobban elszaporodtak, az csak természetes: hiszen a szabad verseny elfojtása, a kedvező

hitelviszonyok s a tiszta jövedelem szokatlanul magas százalékaránya (16·4⁰/₀) boldog-boldogtalant erre a pályára szabadít. A börzeegyesület — írja *Bücher* — »az által, hogy rendszabályai-val a kereskedelem legfontosabb funkciójában, az áralakulás-ban, a fogyasztó közönséggel szemben a szabad versenyt elfojtotta, míg a kiadó és könyvkereskedő közt fenntartotta, a túltömöttség baját egyre növelte s a gyöngye üzemek beláthatatlan szaporodásának nyitott utat.« A könyvesboltok ezen mesterséges szaporodása folytán persze mindinkább megoszlik a megrendelések száma s előáll az az anomália, hogy a közönségnek ugyanazon városkában 3—4 kereskedőt is elkéne tartania, holott szükségleteit egyetlen üzletből is kényelmesen fődözhetné. Hogy tehát a kis forgalom daczára is megélhessenek a könyvkereskedők, ahhoz nem sokára a teljes bolti ár sem lesz elegendő: fel kell majd emelni a könyvárúsi százalékot, a mit ismét csak a fogyasztó közönség fog megszynyleni.

Pedig a könyvek ára már most is fölötte magas Németországban, úgy a tudományos, mint a modern szépirodalom terén. Ezt néhány érdekes számadattal bizonyítja a szerző, a mit röviden mi is összefoglalunk. Ha pl. a legelterjedtebb angol, francia és német nemzetgazdasági kézikönyvek árát összehasonlítjuk, arra az eredményre jutunk, hogy a német munkák az angoloknál 43⁰/₀-kal, a francziáknál pedig 66⁰/₀-kal drágábbak. A Mühlbrecht-féle jogi bibliográfia alapján meg kiderül, hogy 1903-ban a németországi szakirodalom 23·6⁰/₀-kal drágább mint az olasz és 27¹/₂⁰/₀-kal drágább mint a francia, sőt még a hollandinál is majd 27⁰/₀-kal drágább, pedig ez utóbbinak nyelvterülete jóval szűkebb határok között mozog. Az első példánál a szótagok száma, a másodiknál az iveké volt irányadó. — Ha csak Németországot tekintjük, akkor is azt tapasztaljuk, hogy a könyvek ára rohamosan növekedett. A filozófia, theologia, jogtudomány s történelem körébe vágó irodalom pl. 1870 és 1900 közt átlag 23¹/₈⁰/₀-kal növekedett.¹

De föltéve, a mi igen valószínű, hogy mint eddig, ezentúl is növekszik a könyvek ára, kétséges, hogy a Sortiment-kereskedők mai nehézkes szervezetükkel továbbra is fentarthatják magukat az élet viharában. Az árengedmény eltörlése megakadályozta a szabad versenyt, de nem gátolhatta meg újabb, bár nem mindig helyeselhető kereskedelmi tényezők fellépését, melyek már is súlyos csapást mértek a maradi könyvkereskedőkre. Ezek első sorban a nagy árúházak, bazárok, melyek főként az ú. n. kenyér-

¹ A mi a modern szépirodalmat illeti, *Bücher* megelégszik annak egyszerű konstatálásával, hogy a jobb nevű német regényírók 1—1 munkája 6—8 márkába is kerül, míg a francziáknál az egyöntetű 3·50 frankos ár már régen általánossá vált.

kereseti cikkeket, minők az olcsó klasszikusok, ajándékművek, ifjúsági iratok, ragadták magukhoz. Veszedelemes versenyüknek mi sem állhatja útját: mert feltéve, hogy sikerülne bojkottot kierőszakolni ellenük, e nagyszabású vállalkozók egyszerűen a könyvkiadást is felvennék üzemük körébe s óriási forgalmuk révén hihetetlen olcsón szolgálnák ki vevőiket. — Egy másik veszélyes intézmény a könyvekben utazó ügynököké, melyet első sorban a vállalkozó kedvű kiadók foglalkoztatnak, a kik ily módon sózzák a közönség nyakára a népszerűsített tudomány vaskos köteteit, a terjedelmes lexiconokat s az olcsó klasszikusokat. Ez ügynökök agilitása határtalan s a sokkalta nagyobb kiadások daczára, oly meseszerű üzleti eredményeket értek el, a minőt a tehetetlen könyvkereskedők még csak nem is álmodhatnak. A lipcsei *Bibliographisches Institut* pl. 1885—1893. években közel 31 millió márkás forgalmat ért el ügynökök és *colportage* segítségével, a mi több mint 1000 kisebb kaliberű könyvesbolt ily forgalmának felel meg. S ez a veszedelem egyre jobban terjed; a részletfizetéssel dolgozó ügynökök már a tudományos irodalomra is rávetették magukat s főleg az egyetemi diákság körében hódítottak nagy klientéliát. — Ugyancsak a könyvkereskedőket károsítja meg a modern antikvariatus, mely úgy a tudományos mint a népszerűsítő irodalom termékeit, néhány hóval megjelenésük után, fölös számmal dobja a piacra, még pedig igen leszállított áron. Raktáruk részben az ügynökök által a közönségre erőltetett nagyszabású munkákból kerül ki, melyek alig néhány hó múlva a vevő fizetőképtelensége folytán az antikváriushoz vándorolnak; részben a kiadóktól óriási árleszállítással átengedett könyvekből alakul, melyeknek sokszor megvan a belső értékük, de kedvezőtlen külső körülmények folytán nem volt kelendőségük. De mindezeknél komolyabb veszedelem fenyegeti a sortiment-kereskedést a most még csak kezdetben álló hírlapi könyvkereskedések részéről. Néhány kiadó u. i. megkísérelte, hogy a hírlapok kiadóhivatalát használja fel egyes politikai, történeti vagy hazafias iratok terjesztésénél. Ily módon egy »politikai ABC-ből« több mint 20.000 példány fogyott el, míg rendes könyvárusi úton alig 10 darabnak akadt vevője. Egy ifjúsági lap kiadója ily módon 50.000 példányt adott el a kiadásában megjelent daloskönyvből, míg a könyvkereskedők alig öt ezret tudtak eladni belőle. S ez a rendszer rendkívüli fejlődésre képes. A szakirodalom nagy részét pompásan lehetne közvetíteni az illető szaklapok útján s ezt az utat már tényleg követik is egyes esetekben.

A sortiment-kereskedés helyzete tehát valóban szomorú s nem túlzás *Bücher* részéről, ha még sötétebbnek festi jövőjét. Az újabb kartellek rossz pénzügyi viszonyaikon alig segítenek, de annál többet rontanak erkölcsi tekintélyükön. Hála a börzeegye-

sület törekvéseinek, valóságos kém-rendszer fejlődött ki a könyvkereskedők testületében, az alattomos besúgások rohamosan emelkednek s az egyesület ítélő-bizottsága folyton működik, akár csak a *guillotine* a rémuralom idején. A könyvkereskedők pedig, minthogy a szabad versenynek elválták az útját, mindenféle kerülővel játszáik ki a saját »érdekük«-ben kötött trösztöket. Egy kiadó pl. az »ismeretlen jóltevő« cseléhez folyamodott, a ki 3000 márkányi adományával lehetővé tette, hogy a kevésbbé vagyonosak 25°/_o-os árengedményben részesüljenek; mások ezer számra kínálják »a felvágott, de teljesen jó karban lévő példányokat«, 20—30°/_o-kal a bolti áron alul. Hogy az eféle, sokszor vásári hangú hirdetések mennyire aláássák az egész testület tekintélyét, kereskedői hírnevét, az elképzelhető.

Ám azért a legnagyobb veszteség mégis a tudományos világot éri, úgy annak fogyasztó, mint termelő részében. A fogyasztókat, mert könyvszükségleteiket az eddiginél korlátozottabb mértékben szerezhetik be csupán, a szerzőket, mert minimális anyagi hasznuk, sőt gyakran áldozatkészségök daczára, még attól az erkölcsi diadaltól is megfosztja, hogy műveik kellőképp elterjedhessenek. S a keserűséget még fokozza az a körülmény, hogy a külföldi tudósok olcsóbban juthatnak e szellemi kincsekhez, mert hiszen a börzeegyesület ringjének csupán a birodalom határain belül van hatalma. S így előáll az az anomália, hogy a német könyvek nemcsak a külföldi könyvkereskedők boltjaiban olcsóbbak, hanem a németekben is — föltéve, hogy külföldről rendelik őket! Hogy ezt a lehetetlen állapotot a német tudományos világ nyugodtan nem tűrheti, az természetes; azért örömmel üdvözljük az »Akadémia védegyelet« megalakulását, mely hálózatát a német birodalomra, Ausztriára és Svájcra kiterjesztve, fel akarja venni a küzdelmet az igazságtalan ringmozgalmak ellenében. Kétségtelen, hogy ha tagjai többségét ugyanaz az agilis tevékenység érzete hatja át, a mely *Bücher* könyvének minden sorában lüktet, küzdelmük meddő nem marad.

»Szólj igazat s betörök a fejed«, a nép bölcsességének ezen axiomája most is valóra vált. *Bücher* sok igazságot vágott a német könyvkereskedelem szemébe, mely eddig csak a dicséret émelvítő tömjénéhez volt szokva — az egyesületi bankettekén. Nosza megindult az agitáció az érdekeltek körében s a folyóiratok, hírlapok hasábjain, de meg kisebb nagyobb röpiratokban is a viszonyválaszok egész özönét zúdították a szerző nyakába. Kifigurázták »kathedrai bölcsességét« s »rabulisztikus abszurdumait«; szemforgató Tartufe-ök módjára hangsúlyozzák az »adott szó szentségét«, mely a »titkos iratok« kézreadásával csorbát szenvedett; mindenféle személyes indokokat tulajdonítanak neki — csak érvei érdemleges czáfolatába nem bocsájtkoznak, »mert«

— mint naivul mondják — »tartalmilag megtámadhatók.« E szennyes szóáradatból alig 1—2 irat válik ki nyugodtabb hangjával s tárgyilagosabb fejtegetéseivel; ezek közül *Trübner Károly* straszburgi kiadónak hivatalos jellegű felszólalására terjeszkedünk ki csupán s azt hisszük, ezzel eleget tettünk az *audiamur et altera pars* elvének.

Trübner emlékirata sok figyelemre méltót tartalmaz, de a mint már *Paulsen*¹ megjegyezte, nem tartotta kellőképp szemre előtt *Bücher* fejtegetésének főeredményét, mely mint láttuk, abban áll, hogy föltárja előttünk a korlátlan kereskedelmi szabadság s korlátolt eladási ár közti feneketlen örvényt, melyet a legnagyobb, szinte végtelenségig fokozódó áldozatok útján sem lehet áthidalni. Így azután elveszti minden jelentőségét *Trübner* érdekes összeállításai, melyből kiviláglik, hogy pl. 15. straszburgi egyetemi tanár évi könyvszámlájában, az eredmény leszállítása fejenként 4—20 márkányi többletet okozott. Ez tényleg csekélység akkor, a midőn egy régi és munkás kereskedelmi osztály megmentéséről van szó, habár a közmondás szerint »kis patakokból lesz a nagy folyó« s az árendemény redukálása az egész német nyelvterületen évi 6 milliós többletet jelent; de a mikor, mint jelen esetben is kiderül, hogy ez a kereskedelmi osztály, a mai állapotok közt valóságos Danaidák hordója, akkor beláthatjuk, hogy még a legcsekélyebb anyagi áldozat is esztelen pazarlásnak minősíthető.

A laikusra nézve úgy látszik mintha több igazságot tartalmazna *Trübner* ama törekvése, hogy a könyvárak $23\frac{1}{3}\%$ -os emelkedését a szedés drágulásával hozza kapcsolatba. Szerinte az egyszerű szedés $16\frac{45}{100}\%$ -kal, a tudományos könyvekben használt vegyes szedés pedig $70\text{—}100\%$ -kal drágult meg 1870 óta. *Bücher* maga is érezte ennek az érvnek tetszetős voltát s azért műve 3-ik kiadásában tüzetes elemzés alá vetette. Vizsgálódásának eredménye *Trübner*-re nézve korántsem kedvező. Ebből kiviláglik, hogy a szedés drágulásának maximuma (100%) is csak 18% áremelésre jogosít, föltéve, hogy a kiadott könyvpéldány száma ugyanakkora (pl. 100), mint volt, vagy lett volna 1870-ben. Igen ám, csak hogy a német birodalom lakossága 1870—1900 közt $37\frac{1}{3}\%$ -kal emelkedett, a mihez a kivándoroltak közel negyedfél millióját s a németül olvasó külföldiek egyre növekvő számát hozzácsapva, ez a száztöli 50-re bátran kiegészíthető. Ez pedig annyit jelent, hogy az egyes könyvkiadványok példányszámának is 50% -kal kell emelkednie, a miből következik, hogy az ár emelkedése, ha e kulcs szerint jelenleg 1500 példány erejű a kiadvány, jogosan csak 13% -ra tehető. Sima szedésnél pedig, e kulcs alapján, nemcsak

¹ Deutsche Litteraturzeitung. XXIV. é. 2981. h.

hogy semmiféle áremelésnek nincs helye, hanem jog szerint még $16\frac{2}{3}\%$ -os csökkenésnek kellene beállania.

A könyvek áremelkedésének egy másik okára, a túltermelésre nézve *Trübner* osztja *Bücher* nézetét, csak előidézése magyarázatában térnek el egymástól. *Trübner* természetesen a szerzőket okolja vele, a kik a kiadók valóságos rémei. Túlprodukczióról panaszkodunk és jogosan, holott a kiadók több mint $\frac{5}{6}$ -át a beérkezett kéziratoknak köszönettel visszautasítják s a mit elfogadnak, az is sokszor inkább az író neve, udvariassági kényszer, vagy egyéb mellékkörülmények következtében lát napvilágot. *Bücher* viszont az »eszmékben gazdag« kiadók és »szerkesztők« túlkapásaiban látja a baj legfőbb forrását, a kik nyakra főre dobják piacra sokszor vásári tákolmányaikat s ezzel nem ritkán tönkre teszik 1—1 hasonló tárgyú, igazán tudományos dolgozat jövőjét. Elismeri azonban ő is, hogy némileg a szerzők is ludasak a dologban, a mikor 2—3 íves apró-cseprő speciális tanulmányikat külön »könyvek« alakjában hozzák forgalomba, holott azoknak csupán folyóiratokban vagy gyűjtelékes sorozatokban volna helyük. De hogy ez utóbbi esetben a kiadók mintegy a tudomány mátyrjainak volnának tekintendők, a mint ezt *Trübner* szeretné föltüntetni, az ellen *Bücher* erőlyesen tiltakozik. Hiszen az ilyen speciális dolgozatokért a szerzők többnyire nem kapnak díjazást, sőt gyakran a nyomtatás költségeit is fődözik, a mi csak a kiadvány eladásából térül vissza, jobbára csekély töredékben.

Ime a főbb pontok melyekben *Trübner* ellenfelét támadni igyekszik: hogy nem sok szerencsével, az úgy hiszem eléggé kiviláglott fejtegetéseink során. Csupán egyetlen pontban adhatunk igazat a strassburgi kiadónak. *Bücher* tényleg igen hevesen beszél, sőt néha bizonyos nyersség is vegyül szavába, a mi »emlékiratát« inkább »vitairattá« avatja. De hát a temperamentumos írótól ezt nem vehetjük zokon: az Igazság végre sem finnyás szalonhölggy, hogy okvetlen frakkban és fehér *glacé* keztyűvel közeledjünk hozzá.

Dr. Gulyás Pál.

Mittheilungen des österr. Vereins für Bibliothekswesen.

Ez a kitünő szakfolyóirat már nyolczadik évfolyamába lépett s mi őszintén beismerjük, hogy mulasztást követtünk el, midőn oly hosszú időn át nem hívtuk fel rá a figyelmet. Mert eltekintve az egész vállalatnak magas színvonalától, már maga az a körülmény, hogy az osztrák könyvtárakkal kapcsolatos történeti kérdések nem egyszer szoros vonatkozásokat mutatnak magyarországi dolgokkal, úgyszólván kötelességünkké teszi, hogy közleményeit figyelemmel kísérjük. Az időhöz nem kötött füzetekben megjelenő folyóiratot a pezsgő életet élő osztrák könyvtári szakgyelet adja ki. Az első két évfolyamot (1897—1898) *Dr. Donabaum*

József egyedül a harmadikat (1899) Dr. *Weisz Ágoston* társaságában szerkesztette. Az utóbbi volt a 4—6. évfolyamok (1900—1902) kizárólagos szerkesztője, míg a 7. évfolyam szerkesztésében Dr. *Crüwell G. A.*-val osztozott. Jelenleg *Crüwell* az egyedüli szerkesztő.

A hét évfolyam tartalmának ismertetése igen messzire vezetne, még ha csupán a legkimagaslóbb dolgozatok fölemlítésére szorítkoznánk is. Legyen elég általánosságban jelezni, hogy a folyóirat épen úgy gondot fordít a gyakorlati érdekű könyvtári kérdések szakszerű tárgyalására, mint a mily előszeretettel foglalkozik a könyvészet körébe vágó vagy bibliografiai alapon való megoldásra váró történeti tárgyakkal. Az utóbbi irányra vonatkozólag csak *Weilen* nagybecsű dolgozatára utalunk, mely a bécsi udvarnál 1629-től 1740-ig színre került szinpadi termékek gondos bibliografiai feldolgozását tartalmazza. A magyar tárgyú dolgozatok között fölemlítjük az 1901. évfolyamból *Récsey Viktorét*, a pannonhalmi könyvtárban általa fölfedezett s állítólag a Korvinkönyvtárból eredő ősnymtatványról, melyre nézve a Korvina-kérdéssel foglalkozó szakembereink még mindig nem mondtak véleményt. Mondanunk sem kell, hogy az osztrák s különösen a bécsi könyvtári élet a folyóiratból elevenen tükröződik vissza. A folyóiratok szemléjében a VIII. évfolyam 1. füzetétől kezdve rendszeresen ismertetni fogjuk tartalmát. Előfizetési ára 4 korona. Az egyeslet tagjai illetmény fejében kapják. —ó.

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

I.

HAZAI FOLYÓIRATOK.

A *Budapesti Szemle* 330. száma (1904 június) *Gyalui Farkasnak* »A magyar könyvtárak jövőjéről« című dolgozatát közli.

A *Grafikai Szemle* XIV. évfolyamának 4. és 5-ik füzetében (1904 április—május) a középkori könyvnyomtatókról szóló s *László Dezső* által francziából fordított dolgozat olvasható. — A 4. szám egy kisebb közleménye a vatikáni könyvnyomda rövid történetét mondja el.

Az *Irodalomtörténeti Közlemények* XIV. évfolyamának 2. füzete a következő tartalommal jelent meg: *Br. Radvánszky Béla*, *Radvánszky János* versei. (I. közlemény.) — *Császár Elemér*, *A deákos iskola*. (Befejező közlemény.) — *Loósz István*, *Adatok Kemény Zsigmond »Zord idő« cz. regényének forrásaihoz*. (Második közlemény.) — *Dézsi Lajos*, *Mikes fordításairól*. — Adattár: *Balkányi*

Kálmán, Ifj. Péczeli József levelezése íróbarátaival. (Második közl.)
Baros Gyula, Radványi verseskönyvek. (Negyedik közl.) *Dékáni Kálmán*, Kazinczy »Széphalom és házi dolgaim« című feljegyzései.
Esztégár László, Arany János levelei Abonyi Lajoshoz. *Thurzó Ferencz*, Kazinczy két levele Szerdahelyi Lászlóhoz. *Kemény Lajos*, Alvinczy Péter életéhez. *Szeremley Barna és Dézsi Lajos*, Palinodia a palinodiáról.

II.

KÜLFÖLDI FOLYÓIRATOK.

Deutsche Litteraturzeitung. XXV. évfolyam, 13. szám (1904 április 2): H. *Derenbourg*, Les manuscrits arabes de l'Escurial (Carl Brockelmann). A. W. *Pollard*, Robert Proctor. — *14. szám* (1904 április 9): P. von *Bojanowszki*, Herzog Carl August und der Pariser Buchhändler Pougens (Max F. Hecker). D. *Chilovi*, Le biblioteche ambulatorie. — *15. szám* (1904 április 16): Paul *Otlet*, Les sciences bibliographiques et la documentation. — *16. szám* (1904 április 23): J. *Gauthier*, Un précurseur de Libri: J. B. Guillaume de Gevigney. — *17. szám* (1904 április 30): Paul *Lacombe*, Balzac imprimeur. — *18. szám* (1904 május 7): Paul *Diuse*, Katalog der Bibliothek der Gesellschaft für Erdkunde zu Berlin (S. Günther.) Ida L. *Rosenberg*, Problems of a reference librarian. — *19. szám* (1904 május 14): G. A. *Gerhard* und O. *Gradenwitz*, Ein neuer juristischer Papyrus der Heidelberger Universitätsbibliothek. — *20. szám* (1904 május 21): H. *Ethé*, Catalogue of Persian Manuscripts in the Library of the India Office Vol. I (Chr. Fr. Seybold). Katalog der Sammlungen des † Geh. Hofrats Prof. Kürschner. — *21. szám* (1904 május 28): Dietrich *Gla*, Systematisch geordnetes Repertorium der katholisch-theologischen Litteratur (P. Schanz). H. R. *Plomer*, A Cavalier's Library. — *22. szám* (1904 június 5): Verzeichnis der Sammlungen des Börsenvereins der deutschen Buchhändler: Katalog der Bibliothek (Karl Schulz). Library of Congress; Division of Bibliography. — *24. szám* (1904 június 18): Georg Witkowski, Was sollen wir lesen und wie sollen wir lesen?

La Bibliofilia. VI. évfolyam, 1. szám (1904 április): G. *Boffito*, Il Commento inedito di Cecco d'Ascoli all'Alcabizzo. — Luigi *Ferrari*, Gli Incunaboli della R. Biblioteca Universitaria di Pisa. — C. *Lozzi*, Di alcune scoperte riguardanti la storia del liuto e i liutai con la mostra de' relativi autografi e documenti. — Leo S. *Olschki*, Collection Pétrarquesque. — *Recensioni*: Graf Alexander Apponyi, Hungarica, (L. S. Olschki) — *2—3. szám* (1904 május—június): Hugues *Vaganay*, Amadis en français. — Dr. *Prompt*, Sur une édition peu connue des Nouvelles Remarques de Pradon. — L. *Ferrari*, G. *Boffito*, L. S. *Olschki*, dolgozatainak folytatásai.

Mittelungen des Österr. Vereins für Bibliothekswesen.
VIII. évfolyam, 1. füzet (1904 február 29): F. *Reininger*, Die Wiegendrucke des Priesterseminars in St. Pölten. — V. *Bibl*, Der evangelische Landhaus-Buchhandel. — H. *Putnam* und J. C. M. *Hanson*, Der Realkatalog. — R. *Arnold*, Zur Geschichte des Buchtitels. — M. *Grolig*, Erfahrungen eines Bücherfreundes. — Dr. H. *Bohatta* und Dr. M. *Holzmann* IV. Nachtrag zum Adressbuch der Bibliotheken der österreichisch-ungarischen Monarchie. — **Litterarische Besprechungen:** Dr. Karl Bücher, Der deutsche Buchhandel und die Wissenschaft (Dr. O. Doublier). E. A. Wolter, Otčet o počtcké po bibliotekam Austrii i Germanici osújeju 1901 goda. [Jelentés németországi és ausztriai könyvtárakban végzett tanulmányokról.] (Frankfurter.) I. Publikation der Österreichischen Ex-libris-Gesellschaft (Röth.) — 2. füzet (1904 június 7): V. *Bibl* és M. *Grolig* dolgozatainak folytatásai. — R. *Arnold*, Aus Wiener Handschriften. — P. C. *Molhuysen*, Der Realkatalog. — F. X. *Tippmann*, Ein buchhändlerischer Reformversuch im XVIII. Jahrhundert. — H. *Simon*, Zu A. Hittmairs »Beschreibung der Ausschnitte«. — **Litterarische Besprechungen:** Instrucciones para la redacción de los catálogos en las bibliotecas públicas del estado dictadas por la junta facultativa de archivos bibliotecas y museos (J. Himmelbaur). Albert Hübl, Die Inkunabeln der Bibliothek des Stiftes-Schotten in Wien (C—ll). Baer, Die illustrierten Historienbücher des XV. Jahrhunderts (Dr. F. X. Tippmann).

Állandó rovatok: Aus österreichischen Bibliotheken. Vereins-Nachrichten. Personal-Nachrichten. Vermischte Nachrichten.

Revue des bibliothèques. XIII. évfolyam, 11—12. szám (1903 november—december): Henri *Bourde de La Rogerie*, Inventaire d'une collection de documents et d'autographes conservés au manoir de Kériolet (Finistère). — **Chronique des bibliothèques:** Allemagne. Angleterre. Belgique. États-Unis d'Amérique. France. (A franciaországi könyv- és levéltári viszonyok bírálata a francia képviselőházban.) Italie, Pays-Bas. — **XIV. évfolyam 1—4. szám** (1904 január—április): H. *Omont*, Voyage littéraire de Paris à Roma en 1698; notes de D. Paul Briois, compagnon de Montfaucon. — Giovanni *Bresciano*, Ricerche bibliografiche: Altra edizioni napoletone d'ignoti tipografi del secolo XVI. — Louis *Thuasne*, Note sur Jean Colomba, enlumineur. — D. *Serruys*, Souscriptions et signatures dans les manuscrits des X—XIII. siècles conservés au monastère de Vatopedi (Athos). — Leon *Dorez*, L'Incendie de la Bibliothèque nationale de Turin; notes et documents. — **Chronique des bibliothèques:** Allemagne France. (Reorganisation générale des archives de France; a törvényjavaslat teljes szövege.) Italie. — Table des matières contenues dans le Cabinet Historique.

Rivista delle Biblioteche et degli Archivi. XV. évfolyam, 1. szám (1904 január): Guido *Biagi*, A proposito di due sconos-

ciute legature »Grolier«. — Giuseppe *Baccini*, Lettere inedite di Niccolo Tommaseo al senatore ab. Raffaello Lambruschini. — Guido *Biagi*, Contro i pericoli d' incendio nelle Biblioteche. — 2—4. szám (1904 február—április): Angelo *Solerti* L' archivio della famiglia Ariosto. — Ettore *Verga*, Per un dizionario storico-bibliografico del risorgimento italiano. — G. B. *Ristori*, Libreria del maestro Agostino Santucci. — Contro i pericoli d' incendio nelle biblioteche. [Az olaszországi könyvtárak vezetőinek nyilatkozatai gyűjteményeik tűzbiztonsága ügyében.] — 5. szám (1904 május): P. Timoteo *Bertelli*, Di alcuni mezzi speciali di difesa contro gli incendi. — Alceste *Giorgiotti*, Il nuovo edificio per gli Archivi della J. e R. Casa della Corte e dello Stato di Vienna. — G. *Biagi*, Di un futuro congresso internazionale per la riproduzione dei manoscritti, delle monete e dei sigilli.

Zeitschrift für Bücherfreunde. VIII. évfolyam, 1. füzet (1904 április): Hermann *Ulrich*, Der Robinson-Mythus. Anton *Schlossar*, Sigmund von Herberstein und seine »Moscovia«. Leopold *Hirschberg*, Otto Friedrich Gruppe. Heinrich *Meisner*, Büchertitelmoden. — 2. füzet (1904 május 2): Konrad *Haebler*, Gedruckte spanische Ablassbriefe der Inkunabelzeit III. Alfred *Börckel*, Der Buchdrucker und Sprachmeister Johann Friedrich Schiller. Otto *Zur Linde*, Thomas Edward Brown. S. *Perschmann*, Aus der Zeit des Bücher-Nachdrucks in Deutschland. Maximilian *Kohn*, Selbstankündigungen deutscher Schriftsteller in Hamburger Journalen. Wilhelm *Schölermann*, Ein Beitrag zur Ästhetik des modernen Buches. — 3. füzet (1904 június): H. A. L. *Degener*, Die Bodleian Library in Oxford. Eugen *Müntz*, Die Porträt-Sammlung des Paulus Jovius.

Állandó rovatok: Chronik. Rundfragen. Rundschau der Presse.

Zentralblatt für Bibliothekswesen. XXI. évfolyam, 4. füzet (1904 április): E. *Freys* und H. *Berge*, Verzeichnis der gedruckten Schriften des Andreas Bodenstein von Karlstadt. — Otto *Clemen*, Jacobus Nepos. — Konrad *Bardach*, Inventarisierung älterer deutscher Handschriften. — Rezensionen und Anzeigen: Adolph Wagner, Die finanzielle Mitbeteiligung der Gemeinden an kulturellen Staatseinrichtungen und die Entwicklung der Gemeindeeinnahmen (Haus Paalzow). Karl Goedeke, Grundriss zur Geschichte der deutschen Dichtung II. Auflage Heft 23. (W. Sch.) Michael Holzmann und Hanus Bohatta, Deutsches Anonymen Lexicon 1501—1850 (A. Goldmann). Douglas Cockerell, Bookbinding, and the care of books (Loubier). — 5. füzet (1904 május): E. *Freys* und H. *Berge*, Verzeichniss etc. (Folytatás.) — Rezensionen und Anzeigen: Adalbert Roquette, Die Finanzlage der deutschen Bibliotheken (Ch. W. Berghoeffer). Konrad Haebler, Bibliografia Ibérica del siglo XV. (E. Voulliéme) Monumenta Germaniae et Italiae typographica, Lieferung 8. (D. S.) Graf Alexander Apponyi,

Hungarica, B I—II. — 6. füzet (1904 június): C. Bezold, Bibliotheks- und Schriftwesen im alten Ninive. — Rezensionen und Anzeigen: Otto von Heinemann, Die Handschriften der Herzoglichen Bibliothek zu Wolfenbüttel; Abtheilung 2. (M. Perlbach). Neue Handschriften facsimiles. Zum ältesten Buchdruck. Neue Arbeiten zur Inkunabelkunde (E. Voullieme). Bibliotheca Lindesiana; Catalogue of a collection of fifteen hundred tracts by Martin Luther and his contemporaries 1511—1598 (Johannes Luther). Wilhelm Erman und Ewald Horn, Bibliographie der deutschen Universitäten; systematisch geordnetes Verzeichnis der bis Ende 1899 gedruckten Bücher und Aufsätze über das deutsche Universitätswesen (G. Valentin.) Verzeichnis neuer hässischer Litteratur (Ph. Losch).

Állandó rovatok: Kleine Mittheilungen. Umschau und neue Nachrichten. Neue Bücher und Aufsätze zum Bibliotheks- und Buchwesen. Antiquarische Kataloge. Personalnachrichten.

A MAGYAR BIBLIOGRAFIAI IRODALOM AZ 1904. ÉV MÁSODIK NEGYEDÉBEN.

Összeállítja: HORVÁTH IGNÁCZ.

BIBLIOGRAPHIA economica universalis. Répertoire bibliographique des travaux relatifs aux sciences économiques et sociales. (Livres, mémoires, articles des revues.) Publié par J. Mandello, H. La Fontaine, P. Otlet, L. Masure, Rédigé par L. Pollacsek. Budapest, 1904. Pesti nyomda r. t. 8-r. XVIII, 1—22 l. (Bibliographia universalis. Publication coopérative de l'Institut international de bibliographie. Avril 1904. 3-e année, No. 1.)

BURIÁN PÁL (Idősb). Visszapillantások. Pozsony, 1904. Wigand F. K. kny. 8-r. 32 l. (Különnyomat a »Nyugatmagyarországi Híradó«-ból.)

CATALOGUS operum bibliothecae Joannis cardinalis Simor, condam principis-primatis regni Hungariae, archiepiscopi Strigoniensis, quae ab anno 1896 usque praesens tempus comparata fuere. Esztergom, 1904. Buzárovits Gusztáv kny. 8-r. 290 l.

CZIMJEGYZÉKE, A szamosujvári m. kir. állami főgimnázium tanári könyvtárának — az 1903. év végén. Közl.: Az igazgatóság. Melléklet a szamosujvári m. kir. állami főgimnázium 10-ik évi az 1903/4. tanévről szóló értesítőjéhez. Szamosujvár, 1904. Todorán E. Aurora kny. 8-r. 126, 2 l.

ERGÄNZUNGSKATALOG zur Leih- und Lesebibliothek des Bistritzer Gymnasiums. Nr. II. vom Jahr 1904. Besztercze, 1904. Botschan Tivadar kny. 8-r. 7 l.

FÁBRY NÁNDOR hagyatékából a »Mosonmegyei Történelmi és Régészeti Egylet« részére vett könyvek. Magyar-Óvár, 1904. Czéh Sándor-féle kny. 8-r. 9. l.

GÁL LAJOS és UNGÁR DEZSŐ. Pótfüzet. A kisvárdai kereskedelmi kör könyvtárának jegyzéke. Összeállították —. Kisvárdá, 1904. Berger Ignác és társa kny. 8-r. 12 l.

GÁSPÁR GYULA és MAGYARI DOMOKOS. A marosvásárhelyi ev. ref. kollegium ifjusági olvasó egyesület könyvtárának jegyzéke. Marosvásárhely, 1904. Ev. ref. kollegiumi ny. 8-r. 152 l.

GYALUI FARKAS. A magyar könyvtárak jövőjéről. Budapest, 1904.

Franklin-társulat kny. 8-r. 16 l. (Különlenyomat a »Budapesti Szemle« 1904. évi CXIX. kötetéből.)

GYALUI FARKAS. A könyvtári tudományok célja és feladata Magyarországon, Kolozsvár, 1903. »Ellenzék« kny. 8-r. 25 l.

HAJNÓCZI R. JÓZSEF. Lőcse szab. királyi város levéltárának tartalomjegyzéke. A) Bevezetés. B) Évsoros tartalomjegyzék. C) Tárgyosztályos számmutató. D) Betűsoros név- és tárgymutató. Lőcse, 1904. Reiss József T. kny. 8-r. 193—470, 2, I—XII l. (A szepesmegyei történelmi társulat évkönyve 1902—1903. Szerk. dr. Hajnóczy R. József. X. évfolyam.)

HELLEBRANT ÁRPÁD, A magyar philológiai irodalom 1903-ban. Budapest, 1904. Franklin-társulat kny. 8-r.

JEGYZÉKE, A szatmári ev. ref. egyházmegye lelkészi könyvtárának —. Szatmár, 1904. Kalik és Szeremy kny. 8-r. 15 l.

JEGYZÉKE a Magyar Tisztviselők Országos Egyesületének könyvtára részére az 1903. év november havában megjelent könyvtári címjegyzék kiadása óta beszerzett könyveknek. Budapest, 1904. Pesti Lloyd társ. kny. 8-r. 15 l. (Melléklet a Magyar Tisztviselők Országos Egyesülete Értesítőjének 1904. évi július hó 1-i számához.)

JEGYZÉKE, Az »Országos Magyar Iskola-Egyesület« monori népkönyvtárának —. Múzeumok és könyvtárak orsz. tanácsának ajándéka. Budapest, 1904. Athenaeum r.-t. 8-r. 22 l.

JEGYZÉKE, Az országos magyar iskola-egyesület budafoki népkönyvtárának —. Múzeumok és könyvtárak orsz. tanácsának ajándéka. Budapest, 1904. Athenaeum r.-t. 8-r. 22 l.

JEGYZÉKE, Az országos magyar iskola-egyesület újpesti népkönyvtárának —. Múzeumok és könyvtárak orsz. tanácsának ajándéka. Budapest, 1904. Athenaeum r.-t. 8-r. 22 l.

JEGYZÉKE, A csepregi iparoskör könyvtárának —. Csepreg 1904. Menyhárt Julia kny. 8-r. 8 l.

JEGYZÉKE, A »sásdi társaskör« könyvtárának —. Pécs, 1904. Taizs József kny. 8-r. 36 l.

JEGYZÉKE, A hódásági »Tisztviselő Otthon« könyvtárának. — Budapest, 1904. Franklin-társulat kny. 8-r. 16 l.

JEGYZÉKE, A selmezbányai erdészeti akadémia könyvtárának —. IV. Függelék. Selmezbánya, 1904. Joerges Á. özv. és fia kny. 8-r. 32 l.

KÖSSA GYULA. Magyar állatorvosi könyvészet 1472—1904. Budapest, 1904. Pátria r.-t. kny. 8-r. XII, 346 l. (Állatorvosi kézi könyvtár. VIII. kötet.)

KÖNYVJEGYZÉKE, A gyulai kaszinó könyvtárának —. Gyula, 1904. Dobay János kny. 8-r. 23 l.

KÖNYVJEGYZÉKE, Vihnye gyógyfürdő kölesönkönyvtárának betűsoros —. 1904. Selmezbánya, 1904. Joerges Á. özv. és fia kny. 8-r. 25 l.

KÖNYVTÁRA, Az ógyallai m. kir. országos meteorológiai és földmágnességi observatorium —. Az 1903. évi szaporulat jegyzéke. (A név- és tárgymutató I. pótléka.) Bibliothek des königl. ung. meteorologischen und magnetischen Observatoriums zu Ó-Gyalla. stb. Budapest, 1904. Pesti kny. r.-t. 8-r. 43 l.

KÖNYVTÁRJEGYZÉKE, A szegedi szakegylet —. Szeged, 1904. Wesselényi Géza kny. 8-r. 42 l. (Magyarországi könyvnyomdászok és betűöntők szakegylete szegedi csoportja.)

LA FONTAINE H. Bibliographia economica universalis. L. *Bibliographia* MAGYARI DOMOKOS. A maros-vásárhelyi ev. ref. kollegium ifjúsági olvasó-egyesület könyvtárának jegyzéke. (L. *Gáspár Gyula.*)

MANDELLO, L. Bibliographia economica universalis. L. *Bibliographia*.

MASURE, L. Bibliographia economica universalis. L. *Bibliographia*.

MŰVEK ÉS ÉRTEKEZÉSEK. Egyes alkotmányjogi kérdésekről írt —.

A) A magyar állam területére vonatkozó művek. B) A nép (állampolgárok) jogaira és kötelezéseire vonatkozó irodalom. C) A főhatalom gyakorlására

vonatkozó irodalom. *D)* A magyar államnak Ausztriához való viszonyára vonatkozó irodalom. *E)* Egyéb alkotmányjogi tartalmú művek. Pozsony, 1904. Wigand F. K. kny. 8-r. 64—81 l. (Ifj. dr. Vutkovich Sándor, Magyar alkotmányjog.)

II. NACHTRAG zum Bibliotheks-Katalog (Belletristischer Teil.) enthaltend die vom Mai 1901 bis Ende April 1904. zugewachsenen Werke. Komárom, 1904. Schönwald T. 8-r. 10 l. (Militärwissenschaftlicher und Kasino-Verein in Komárom.)

OTLET, P. Bibliographia economica universalis. L. *Bibliographia*.

PETRIK GÉZA. Magyar Könyvészet 1886—1900. Az 1886—1900. években megjelent magyar könyvek, hirlapok és folyóiratok, atlaszok és térképek összeállítása. Tudományos szak- és tárgymutatóval. Szerkesztette —. A magyar tud. Akadémia támogatásával kiadja a magyar könyvkereskedők egyesülete. Harmadik füzet Horinka—Kuttner. Budapest, 1904. Athenaeum r.-t. 8-r. 321—480 l. Ára 5 kor.

POLLACSEK, L. Bibliographia economica universalis. L. *Bibliographia*.

STOFFAN LAJOS. A nyiregyházi polgári olvasó egyesület könyvtárának leltári jegyzéke. Összeállította —. V-ik kiadás. Nyiregyháza, 1904. Joba Elek kny. 8-r. 48 l.

STRIFLER FERENCZ Az urikány-zsilvölgyi magyar kőszénbánya részvénytársaság tisztviselői casinójának könyvtári jegyzéke. A választmány megbízásából összeállította —. Selmeczbánya, 1904. Joerges A. özv. és fia kny. 8-r. 47 l.

SZABÁLYZATA, Besztercebánya szab. kir. város közkönyvtárának —. Besztercebánya, 1904. Sonnenfeld Mór kny. 8-r. 11 l.

SZIGETHY LAJOS. A magyar nemzet története és a mai magyar állam ismertetése. Az 1899-ik évi tanítási terv szerint középiskolák VIII. osztálya számára. Budapest, 1904. Pesti kny. r.-t. 8-r. 275 l.

TEMESVÁRY REZSŐ. Magyar gynaekologiai bibliographia és repertorium 1900-ig. Összeállította —. Budapest, 1904. Pesti Lloyd társ. kny. X, 106 l.

ÜNGÁR DEZSŐ. Pótfüzet. A kisvárdai kereskedelmi kör könyvtárának jegyzéke. (L. *Gál Lajos*.)

VUTKOVICH SÁNDOR, Idősb, pozsonyi kir. jogakadémiai nyilvános rendes tanárnak s a »Nyugatmagyarországi Híradó« politikai napilap főszerkesztőjének irodalmi munkássága 1870—1904. Kézirat gyanánt. Pozsony, 1904. Wigand F. L. kny. 8-r. 12 l.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Vidéki könyvtárak állami segélyezése. A múzeumok és könyvtárak orsz. főfelügyelőségének a múzeumok és könyvtárak orsz. tanácsával egyetértőleg tett előterjesztésére a nm. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr f. évi július hó 18-ikán 48.037. sz. a. kelt rendeletével az 1904. évi állami javadalomból a főfelügyelőség hatáskörébe tartozó könyvtárak részére a következő rendes évi segélyeket engedélyezte: az *alsókubini* Csaplovits-könyvtárnak a rendezési munkálatok folytatására 600 koronát, az *aradi* Kölcsey-egyesület múzeumának a könyvtár szükségleteire 1400 koronát, a *besztercebányai* városi múzeumnak a könyvtár szükségleteire 400 koronát, a *budapesti* könyvtár-egyesület budai központi könyvtárának könyvbeszerzésekre 800 koronát, a *debreczeni* ev. ref. főiskolának könyvtára szükségleteire 1600 koronát, az *eperjesi* ág. ev. főiskolának könyvtára szükségleteire 800 koronát, a *győri* városi könyvtárnak könyvbeszerzésekre 400 koronát, a *halasi* ev. ref. főgimnáziumnak könyvtára szükségleteire 800 koronát, a *hódmezővásárhelyi* ev. ref. főgimnáziumnak könyvtára szükségleteire 800 koronát, a *hontvármegyei* múzeum-egyesület *ipolysági* múzeumának a könyvtár szükségleteire 200 koronát, a *kassai* városi múzeumnak a könyvtár szükségleteire 2000 koronát, a *kecskeméti* városi múzeumnak a könyvtár szükségleteire 500 koronát, a *losonci* városi könyvtárnak könyvbeszerzésekre 400 koronát, a *lőcsei* ág. ev. egyháznak könyvtár-szükségleteire 600 koronát, a *máramarosszigeti* ev. ref. lyceumnak könyvtára szükségleteire 1600 koronát, a *nagybányai* városi múzeumnak a könyvtár szükségleteire 400 koronát, a *negyenyedi* Bethlen-kollégiumnak a könyvtár szükségleteire 800 koronát, *Nyitra* vármegye múzeumának a könyvtár szükségleteire 1000 koronát, a *pozsonyi* városi könyvtárnak könyvbeszerzésekre 1600 koronát, a *selmeczbányai* városi múzeumnak a könyvtár szükségleteire 400 koronát, a *sepsiszentgyörgyi* Székely Nemzeti Múzeumnak a könyvtár szükségleteire 600 koronát, a *szatmári* Kölcsey-kör múzeumának a könyvtár szükségleteire 400 koronát, a *szegedi* Somogyi-könyvtár és városi múzeumnak a könyvtár szükségleteire 1600 koronát, Tolna vármegye *szegárdi* múzeumának a könyvtár szükségleteire 500 koronát, a *vasvármegyei* kultur-egyesület *szombathelyi* múzeumának a könyvtár szükségleteire 500 koronát, a *versecei* városi könyvtárnak könyvbeszerzésekre 500 koronát, a *veszprémvármegyei* múzeumnak a könyvtár szükségleteire 800 koronát. A könyvtári célokra engedélyezett

1904. évi rendkívüli állami segélyek a következők: az *alsó-kubini* Csaplovits-könyvtár épületére 30.632 kor. segély 2. részlete 5000 kor., a *budapesti* könyvtár-egyesület könyvtárának bútorozására 5000 kor. segély 3. részlete 1000 kor., a *miskolczi* nyilvános könyvtár épületére 20.000 kor. segély 2. részlete 2000 kor., a *pápai* ref. kollegium könyvtárának az anyagában észlelhető hiányok pótlására 6000 kor. a *pozsonyi* városi közkönyvtár berendezésére 40.000 kor. segély 4. részlete 4000 kor.

A nagyenyedi Bethlen-kollégium könyvtárát a nm. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr, f. évi május hó 21-ikén 42.246 sz. a. kelt. rendeletével felvette az állami felügyelet alatt álló közgyűjtemények sorába

Az eperjesi ág. ev. kollégium könyvtárát a nm. vallás- és közoktatásügyi miniszter úr, f. évi június hó 7-ikén 42.694 sz. a. kelt. rendeletével felvette az állami felügyelet alatt álló közgyűjtemények sorába.

A kolozsvári egyetem könyvtárépületének tervpályázata f. é. augusztus havában dönt el s a pályázatban részt vett 9 pályatervet egy hétig szemlélhette az érdeklődő közönség a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet helyiségében. Noha a pályaművek egyike sem alkalmas, a jury jelentése szerint, a közvetlen kivételre, a viszonylag legjobbaknak mégis kiadták a három díjat, a hogy ezt a pályázati feltételek megkivánták. Az első díjat *Orth Ambrus* és *Somló Emil* műépítők nyerték el, mint a kiknek műve leginkább felel meg a programban kikötött feltételeknek, úgy a helyiségek sorrendje és száma, mint ténfoga tekintetében. A minden oldalról szabadon álló épület középtengelyében fekszik egymás fölébe helyezve, a népkönyvtár s az egyetemi könyvtár olvasóterme: amaz az alagsorban, emez az első emeleten. A telek esésének ügyes kihasználása folytán a népkönyvtár belső magassága 9 m., ténfoga 390 m² s a kétoldalas közvetlen világítás következtében három ötdrészre nappal mesterséges világítás nélkül is használható. Az egyetemi olvasóterem centrális elrendezésű, 11 m magas és 234 m² területtel bír; előtte az első emeleten tágas hely van a ruhatárnak, melytől jobbra a könyvtári kezelőhelyiség, balra pedig a hírlapolvasóterem talált helyet egyenkint 280 m²-nyi belső felülettel. Az összes helyiségek jól függnek össze egymással, könnyen áttekinthetők és hozzáférhetők. Nagy előnye, hogy a könyvtári termekhez az olvasótermen, kezelő- és hírlapolvasóhelyiségen át férhetünk s hogy az összes termek oldalablakokkal jól meg vannak világítva. Ellenben kifogásolható, hogy az igazgató és I. ór lakása a főépületbe szorult, bár teljesen elkülönítve a többi helyiségektől, mivel a második emeleten ezeken kívül semmi sincs s a közlekedés közvetlen bejárókkal bíró lépcsőkön történik; továbbá, hogy az elülső két udvarba kocsival nem lehet bejutni, a mi pl. hótakarítás szempontjából okvetlenül szükséges, tűzvész esetén pedig könnyen végzetessé lehet. Kár az is, hogy az épület külső kiképzése, a belső symmetria folytán, a kellő monumentális jelleget nélkülözi. A költségeket a tervezők 1.522,100 koronára teszik. — A második díjat *Korb Flóris* és *Giryl Kálmán* közös terve nyerte el, melynek az az előnye, hogy sarokmegoldást kísérelvén meg, a lakásokat és repositoriumokat a főépülettől elkülönítve, az oldalszárnakon helyezi el. Hátránya, hogy az olvasóterem mintegy el van szigetelődve, s

a szükséges mellékhelyiségekkel csak a kellő megvilágítás rovására köthető össze, a mint ez pl. a baseli könyvtári épületnél is tapasztalható. Így azután sem méretekben, sem világítás tekintetében nem elégíti ki várakozásunkat úgy a hírlapoltvasó, mint az újdonságok terme s a kissé félreeső tanári dolgozó. Nem elégít ki továbbá az alagsorban elhelyezett népkönyvtár 4 méteres belmagassága, valamint pinczeszerű, sötét előcsarnoka sem. Az is kifogásolható, hogy az *Erdélyi Múzeum* kéziratári helyiségei s a családi levéltárak a második emeletre szorultak. A repositoriumok elhelyezése jó ugyan, de kissé távol esik az olvasótól. A csinos *façade*-ú épület költségeit 1,166.366 koronában állapítják meg a tervezők. — A harmadik díjjal kitüntetett terv *Sebestyén Artur* munkája és szabadon álló épülecsoportot mutat, melynek tagjai kissé lazán helyezkednek el a centrális lépcsőház körül. E dispositióból folyik, hogy az összetartozó helyiségek túlságosan szétarabolódnak, hogy az olvasóterem, előcsarnok és ruhatár világítása elégtelen s hogy a repositoriumok két különvált csoportra oszlanak. Hiba az is, hogy a lakások a főépület tömegében vannak elhelyezve. Homlokzati kiképzése egyszerű s monumentális, bár egyes részleteiben néha nehézkes. A költségeket 1,300,898 koronával irányozza elő a tervező. E díjazott munkákon kívül, mint egyes részleteiben figyelmet érdemlő kísérleteket 1000–1000 koronáért *Villányi és Hajós*, továbbá *Láng Adolf* terveit is megvette a miniszter. — *ly* —

A brüsszeli Korvin-missale leírása a brüsszeli kir. könyvtár kézíratainak katalógusában. A brüsszeli kir. könyvtár kézíratainak katalógusában (Catalogue des Manuscrits de la bibliothèque royale de Belgique par J. van den *Gheyn*, S. J. conservateur à la section des Manuscrits. Tome I. Ecriture sainte et Liturgie. Bruxelles, 1901. XV+589. Nagy 8-r.) mindjárt az első kötetben egy minket közelebbről érdeklő rész található. És ez a Mátyás király könyvtárából fenmaradt emlékek legnevezetesebbikének: a ragyogó pompájú ú. n. brüsszeli Korvin-missalének szakszerű könyvtári leírása. Azt hisszük, e leírás szó szerint való közlésével szolgálatot teszünk mindazoknak, a kik a magyarországi renaissance e világhírű emléke iránt egy vagy más szempontból érdeklődnek.

449. (9008.) — MISSEL, de Mathias Corvin, roi de Hongrie.

1. (F. 1—6^v). Calendrier. A noter les fêtes: 4 février, *S. Giribertus confessor*; 25 mai, *translatio S. Francisci*; 4 octobre, *S. Franciscus confessor* (en lettres rouges).

2. (F. 7^v—8^v). Prestations de serment. *RoMano CaesarI, hIspanIae regI DUCI patrIqUE brabantIae | CaroLo seXto beLgarUM praesIDIo | strenUo ChrIstIanIsMI VInDICI | statUs proCeres popULUs fIDElItate M | UnDeCIMA oCtoBrIs VoVent | (1717), summa potestate excellentissimus atque illustrissimus dominus D. S. R. J. Marchio de Prié, etc., eiusdem sacrae Caesareae Regiaeque Maiestatis generalem gubernationem ministrans iuramentum solemniter praestitit. P. G. E. Francquen.*¹ — *Super his evangeliiis serenissimus Princeps Carolus Lotharingiae supremus*

¹ Conservateur de la bibliothèque de Bourgogne, 1706—1742.

Belgii Gubernator, summa potestate munitus suae sacrae Maiestatis, Mariae Theresiae Hungariae et Bohemiae reginae, iuramentum solemniter praestitit Bruxellis die inaugurationis 20 aprilis 1774. Le Baron de Lados.¹ — Super his evangeliiis seu missali Albertus et Isabella Belgarum Principes suum iuramentum solemniter fecerent 1559. A. Miraeus.² — Super his evangeliiis seu missali Marchio de Bedmar, Praefectus Belgii summa potestate Philippii (sic!) quinte (sic!) suum iuramentum solemniter fecit. Bruxellis 21. februarii 1702. N. de Brouhoven.³ — Super his evangeliiis, regius et serenissimus Albertus Casimirus Saxoniae Princeps, Dux a Tesschen, Mariae Christinae Austriae Archiducissae nuptus Belgii Gubernatores, summa potestate munitus suae sacrae Caesareae Maiestatis Iosephi II. Imperatoris, Hungariae, Bohemiae, Gallitiae et Lodomeriae Regis etc., iuramentum solemniter praestitit Bruxellis die inaugurationis 17. iulii 1781. Le baron de Beelen Bertholff.⁴

3. (F. 8^v—285.) Propre du temps depuis le premier dimanche de l'Avent jusqu'au vingt-cinquième dimanche après la Pentecôte, avec intercalation (f. 194—212) des préfaces et du canon.

4. (F. 286—356^v.) Propre des saints depuis S. Saturnin (29 novembre) jusqu'à Ste Catherine.

5. (F. 357—395.) Commun des saints, suivi de la dédicace.

6. (F. 395—430^v.) Messes votives et bénédictions diverses.

Parchemin : 430 feuillets : 0^m400 × 0^m285 ; fin du XVe siècle (1485—1487) ; deux colonnes ; notation guidonienne sur trois lignes bleues ; initiales historiées et à personnages ; encadrements fleurronnés richement ornés ; somptueuses miniatures de style italien ; f. 8°, miniature paginale ; frontispice orné, camées, bas-reliefs ; en médaillons, les portraits de Mathias Corvin et de sa femme Béatrice ; f. 9, le prophète David, en médaillons, des scènes de la vie de la Vierge ; f. 23, mystères de la nativité du Christ ; f. 24^v, la naissance du Christ ; f. 26, le martyr de S. Étienne ; f. 27^v, S. Jean l'évangéliste ; f. 28^v, le massacre des Innocents ; f. 30, le martyr de S. Thomas de Cantorbéry ; f. 32, S. Silvestre ; f. 32^v, la circoncision ; f. 34, l'adoration des mages ; f. 205^v, miniature paginale, le Christ en croix, en médaillons, divers mystères de la vie du Christ ; f. 206, le jugement dernier, résurrection du Christ et autres mystères de sa vie glorieuse ; f. 212, la résurrection du Christ ; f. 230, l'ascension ; f. 236, la descente du Saint-Esprit ; f. 247, la Sainte Trinité ; f. 249, représentation symbolique du Saint-Sacrement ; f. 286, vocation des apôtres Pierre et André ; f. 287^v, l'apôtre S. André ; f. 288^v, SS. Nicolas, Joachim et Anne ; f. 289^v, Ste Lucie ; f. 290, S. Thomas l'apôtre ; f. 298^v, la circoncision ; f. 301, S. Pierre apôtre ; f. 302, S. Mathias ; f. 304^v, l'Annonciation ; f. 307, SS. Philippe et Jacques ; f. 308, l'invention de la Sainte Croix ; f. 310^v, SS. Nérée, Achillée et Pancrace ; f. 313, S. Barnabé ; f. 317^v, la nativité de S. Jean-Baptiste ; f. 321^v, SS. Pierre et Paul apôtres ; f. 328, S. Jaques

¹ Conservateur de la bibliothèque de Bourgogne, 1742—1754.

² Bibliothécaire des archiducs Cf. *Catalogue des manuscrits de la bibliothèque royale des ducs de Bourgogne*, t. I. 1842. p. CXXXVII—CXXXIX.

³ Nicolas de Brouhoven trésorier des finances à Bruxelles.

⁴ Frédéric-Eugène-François, baron de Beelen de Bertholff, secrétaire de S. M. I. en Brabant (1760), greffier du conseil des domaines et finances.

apôtre; f. 329^v, S. Pierre ès liens; f. 333^v, S. Laurent; f. 336, l'assomption; f. 338, S. Barthélemi; f. 338^v, S. Augustin; f. 339, la décollation de S. Jean-Baptiste; f. 341, la nativité de la Vierge; f. 344, le Christ en croix; f. 345^v, S. Matthieu; f. 347, S. Michel; f. 348^v, S. François d'Assise; f. 350^v, S. Luc; f. 351^v, SS. Simon et Jude; f. 353, le Christ et les saints; f. 357, la glorification du Christ au ciël; dans les médaillons, figures de divers saints; f. 359^v, groupe d'apôtres; ff. 363^v, 368, 369^v, 370, 370^v, 379^v, 386^v, 388, de martyrs, de confesseurs et de vierges; f. 393, les cérémonies de la dédicace; f. 395, la Sainte Trinité; f. 396, la descente du Saint-Esprit; f. 397^v, le Christ portant le croix; ff. 398, 398^v, 399^v, la Vierge; f. 414, un portrait d'empereur; f. 411^v, deux médaillons représentant Mathias Corvin et sa femme Béatrice, avec les inscriptions suivantes en exergue: *Mathias Corvinus rex Hunga.* || *Beatrix de Arago, regina;* f. 417, la représentation de la mort. Vers le bas du frontispice, f. 8^v, on lit: *Actavantes de Actavantibus hoc opus illuminavit Ao Di M. CCCC. LXXXV*, et au bas du f. 206: *Actum Florentiae Ao Di M. CCCC. LXXXVII*. Au haut du frontispice des ff. 8^v et 411 se trouvent les armoiries de Mathias Corvin, roi de Hongrie; ces mêmes armoiries étaient primitivement reproduites au bas des ff. 8^v, 9, 10^v, 21^v, 34, 205^v, 206, 212, 230^v, 236, 247, 249^v, 286, 357; mais on les a recouvertes d'un écusson en parchemin portant des armoiries soit de Charles-Quint,¹ soit de Philippe II, roi d'Espagne.² Aux ff. 9, 34, 266, 288^v, 304^v, 317^v, 350^v, 357, le briquet du collier de la Toison d'or, avec la devise TMTTQ — AP. F. 340^v, l'estampille rouge de la bibliothèque nationale de Paris. Ce précieux manuscrit a été exécuté pour Mathias Corvin, roi de Hongrie, grand ami et protecteur des arts et des lettres. D'après la tradition, il fut apporté aux Pays-Bas par Marie d'Autriche soeur de Charles-Quint et douairière du roi Louis de Hongrie, un des successeurs de Mathias Corvin. Il servit jusqu'à la fin du XVIII. siècle à la prestation de serment des gouverneurs généraux des Pays-Bas. Reliure moderne, maroquin rouge estampé, clous et fermoirs en argent; dorure sur tranche.³

¹ VREDIUS, *Sigilla comitum Flandriae*, 1639, pp. 163, 190.

² *Ibid.*, pp. 202, 207, 219.

³ Voir, au sujet de ce volume qui a été fréquemment décrit et étudié: CHEVALIER, *Notice d'un manuscrit rare et précieux conservé à la bibliothèque royale de Bourgogne à Bruxelles, intitulé Missale Romanum*, dans MEMOIRES DE L'ACADEMIE IMPERIALE ET ROYALE DES SCIENCES ET BELLES-LETTRES DE BRUXELLES, 1783 t. IV. p. 491—502; F. FROCHEUR, *Notice sur la bibliothèque de Bourgogne à Bruxelles*, dans MESSAGER DES SCIENCES HISTORIQUES DE BELGIQUE, 1839, p. 329, 31.; EUG. MÜNTZ, *Le Missel de Mathias Corvin à la Bibliothèque royale de Bruxelles*, dans GAZETTE ARCHÉOLOGIQUE, p. 116—20; JOH. CSONTOSI, *Bildnisse des Königs Mathias Corvinus und der Königin Beatrix in den Corvin-Codexen*, Budapest, 1890. pp. 5—7, 12—13.

VÁLTOZÁSOK

a magyarországi nyomdáknál 1904. évi június 1-től augusztus 31-ig.

(Az egy csillaggal jelölt nyomdák hatóságilag nincsenek bejelentve. A két csillaggal jelöltek megszűntek.)

Békés:

*Véver Oszkár.

Budapest:

Andai Gyula. VI. Szondy-u. 11.

Ausländer Lajos. VI. Eötvös-u. 47.

Bauer Ferdinánd. VII. Csömöri-út 28.

Bruh Ferenczné, sz. Weiner Berta.

VI. Nagymező-u. 5.

Csicsáky János. VIII. Tavaszmező-

utca 10. (áthelyezés).

Dann Jenő (Üzletvezető: Spatz Béla).

II. Zsigmond-u. 13.

Fleischmann Simon. VII. Rotten-

biller-u. 66.

*Klősz György és fia.

*Lipinszky és társa. VIII. Nap-u. 19.

(Előbb Jutasi Ödön és Lipinszky

Lipót.)

Lusztig Mór. VII. Kertész-u. 35.

Mermelstein Fülöp. VII. Wesselényi-

utca 11.

Munk Lipót V. Árpád-u. 12.

Seidner Emil. VII. Vörösmarty-u. 19/b.

Székely Arthur VIII. Mária-u. 11.

**Sztűsz Dávid. IV. Zöldfa-u. 43.

**Wesselényi Géza. II. Zsigmond-u. 9.

Deés:

Pollák Vilmos.

Gödöllő:

*»Erzsébet« kny.

Hátszeg:

Mester János.

Hódmezővásárhely:

Grossmann Benedek utóda.

Dura Lajos.

**Lévay Fülöp.

**Grossmann Benedekné.

Keszthely:

*Mérey Ignác.

Korpona:

Ruzsinák Antal (előbb Joerges Á.

özv. és fia).

Nagybecskerek:

Szöllőssy Károly.

**Gresits Szvetozár és Szöllőssy

Károly.

Nagyvárad:

*Sebő Imre.

Pozsony:

Nasch Jakab.

Hauser Samu.

Mandel Győző.

Szentes:

*»Alföldi Ellenzék« kny.

Szenttamás:

Marinkov Szvetozár.

A Magyar Könyvszemle új folyama.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára 1893-ban a Magyar Könyvszemle új folyamát indította meg.

A folyóirat, mint a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának hivatalos kiadványa s a magyar bibliográfia egyedüli szakközlönye, 1876 óta áll a hazai tudomány érdekeinek szolgálatában. Első sorban a múzeumi könyvtár érdekeinek előmozdítására lévén hivatva, ismerteti annak egyes csoportjait; beszámol az évi gyarapodásról, a végzett munkáról és teljes megbízható képet ad a könyvtár belső életéről. Ismerteti a hazai és külföldi könyv- és levéltárakat, kiváló figyelmet fordítva ezek magyar és különleges bibliografiai vonatkozású anyagának felkutatására és közzétételére. Számot ad a hazai és külföldi könyvészeti irodalom termékeiről s figyelemmel kíséri a külföldi irodalom hazánkra vonatkozó kiadványait.

A Magyar Könyvszemle évnegyedes füzetekben, évenként márczius, június, szeptember és december hónapokban jelenik meg 24—26 ívnyi terjedelemben több műmelléklettel. Előfizetési ára egész évre 6 korona, a könyvrári forgalomban 8 kor.; egy-egy füzet ára 2 kor.

Az előfizetési pénzeket a **Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatala** fogadja el; a folyóirat szellemi részét érdeklő közlemények a **szerkesztő címére** a **Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárába** küldendők.

A Magyar Könyvszemle régi és új folyamainak kötetei kaphatók *Ranschburg Gusztáv* könyvkereskedésében, Budapest, *IV. Ferencciek-tere 2.* A régi folyam 2—16. kötetének ára kötetenkint 4 korona, az új folyam 1—10. kötetének ára kötetenkint 8 korona. Az előfizetések ezentúl is a *Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatalához* küldendők.

Megjelent és a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában kapható: *A hazai hírlapirodalom 1903-ban. I. A magyar hírlapirodalom, id. Szinnyi Józseftől. II. A nem magyar nyelvű hírlapirodalom, Kereszty Istvántól. III. Folyóiratok. Horváth Ignácztól. Függelék: A magyar nyelvű hírlapok és folyóiratok statisztikája, id. Szinnyi Józseftől. Ára 1 kor. 10 fillér.*

MAGYAR KÖNYVSZEMLE. — REVUE BIBLIOGRAPHIQUE HONGROISE.

Publiée par la bibliothèque du Musée National Hongrois
sous la rédaction de M. François Kollányi.

Quatre livraisons par an; prix du volume | Nouvelle série. XII. volume. 3. liv-
6 couronnes = 6 francs = 5 marcs. | raison. Juillet—Septembre 1904.

Sommaire.

François Kollányi. La bibliothèque Széchényi en 1816—1818. (Avec 4 facsimiles dans le texte)	257
Dr. Cyrill Horváth. La bible de Bártfa. (Avec 4 facsimiles dans le texte)	307
Farkas Gyalui. L'incendie de la bibliothèque de Turin et ses leçons ...	322
Indicateur officiel. Rapport sur l'état de la bibliothèque Széchényi du Musée Nat. Hongrois dans le II. trimestre de 1904	334
La bibliothèque du Musée Transsylvanienne en 1903.	338
Le IV-ième cours bibliographique	347
Littérature. D. Székely, Les pseudonyms des écrivains hongrois. Par <i>Louis Naményi</i> . La bibliothèque Pulszky de la société sociologique hongroise. Par <i>A. G. Karl Bücher</i> , Der deutsche Buchhandel und die Wissenschaft. Karl. Trübner, Wissenschaft und Buchhandel. Par le dr. <i>Paul Gulyás</i> . — Mitteilungen des österr. Vereins für Bibliothekswesen. Par —ó. — Revue des revues bibliographiques. I. Revues hongroises. II. Revues étrangères ...	350
La littérature bibliographique hongroise dans la II. trimestre de 1904. Par Ignace Horvath	364
Notices. La subvention d'état pour les bibliothèques provinciales. Plans pour l'édifice de la bibliothèque de l'Université à Kolozsvár (—ly—) La description du Missel de Corvin dans le catalogue des manuscrits de la bibliothèque royale de Belgique	367
Changements dans l'état des imprimeries en Hongrie de 1 juin à 15 septembre	372
Appendice. Répertoire des journaux de Hongrie en 1903. I. Les journaux hongrois. Par <i>Joseph Szinnyei</i> sen. Les journaux en langues étrangères. Par <i>Étienne Kereszty</i> . III. Les revues. Par <i>Ignace Horváth</i> . Statistique des journaux et des revues hongroises de 1780—1903. Par <i>Joseph Szinnyei</i> sen.	1—59

Adresse de la rédaction et de l'administration: *Magyar Könyvszemle Budapest, Musée National Hongrois.*